

POGLAVLJE 27

PROCJENA NAPRETKA

U OBLASTI ZAŠTITE OKOLIŠA

U BOSNI I HERCEGOVINI

IZVJEŠTAJ IZ SJENE ZA PERIOD 2022-2023.

POGLAVLJE 27:

Procjena napretka u oblasti
zaštite okoliša u Bosni i Hercegovini

IZVJEŠTAJ IZ SJENE ZA PERIOD 2022-2023.

Partnerstvo 27

April, 2024.

SADRŽAJ

UVOD	6
I Horizontalno zakonodavstvo	16
II Zaštita prirode	24
III Vode	32
IV Kvalitet zraka	40
V Industrijsko zagađenje	46
VI Klimatske promjene	50
VII Otpad	56
VIII Hemikalije	66
IX Otpad u okolišu	74
ZAKLJUČAK	78

Autori

Alma Midžić
 Đorđe Stefanović
 Nina Kreševljaković
 Ratko Pilipović
 Samir Lemeš
 Sanja Stević
 Sonja Kosanović

Koordinacija

Majda Ibraković

Redaktura

Sanja Stević

Dizajn i naslovnica

Aleksandar Saša Škoric

Izdavač

Eko forum Zenica

info@ekoforumzenica.ba
 www.ekoforumzenica.ba

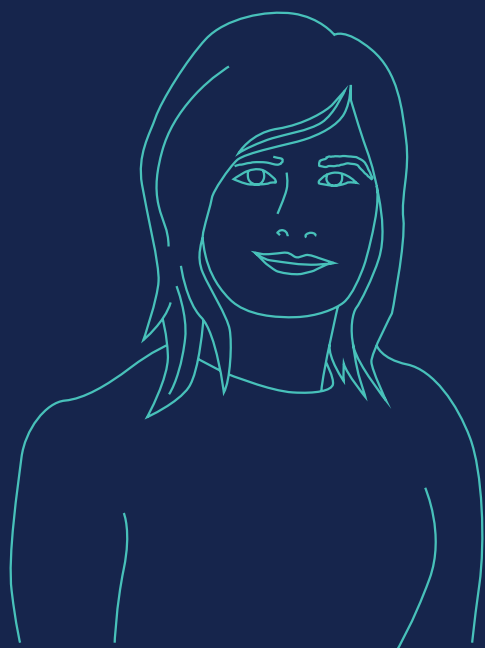

UDRUŽENJE
 AARHUS
 CENTAR U BIH

SKRAĆENICE

EU	Evropska Unija
EK	Evropska komisija
EP	Evropski parlament
EZ	Evropska zajednica
EEZ	Evropska energetska zajednica
RS	Republika Srpska
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
BD	Brčko Distrikt
SSP	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
EAS	Strategija aproksimacije propisa pravnoj stečevini Evropske unije u oblasti zaštite okoliša/životne sredine Bosne i Hercegovine (Environmental Approximation Strategy of Bosnia and Herzegovina)
NDC	Strategija o prilagođavanju klimatskim promjenama i niskoemisionog razvoja (Nationally determined contributions)
NAP	Plan adaptacije na klimatske promjene (National Adaptation Plan)
ESAP	Strategija životne sredine (Environmental Strategy and Action Plan)
NERP	Nacionalni plan smanjenja emisija (National Emission Reduction Plan)
NECP	Nacionalni energetska i klimatski plan
ESAP 2030+	Strategija i Akcioni plan zaštite okoliša BiH za period do 2030. i dalje
CRMA	Akt o kritičnim sirovinama EU (Critical Raw Materials Act)
SLAPP	Strateška tužba protiv učešća javnosti (Strategic Lawsuit Against Public Participation)
CASE	Koalicija protiv SLAPP tužbi u Evropi (Coalition Against SLAPPs in Europe)
EEA	Evropska agencija za okoliš
ED/OD	Ekološka/okolinska dozvola
PRTR	Registar ispuštanja i prenosa zagađujućih materija
E-PRTR	Evropski registar ispuštanja i prenosa zagađujućih materija
EPER	Evropski registar emisija zagađujućih materija
INDC	Namjeravane aktivnosti ublažavanja klimatskih promjena
OCD	organizacije civilnog društva
BAT (NRT)	najbolje raspoložive tehnike (best available techniques)
BEP	najbolje prakse zaštite okoliša (best environmental practice)
CITES	Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore
ODV	Okvirna direktiva o vodama (da li spominjati direktive u skraćenicama, samo one glavne ili ništa?)
MVTEO	Ministarstvo spoljne/vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH
SEPA	Švedska agencija za zaštitu okoliša (Swedish Environmental Protection Agency)
SHMI	Švedska hidrometeorološka služba (Swedish Meteorological and Hydrological Institute)
EE otpad	elektronski otpad
ECHA	Evropska agencija za hemikalije (European Chemicals Agency)
CSS	Strategija održivosti za hemikalije (Chemicals strategy for sustainability)
POPs	perzistentni organski polutanti

UVOD

OKVIR PRISTUPANJA

Autorica
Sanja Stević

Pred vama je Treći izvještaj iz sjene, analiza napretka Bosne i Hercegovine u procesima prilagođavanja evropskoj politici okoliša zacrtanoj u Poglavlju 27, iz vizure nevladinih organizacija okupljenih u neformalnoj koaliciji Partnerstvo 27. Pregled dostignuća naše države na putu evropskih integracija u oblasti okoliša i preporuke za unapređenje postojećeg stanja, koje obuhvata i ovaj, treći Izvještaj iz sjene, nastali su na bazi višegodišnjeg iskustva i neumornog rada civilnog društva posvećenog ekološkim i klimatskim pitanjima, koje djeluje u sklopu neformalne mreže ekoloških organizacija – Eko BiH.

Centralna tema ove publikacije je najsloženije poglavlje u pregovorima oko članstva Bosne i Hercegovine u Evropskoj uniji, sa blizu 300 pravnih dokumenata koje na odgovarajući način treba integrisati u zakonodavni okvir pravnog sistema složene državne strukture kakva je bosansko-hercegovačka.

Proces usaglašavanja bh. okolinskog zakonodavstva sa evropskom pravnom stečevinom počeo je činom potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju - SSP 2008. godine, a nastavlja se i nakon dodjele statusa zemlje kandidatkinje za članstvo u EU, koja se desila u decembru 2022. godine. Bosna i Hercegovina, posvećena evropskoj budućnosti, obavezala se tada na osiguravanje postepenog prilagođavanja postojećih i donošenje novih zakona, propisa, pravila i postupaka i njihovog usklađivanja sa evropskom pravnom stečevinom (acquis). Prva u nizu aktivnosti bili su odgovori na pitanja iz Poglavlja 27, koji su ukazali na probleme i izazove pred BiH u složenom procesu pristupanja Evropskoj uniji.

Po preporuci Evropske unije krenulo se u proces donošenja strategije usklađivanja propisa u oblasti zaštite okoliša, koja će osigurati ispunjenje ustavnih nadležnosti BiH po pitanju transpozicije, provođenja i izvršenja evropske pravne stečevine. S obzirom na specifičnost ustavnog poretka Bosne i Hercegovine u odnosu na ostale zemlje Regiona, uslijedilo je potrebno usvajanje kompleta od četiri strateško-planska dokumenta, jednog primjenjivog

za cijelu teritoriju BiH i tri za teritorije njenih konstitutivnih jedinica, koji su dio jedinstvene dokumentacije Strategije aproksimacije propisa pravnoj stečevini Evropske unije u oblasti zaštite okoliša Bosne i Hercegovine - EAS-a BiH.²

Pravna stečevina EU u oblasti zaštite okoliša, sadržana u tim strateškim dokumentima, sastoji se od osam grupa zakonodavnih instrumenata: **horizontalno zakonodavstvo, oblast voda, otpad, kvalitet zraka, klimatske promjene, industrijsko zagađenje, hemikalije, zaštita prirode, te buka u okolišu**, pa će se i ovaj Izvještaj baviti tim tematskim cjelinama.

Izvještaj iz sjene sagledava trenutno stanje transpozicije pravnih propisa u oblasti okoliša u Bosni i Hercegovini, entitetima Federacija BiH i Republika Srpska i Brčko Distriktu. Bavi se zakonodavstvom Evropske unije u onoj mjeri koliko je to neophodno za potrebe usklađivanja. Analiza daje pregled nedostataka u postojećim propisima u oblasti zaštite okoliša u poređenju sa relevantnim EU zakonodavstvom i stepena napretka u transpoziciji evropske pravne stečevine u pravni sistem BiH i pravne sisteme njenih konstitutivnih jedinica. U Izvještaju iz sjene analizirana je dinamika dosadašnje transpozicije evropske pravne stečevine u domaće zakonodavstvo, njegova primjena, kao i primjeri iz prakse.

Izvještaj se bazira na dokumentaciji nevladinih organizacija koje su učestvovala u njegovoj izradi, zvaničnim dokumentima institucija, te podacima sa zvaničnih internet stranica organa vlasti. Autori publikacije su, s ciljem dodatnog prikupljanja informacija, ostvarili kontakte i obavili razgovore sa zvaničnicima nadležnih institucija u BiH.

Sve oblasti u Izvještaju iz sjene su obrađene u zavisnosti od kapaciteta nevladinog sektora, pa za sada izostaju finansijski aspekti transponovanja, primjene i kontrole propisa.

1 Izvještaj iz sjene I: https://ekobih.net/korisni-materijali/publikacije/#flipbook-df_271554/3/, https://ekobih.net/korisni-materijali/publikacije/#flipbook-df_271557/1/, Izvještaj iz sjene II: https://ekobih.net/korisni-materijali/publikacije/#flipbook-df_271550/1/
2 <http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/FihPgN4WlwQ=>

Zahvaljujući uskoj saradnji organizacija civilnog sektora, veliki doprinos u izradi trećeg Izvještaja iz sjene dali su saradnici i saradnice iz udruženja koja se bave zaštitom okoliša okupljenih u Partnerstvu 27 i Eko-BiH mreži, a naročito **Centar za životnu sredinu iz Banjaluke, Dinarica iz Mostara, Aarhus centar u BiH iz Sarajeva, Centar za ekologiju i energiju iz Tuzle, Eko forum iz Zenice i Nova agenda za razvoj iz Bihaca/Sarajeva.**

Treći Izvještaj iz sjene nevladinog sektora o stanju okolinskih zakona u Bosni i Hercegovini u kontekstu pristupanja Evropskoj uniji obuhvata period od decembra 2021. do decembra 2023. godine i oslanja se na prethodni izvještaj, objavljen u martu 2022. godine.

Praćenje i analiza stanja u oblasti okoliša u BiH je specifična zbog složenosti administrativne strukture, na svim nivoima vlasti. Između njenih entiteta i lokalnih zajednica podijeljene su nadležnosti i u oblasti zaštite okoliša, što otežava kako realizaciju obaveza i usaglašavanje domaćeg zakonodavstva sa pravnom stečevinom Evropske unije, tako i rad nevladinog sektora na praćenju i analizi stanja u ovoj oblasti. Zakoni i drugi propisi se donose u procedurama koje znaju biti dugotrajne, s obzirom da je komplikuju brojni nivoi odlučivanja, često i politička situacija koja ne doprinosi nastojanjima da se oblast zaštite okoliša adekvatno uredi, po uzoru na EU propise.

Napredak BiH i značajni događaji u izvještajnom periodu

Evropska unija, u ovoj fazi pregovora o članstvu, od Bosne i Hercegovine očekuje mnogo, a kako Poglavlje 27 spada među najslabija pregovaračka poglavlja, država se treba uhvatiti ukoštac sa brojnim ranijim i novim izazovima da bi oblast okoliša približila zahtjevima zelene tranzicije, koja je ključna za regionalne i evropske ekonomske integracije. Kako bi region približila evropskoj ekonomiji i prilikama, Evropska komisija ulaže velike napore i ogromna finansijska sredstva. Krajem prošle godine, najavljen je novi paket ulaganja u vrijednosti od 680 miliona eura za potporu pet vodećih ulaganja u željeznički promet i obnovljivu energiju na Zapadnom Balkanu. Riječ je o šestom finansijskom paketu u okviru Ekonomskog i investicijskog plana EU za Zapadni Balkan, kojim bi trebalo mobilisati 16,6 milijardi eura. Plan regionu daje mogućnost da koristi devet milijardi eura za finansiranje ključnih projekata i inicijativa u transportu, energetici, zelenoj i digitalnoj tranziciji, s ciljem kreiranja održivog rasta i zelenih poslova.

Novi paket bi državnim strukturama trebalo da je dodatni podsticaj za oporavak, ubrzavanje zelene i digitalne tranzicije, te jačanje regionalne saradnje i konvergencije sa Evropskom unijom.

Zelena agenda za Zapadni Balkan

U periodu koji tretira ovaj Izvještaj bh. institucije su pokrenule proces prilagođavanja propisa i praksi novoj evropskoj strategiji regionalnog razvoja. U novembru 2020. godine tu posvećenost su predstavnici vlada zemalja Zapadnog Balkana potvrdili svojim potpisima na Sofijsku deklaraciju o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan.³ Time su se obavezali na uspostavljanje mjera i politika energetske tranzicije, koje će doprinijeti dostizanju zacrtane klimatske neutralnosti Evrope, te osigurati očuvanje biodiverziteta, smanjenje nastajanja otpada, kao i emisija zagađenja u zrak, unapređenje infrastrukture za praćenje kvalitete voda i poticaje održivoj poljoprivredi. Samit u Sofiji predstavljao je prekretnicu za region Zapadnog Balkana koja treba da podstakne promjenu razvojne paradigme i podrži region da započne značajnu transformaciju, ali i da adekvatno i pravovremeno odgovori na sve veće izazove okoliša i klimatskih promjena tako što će pitanja održivog razvoja, efikasnosti u korištenju resursa, zaštite prirode i borbe protiv klimatskih promjena definisati kao ključna u svim privrednim aktivnostima i izazove pretvoriti u prilike.⁴

Iz Sofijske deklaracije o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan proizašao je i Akcioni plan koji definiše konkretne mjere, organizacije za podršku sprovođenju, kao i okvirne rokove za svaku mjeru, za period 2021-2030. godina. Njegovi najvažniji dijelovi upućuju na postepeni prestanak korištenja uglja, naplatu emisija gasova sa efektom staklene bašte i kontrolu zagađenja okoline. Civilno društvo nije imalo priliku učestvovati u izradi Akcionog plana. Cijeli proces njegove izrade i mogućeg uključivanja javnosti u njegovu implementaciju do sada je bio vrlo apstraktan.

U međuvremenu, Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je Rezoluciju o prepoznavanju ljudskog prava na čistu, zdrav i održiv okoliš, po kojoj se po prvi put, na nivou Ujedinjenih nacija, eksplicitno prepoznaje pravo čovjeka da živi u čistom, zdravom i održivom okolišu.

³ O Zelenoj agendi ukratko: https://ekobih.net/korisni-materijali/publikacije/#flipbook-df_271547/1/

⁴ Action Plan MNE - https://www.rcc.int/download/docs/Action%20Plan%20MNE_final.pdf/637b6b83ba51c1b8607763d6c557d121.pdf

Štrbački buk, NP Una, 2022, foto: Alma Midžić, (privatna arhiva)

Sada se od država, potpisnica Rezolucije među kojima je i BiH, očekuje da unaprijede svoje zakonodavne okvire i politike koje će prepoznavati ili ojačati pravo na zdrav okoliš.

Sobzirom da Rezolucija po sebi nije i obavezujuća, od svih država, pa tako i od BiH, očekuje se politička zrelost, a od svih nadležnih struktura bh. vlasti da reviduju one javne politike i regulative koje su evidentno, ili potencijalno, u sukobu sa vrijednostima koje ova Rezolucija prepoznaje. Od potpisivanja Sofijske deklaracije, BiH je donijela određene planove i strategije, poput Strategije o prilagodavanju klimatskim promjenama i niskoemisionog razvoja - NDC, Plana adaptacije na klimatske promjene - NAP, Strategije okoliša - ESAP, nonjihove primjene još nema.

Na praktičnom planu, zrak je u gradovima i dalje izuzetno zagađen, naročito u zimskim mjesecima; i dalje se ne čini ništa kako bi se smanjilo neadekvatno odlaganje i recikliranje otpada, naročito plastičnog; procenat zaštićenih područja u BiH tek je nešto veći od 3%; neadekvatno odložen otpad nerijetko završi u bosanskohercegovačkim rijekama, što nepovoljno utiče na ekosistem i biodiverzitet...

Primjer posljednjeg je džinovska plutajuća deponija na rijeci Drini, na granici između BiH i Srbije, na teritoriji grada Višegrada. Fotografije višegradske deponije obišle su svijet, a konačno rješenje za ovaj problem, koji se ponavlja decenijama jer smeće neprestano pristize iz gradova uzvodno od brane Hidroelektrane na Drini, nije ni na vidiku.

I u najnovijem Izvještaju Evropske komisije o napretku Bosne i Hercegovine na putu ka Evropskoj uniji, naglašeno je da država treba ubrzati implementaciju Zelene agende. Zahtjevi Zelene agende su znatno veći u odnosu na ono na šta se BiH obavezala kada je u pitanju transpozicija EU zakonodavstva u Poglavlju 27. No, cijeli region, pa tako i BiH, suočava se sa problemom nerazvijenih regulatornih i institucionalnih kapaciteta koji bi mogli pružiti osnovu za dugoročno planiranje, te za privlačenje finansijskih sredstava za efikasnu implementaciju projekata u okviru realizacije ciljeva Zelene agende za Zapadni Balkan.

Bosna i Hercegovina je ovim preuzela niz novih obaveza koje se prvenstveno odnose na postepeno smanjenje korištenja uglja o kojem naša država još u velikoj mjeri ovisi.

Uz to, Bosna i Hercegovina nije ispunila ni prethodno naložene obaveze, nije se osvrnula na opetovana upozorenja i pokrenute postupke zbog kršenja obaveza iz sporazuma o osnivanju Energetske zajednice, a na kraju ni na sankcije koje joj je Energetska zajednica uvela krajem 2020. godine zbog ozbiljnih i trajnih propusta u poštivanju pravila i direktiva, na koje se i sama obavezala. Iako se još 2018. obavezala na smanjenje emisija sumpor dioksida, azotnih oksida i lebdećih čestica iz osam termoenergetskih blokova uključenih u Nacionalni plan smanjenja emisija - NERP⁵, odnosno gašenje blokova u Tuzli i Kaknju nakon 20.000 sati rada ili zadovoljavanja strogih standarda propisanih Direktivom o industrijskim emisijama, u 2021., a i u 2022. godini emisije sumpor dioksida iz postrojenja obuhvaćenih NERP-om bile su 5,6 puta veće od dozvoljenih⁶. Bosna i Hercegovina je i dalje jedna od najzagađenijih zemalja svijeta, a najveću kaznu za to plaćaju njeni građani.

Tu je još i problem rasprodaje i nezakonite prenamjene prirodnih dobara koja su u državnom vlasništvu od strane entiteta (kantona) u Bosni i Hercegovini. O tome govore slučajevi prenamjene šumskog zemljišta u Varešu od strane Vlade Zeničko-dobojskog kantona za potrebe investitora - kompanije Adriatic Metals na području Federacije BiH i slučaj prodaje 56 dunuma državne zemlje na Jahorini investitoru Drvoexport u Republici Srpskoj. Sa potpisivanjem Deklaracije o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan, pred našom državom sada su i dodatni izazovi, koji bi trebalo da doprinesu aktivnijoj saradnji između državnih organa i nevladinog sektora u predstojećim složenim reformskim procesima.

Usvojena Strategija zaštite okoliša BiH

Bosna i Hercegovina je sredinom 2022. godine dobila dugo očekivanu strategiju zaštite okoliša, krovnu strategiju reformi u ovom sektoru, na nacionalnom nivou, od koje se očekuje da će biti putokaz vlastima u Bosni i Hercegovini za narednih deset godina u postizanju održivosti u oblasti zaštite okoliša. Strategija je, s obzirom na istovjetne obaveze svih nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini, četverokomponentna i proizvod je saradnje institucija na nivou BiH, dva entiteta i Brčko Distrikta. U okviru BiH ESAP 2030+ - Strategija i Akcioni plan zaštite okoliša BiH za period do 2030. i dalje, izrađene su i usklađene strategije i akcioni planovi za Federaciju BiH, Republiku Srpsku i Brčko distrikt, koje su 2022. usvojili nadležni organi.

Nakon što su vlade Federacije, Republike Srpske i Brčko Distrikta, usvojile svoje strategije već sredinom 2022. godine, uslijedio je proces njihovog donošenja na zakonodavnim nivoima vlasti. Na federalnom nivou Strategija je, nakon usvajanja u Predstavničkom domu, u novembru 2023. godine usvojena jednoglasnom podrškom zastupnika Doma naroda Parlamenta Federacije.⁷

Svaka od strategija obuhvata sedam EU tematskih oblasti okoliša: upravljanje vodama; upravljanje otpadom; biodiverzitet i zaštitu prirode; kvalitet zraka, klimatske promjene i energiju; hemijsku sigurnost i buku; održivo upravljanje resursima (uključujući poljoprivredu, šumarstvo, ribarstvo i rudarske aktivnosti) i upravljanje okolišem (kao horizontalnu politiku). Očekuje se da će utvrđivanje prioriteta i aktivnosti u svakoj tematskoj oblasti okoliša dovesti do istinskog približavanja Bosne i Hercegovine duhu pravnog naslijeđa Evropske unije, odnosno do zadovoljavanja uslova koje je pred našu državu postavila Evropska komisija na njenom putu ka EU. Činjenica da su po prvi put u BiH već na početku na ravnopravno učešće u izradi teksta Strategije pozvani i predstavnici nevladinih organizacija, daje mandat NVO sektoru da prati njenu realizaciju. Preuzimanjem ovog dijela posla NVO preuzimaju i veliku odgovornost da nastave sa aktivnim radom na primjeni i ostvarenju ciljeva strategija, kako bi se osigurali bolja zaštita okoline i pravedniji i otvoreniji procesi u ovoj oblasti.

⁵ http://www.mvteo.gov.ba/data/Home/Dokumenti/19012016_BiH_NERP_local_12_23_2015_Final.pdf

⁶ https://www.complyorclose.org/wp-content/uploads/2023/06/2023_06_28_Comply-or-close_Bosnian.pdf

⁷ https://parlamentfbih.gov.ba/v2/userfiles/file/Materijali%20u%20proceduri_2022/Feder_%20strat_za%20C5%A1t_okoli%C5%A1a%20-%20bos.pdf

Uticaj politike EU u vezi sa kritičnim sirovinama

Zelenom agendom za Zapadni Balkan promoviše se prelazak sa tradicionalnog ekonomskog modela na cirkularnu ekonomiju, sa najvećim akcentom na dekarbonizaciji Evrope do 2050. godine i politici Evropske unije da značajno smanji zavisnost od uvoza sirovina, strateški potrebnih za „zelenu tranziciju“, posebno iz Kine, trenutno najvećeg svjetskog izvoznika.

Da bi se to ostvarilo, evropski parlamentarci su predložili Akt o kritičnim sirovinama EU - CRMA, koji još samo čeka na formalno odobrenje u Vijeću Evrope. Nova pravila između ostalog predviđaju da se određeni projekti eksploatacije mineralnih sirovina za industrije budućnosti proglašavaju za strateške, što onda znači i smanjenje birokratije, administrativne olakšice, strateška partnerstva, podsticaje inovacijama i preduzećima, kao i moguće sporazume sa „prijateljskim zemljama“, poput zemalja Zapadnog Balkana.

Kritičari inicijative Brisela kažu da se ovim daje prioritet rudarskim projektima nauštrb zaštite okoliša i prava lokalnih zajednica.

U novembru 2023. više od 130 organizacija i preko 100 stručnjaka i akademika iz 30 zemalja uputilo je otvoreno pismo predsjednici Evropske komisije, Ursuli fon der Lajen, sa zahtjevom da se povuče Zakon o kritičnim sirovinama EU. Za nekoliko dana javnu peticiju potpisalo je 60.000 ljudi. Potpisnici smatraju da predloženi zakon protivan ekološkim i ljudskim pravima.

Na liniji sa zahtjevima potpisnika peticije su i aktivisti okupljeni u neformalnoj Mreži EkoBiH, koji su, zajedno sa svim građanima Bosne i Hercegovine, posljednjih godina svjedoci takvog rudarskog buma, praćenog netransparentnim procedurama, agresivnim medijskim kampanjama o prednostima „zelenog rudarstva“ na tlu Bosne i Hercegovine, kao i obračunima sa aktivistima nevladinog sektora, o čemu govori slučaj tužbe protiv aktivistice Hajrije Čobo, protiv koje je britanska kompanija Adriatic Metals pokrenula tužbu zbog navodne povrede ugleda ovog koncesionara koji se bavi istraživanjem i eksploatacijom ruda u Varešu.

U BiH je trenutno aktivno više od deset rudarskih projekata, a pod istraživanjima su prostori na teritorijama opština Mrkonjić Grad, Čajniče, Jezero, Sinjakovo, Lopare, Zvornik, Višegrad, Vareš...

Ideja „zelenog rudarstva“, koju zagovaraju korporacije i koncesionari, kao i organi vlasti u BiH koji često pogodujući koncesionarima donose odluke sumnjivog legitimiteta, ohrabreni podrškom ambasada pojedinih država u BiH, proizvela je nezadovoljstvo građana i otpor aktivista širom Bosne i Hercegovine.

Primjer mogućeg pogodovanja sadašnjim i budućim investitorima u „zeleno rudarstvo“ na tlu BiH je Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o geološkim istraživanjima RS, koji je trenutno u javnoj raspravi.

Ponuđene izmjene su funkciji značajnog umanjenja kriterija dodjele odobrenja za izvođenje detaljnih geoloških istraživanja, olakšavanja procedura, a ne detaljnog regulisanja ove oblasti, kako navodi predlagač. Između ostalog se ovim izmjenama predviđa ukidanje obaveze pribavljanja mišljenja organa lokalne samouprave, što je u suprotnosti sa principima transparentnosti i aktivnog učešća građana u upravljanju javnim dobrima.

Eko BiH mreža, Mreža Aarhus centara u BiH, Mreža za zaštitu prirode u BiH, Koalicija za zaštitu rijeka BiH, NGG Zaštitimo Mehorić Kakanj, Udruženje Čuvari Ozrena i regije Doboj i Udruženje Ozrenski studenac Sočkovac, uputili su otvoreno pismo bh. medijima od kojih traže da istražuju i provjeravaju tačnost serviranih informacija o aktuelnim rudarskim projektima u BiH, s obzirom na pojavu da mnogi mediji otvoreno ili prikriveno lansiraju reklamne sadržaje za rudarske korporacije.⁹

Usred energetske krize i sve oštrijih zahtjeva EU, u BiH se otvaraju ili se najavljuju otvaranje novih, privatnih rudnika uglja. Sve ove projekte (Bukova Kosa, Bistrica, Medna, Kamengrad) prati otpornost lokaliteta gdje se planira eksploatacija, ali i tužbe nevladinih organizacija protiv odluka Vlade Republike Srpske.

SLAPP tužbe – šamar demokratiji u BiH

Kroz Neformalnu grupu građana Park prirode Trstionica i Boriva, duže od godinu dana Hajrija upozorava na ugrožavanje vodoopskrbe Kaknja, koje je, kako navodi, uzrokovano radovima koje Adriatic Metals izvodi na rubnom području vareške općine. Za tužbu smatra da je riječ o klasičnoj SLAPP tužbi.¹⁰

⁸ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_5733

⁹ <https://ekobih.net/category/inicijative-mreze/>

¹⁰ Članak NTV IC Kakanj: <https://ntvic.ba/hajrija-cobo-tuzba-kompanije-adriatic-metals-je-slapp-tuzba-vodoopskrba-nam-je-ugrozena-gradane-pozivam-na-proteste/>

Protesti za Neretvu, Konjic, 2023, **foto:** Alma Midžić, (privatna arhiva)

Tužbu Adriatic Metalsa treba posmatrati i u kontekstu odluke Sekretarijata Bernske konvencije pri Vijeću Evrope kojom se bh. vlastima nalaže zaustavljanje eksploatacije u Varešu dok se ne razjasne činjenice iz tužbe koju je protiv ovog koncesionara podnijela upravo aktivistica, Hajrija Čobo. Sekretarijat je izrazio ozbiljnu zabrinutost zbog problema koje je tužitelj iznio o rudarskim aktivnostima Adriatic Metalsa, što može rezultirati gubitkom vrsta, degradacijom staništa i zagađenjem zraka, vode i tla te štetnim posljedicama za ekosistem, kao i zbog nedostatka učešća lokalnog stanovništva u procesu donošenja odluka.

Stalni odbor Bernske konvencije je pred kraj 2023. godine, pored rudarskih aktivnosti u Varešu, problematizirao i pitanje Hidroelektrane Ulog na Neretvi. Ovi se projekti povezuju sa zanemarivanjem njihovog uticaja na lokalno stanovništvo, kao i glasajavnosti o provođenju planiranih aktivnosti.¹¹

Nevladin sektor, ali i pojedini bh. mediji, pod sve većim su pritiskom SLAPP tužbi, kojima je cilj prije svega zastrašivanje, demotivacija i obeshrabrivanje onih koji kritikuju nerad, nezakonite radnje ili štetna ponašanja koncesionara i organa vlasti.

SLAPP tužbe su mehanizam kojem sve češće pribjegava u zemljama suočenim sa visokim stepenom korupcije

u političkom i pravosudnom sistemu. Prema novom izvještaju Koalicije protiv SLAPP tužbi u Evropi - CASE, više od 820 slučajeva SLAPP tužbi je zabilježeno u 35 zemalja u 2023. godini, od čega su 43 evidentirana u Bosni i Hercegovini.¹²

Meta pretjeranih i mahom neutemeljenih tužbi iz ovoga spektra su i aktivisti nevladinog sektora u BiH. Dvije sarajevske aktivistice, Sara Tuševljak i Sunčica Kovačević, zbog svog angažmana na zaštiti Kasindolske rijeke i šuma visoke vrijednosti u njenom prirodnom okruženju od štetnih investicijskih projekata, suočene su sa tužbom za klevetu i narušavanje reputacije koncesionara – belgijske firme Green-Invest, koja ovdje namjerava graditi tri mini hidrocentrale. Na desetine organizacija i neformalnih grupa iz zemlje i inostranstva stalo je u njihovu zaštitu.

Nevladin sektor u BiH u međuvremenu je pokrenuo inicijativu za donošenje Zakona o građanskoj inicijativi i zaštiti građana i aktivista u FBiH, sa fokusom na zaštitu građana, novinara, medijskih i drugih organizacija civilnog društva od udara SLAPP tužbi. U drugom bh. entitetu – Republika Srpska – koji je nedavno otišao toliko daleko da je kriminalizovao klevetu, u postojeći Zakon o građanskoj inicijativi nastojaće se uvrstiti odgovarajuće anti-SLAPP odredbe, kako bi se barem na taj način zaštitili aktivisti i mediji od pritiska korumpiranih vlada i neodgovornih investitora.

¹¹ <https://rm.coe.int/tpvs25-2023-report-2nd-bureau-meeting-12-13-sep-2023/1680accb13> - Agenda Stalnog odbora Bernske konvencije od 3. oktobra 2023.

¹² <https://www.the-case.eu/wp-content/uploads/2023/08/20230703-CASE-UPDATE-REPORT-2023-1.pdf> - Izvještaj CASE-a za 2023.

Eko HUBovi u BiH prikupili su 2165 potpisa na peticiju u okviru svoje inicijative da se donese Zakon o građanskoj inicijativi i zaštiti građana i aktivista u FBiH, koji naročito fokusira problem tzv. SLAPP tužbi. Nacrt ovog zakona koji je predat Parlamentu Federacije BiH, zajedno sa peticijom, pripremili su pravni stručnjaci aktivni u Aarhus centru Sarajevo.¹³ Također se namjerava inicirati uvođenje anti-SLAPP odredbi u postojeći Zakon o referendumu i građanskoj inicijativi Republike Srpske.

Uprkos procjeni političara kako je posljednji Izvještaj Evropske komisije o napretku BiH signalizirao pozitivne pomake ostvarene na putu evropskih integracija, s obzirom da je jedina zemlja u regionu koja je za svega 10 mjeseci prešla put od kandidatskog statusa do otvaranja pregovora, sam Izvještaj ukazuje da država u proteklih godinu dana nije ostvarila nikakav napredak u borbi protiv korupcije i vladavini prava.

Među uslovima za dodjelu kandidatskog statusa je i garantovanje slobode izražavanja i medija, koja je dodatno ugrožena kriminalizacijom klevete u Republici Srpskoj i najavom još niza restriktivnih zakona usmjerenih na suzbijanje slobode izražavanja, poput donošenja Zakona o stranim agentima. EK u svom posljednjem Izvještaju ne prepoznaje ni da je BiH poduzela odlučne korake na jačanju prevencije i borbe protiv korupcije, što je od nje zatraženo prethodne godine.

U međuvremenu, Evropska unija gradi mehanizme odbrane protiv takozvanih SLAPP tužbi. Dio predstojeće nove regulative koja će se primjenjivati na sve države članice i zemlje kandidate je i procedura za brzo odbijanje ove vrste tužbi i uspostavljanje prakse da sudije prepoznaju da model tužbe ima SLAPP efekat. Uredbom bi trebalo da bude predviđeno da će sud takve neosnovane tužbe protiv novinara i aktivista za ljudska prava brzo prepoznati i odbaciti, uštedjeti vrijeme i sudu i optuženima, a troškove će nadoknaditi osoba koja je odlučila o SLAPP tužbi.

Inicijative protiv izgradnje malih hidrocentrala na rijekama u BiH

I „borba za slobodu rijeka“ ujedinila je aktiviste u neumornom otporu protiv „moćnih i nedodirljivih“, protiv interesa lokalnih i inostranih biznismena, korumpiranih političara i snažnog energetskeg lobija u državama Zapadnog Balkana. Kao rezultat zajedničke borbe, u novembru 2019. godine, donesena je Deklaracija o zaštiti

rijeka Zapadnog Balkana, kojoj je cilj uspostava efikasne ekološke demokratije i poštivanje nacionalnog, EU i međunarodnog zakonodavstva u svim državama regiona. Godinama se ekološki aktivisti, nevladine organizacije i vrlo često domicilno stanovništvo bore za „slobodu“ bosansko-hercegovačkih rijeka i protiv izgradnje malih hidroelektrana, koje negativno utiču na život rijeka, okolne eko sisteme, zdravlje i život ljudi. Koalicija za zaštitu rijeka Bosne i Hercegovine konstantno upozorava na stihijsku izgradnju hidroelektrana i uništavanje rijeka, koje su pod velikim rizikom da ostanu bez svojih najvećih vrijednosti, kvalitetne vode i bogatstva biodiverziteta, a sve zbog planova za izgradnju preko 300 hidroelektrana.¹⁴

Nevladin sektor u BiH zaslužan je za donošenje zakonskih preduslova koji bi, barem na dijelu teritorije BiH, trebalo da konačno osigura stvarnu zaštitu rijeka BiH od štetnih hidroenergetskih projekata.

Dugotrajnim lobiranjem i javnim pritiskom, eko pokret u BiH je uspio navesti Vladu i Parlament Federacije BiH da kreiraju i, u julu 2022., usvoje Izmjene Zakona o električnoj energiji¹⁵, kojima je zabranjeno planiranje i izgradnja novih MHE, a investitorima koji su u trenutku donošenja Zakona imali zaključene ugovore o koncesiji, ostavljen rok od 3 godine za kompletiranje potrebne dokumentacije, poslije čega njihova koncesiona prava više neće vrijediti.

U kontekstu BiH to nije nikakva garancija, jer smo i dalje svjedoci inicijativa da se mini hidroelektrane izgrađuju čak i u zaštićenim područjima. Jedan od takvih primjera je zaštićeni pejzaž na sarajevskoj planini Trebević.

Aktuelno je još niz kampanji nevladinih organizacija, lokalnih aktivista i domicilnog stanovništva protiv projekata izgradnje malih hidroelektrana, kao i eksploatacije šljunka na rijekama u Bosni i Hercegovini. Ovo su samo neke od njih.

Građani Mostara zajedno sa ekološkim udruženjem Majski cvijet, pokrenuli su inicijativu protiv izgradnje dvije mini hidroelektrane na rijeci Buni. Dodjela ove koncesije sporna je ne samo zbog činjenice da se lokalitet nalazi u dijelu toka Neretve koji je ranijom odlukom proglašen spomenikom prirode u ekološko-ribarskoj zoni, zaštićenim posebnim staništem, već i zbog podatka da je nadležno ministarstvo dodijelilo koncesiju bez saglasnosti lokalne zajednice i Gradskog vijeća.

¹³ <https://aarhus.ba/wp-content/uploads/2023/09/NACRT-ZAKONA-O-GRADANSKOJ-INICIJATIVI-I-ZASTITI-GRADANA-I-AKTIVISTA-FBiH.pdf> - Nacrt Zakona o građanskoj inicijativi

¹⁴ <https://rijekebih.org/index.php/portfolio-item/sloboda-rijekama/>

¹⁵ <https://www.derk.ba/DocumentsPDFs/Zakon-o-elektricnoj-energiji-FBiH-b.pdf>

Građansku inicijativu "Pusti me da tečem" još 2000. godine je pokrenula grupa građana s područja opštine Konjic, koja se bori protiv izgradnje 15 mini hidroelektrana na rijeci Neretvici i njenim pritokama, smatrajući da će one nepovratno negativno uticati na biljni i životinjski svijet, s naglaskom na zaštićene vrste koje tu žive.

Neformalna grupa građana u Istočnom Sarajevu pokrenula je inicijativu za borbu protiv izgradnje tri mini hidroelektrane na Kasindolskoj rijeci, koje bi mogle ostaviti katastrofalne posljedice na biljni i životinjski svijet i na zdravlje ljudi. U ovom slučaju, nadležno ministarstvo pogodovalo je investitoru tako što je donijelo Rješenje kojim se investitor oslobađa od izrade Studije uticaja na okoliš, okolinske dozvole, te obnovljene okolinske dozvole, isključivši javnost iz kompletnog procesa izdavanja dozvola što je suprotno odredbama Zakona o zaštiti životne sredine RS. Udruženje građana „Za Doljanku“ pokrenulo je inicijativu za zaustavljanje radova na izgradnji i puštanju u rad mini hidroelektrane Zlate, na rijeci Doljanki, u opštini Jablanica. Doljanka predstavlja prirodno mrijestilište, a prema Zakonu o slatkovodnom ribarstvu na takvim rijekama zabranjena je izgradnja MHE.

Građani Doboja, Modriče, Vukosavlja i Šamca, organizovani u dvije grupe građana, bore se protiv nelegalne eksploatacije šljunka iz rijeke Bosne, jer neadekvatna kontrola eksploatacije riječnog šljunka direktno ugrožava preko 100.000 stanovnika ovog područja.

SEKTOR CIVILNOG DRUŠTVA

Kao i u ostalim zemljama Zapadnog Balkana, koje su preživjele turbulentne transformacije svojih ekonomija nakon raspada Jugoslavije, i u BiH priroda se našla na udaru novih razvojnih perspektiva i projekata obnove. Društva, nedovoljno spremna na izazove savremenog kapitalizma u uslovima ekonomskog i društvenog sloma socijalističkih država krajem dvadesetog vijeka, odgovorila su buđenjem civilnog društva koji je počeo djelovati kroz udruženja građana i pojedince, eksperte za pojedine oblasti. Početkom primjene evropskih propisa, otvara se novo polje rada civilnog sektora i njegovog aktivnijeg djelovanja prema nadležnim organima, uključujući i pravne načine. Organizacije počinju sve više djelovati i strateški, utičući tako na pripremu i implementaciju strateških dokumenta, kao i zakona i podzakonskih akata, istovremeno prateći rad državnih organa i učestvujući u zajedničkim konsultacijama u konkretnim projektima. Nevladine organizacije u BiH međusobno se pomažu u svojim akcijama, razmjenjujući znanja i ljudske resurse,

dajući tako do znanja nadležnim organima da se dalje devastiranje prirode mora zaustaviti i da se nadležni organi moraju više angažovati u primjeni i kontroli propisa.

1. Partnerstvo 27

Partnerstvo 27 u BiH osnovale su organizacije civilnog društva 2019., s ciljem praćenja procesa usklađivanja i primjene politika i propisa BiH s pravnim ma EU, u oblasti okoliša i klimatskih promjena.

Nakon objavljivanja prvog Izvještaja iz sjene, u februaru 2020. godine i posebno nakon što je dvije godine kasnije na svjetlo dana izašao i Drugi, revidirani Izvještaj iz sjene, Partnerstvo postepeno postaje nezaobilazan faktor koji svojim stručnim radom i komentarima bitno utiče na zakonodavstvo i proces reformi politika kroz relevantne i argumentovane prijedloge u sferi zaštite i unapređenja okoliša i kvaliteta života građana, te podsticanja učešća javnosti u procesu pristupnih pregovora BiH sa EU.

2. Mreža Eko-BiH

Eko-BiH¹⁶ je neformalna mreža organizacija civilnog društva, neformalnih grupa i pojedinaca koji djeluju u oblasti okoliša u BiH i koji su još 2014. godine iskazali potrebu za umrežavanjem i poboljšanjem svojih kapaciteta u strateškim i komunikacijskim pitanjima. Eko-BiH je postao demokratski forum preko 30 ekoloških organizacija civilnog društva te pojedinaca, koji se zalažu za odgovorno društvo i zajednički djeluju na kreiranje i primjenu odgovornih politika u oblasti okoliša.

3. Mreža Aarhus centara

Četiri bh. Aarhus centra: Banjaluka, Tuzla, Sarajevo i Zenica svoj rad temelje na odredbama Konvencije o pristupu informacijama, učešću javnosti u odlučivanju i pristupu pravosuđu u ekološkim pitanjima (Aarhuska konvencija, koju je BiH ratifikovala 15. 09. 2008.¹⁷) i dio su mreže od 60 Aarhus centara širom svijeta. Ovi pravni centri, koji u BiH djeluju od 2012., doprinijeli su vidljivim promjenama u primjeni Zakona o slobodi pristupa informacijama na svim nivoima u oblasti okoliša, učešću javnosti u procesima donošenja odluka, kao i primjeni prava na pristup pravdi.

4. Koalicija za zaštitu rijeka BiH

Koalicija za zaštitu rijeka Bosne i Hercegovine¹⁸, osnovana u junu 2016., ohrabruje lokalno stanovništvo da se na vrijeme uključi u donošenje odluka u vezi sa izgradnjom hidroelektrana u BiH, zagovarajući ekološki prihvatljive vidove turizma, tradicionalne i komplementarne djelatnosti, koje mogu osigurati više raznovrsnih radnih mjesta i ostvariti veći razvoj lokalnih zajednica.

¹⁶ <https://ekobih.net/>

¹⁷ Službeni glasnik BiH – MU", broj 8/08

¹⁸ <https://rijekebih.org/>

Eko BiH - rudnik uglja Medna, 2024, foto: Dado Ruvic

Koalicija za zaštitu rijeka BiH trenutno okuplja više od 20 organizacija, čiji broj stalno raste, a jako su joj značajni pojedinci i organizacije koji svojim radom pokazuju na koji se način rijeke mogu održivo koristiti, sa minimalnim uticajem na prirodu i sa dobitima za lokalno stanovništvo.

5. Savez za šume

Baš kao i za rijeke, udružili su se aktivisti više organizacija u borbi za zaštitu bogatstva šuma od neodgovorne sječe, požara i uništenja šumskih vrsta i njihovih staništa. Savez za šume BiH osnovale su početkom 2023. godine organizacije iz Sarajeva, Banjaluke, Fojnice, Tuzle, Istočnog Sarajeva i Konjica.

6. Mreža za zaštitu prirode

Mreža za zaštitu prirode u BiH je mlada inicijativa proistekla iz Mreže za zaštitu prirode Zeničko-dobojskog kantona i okuplja organizacije civilnog društva sa zajedničkim programskim ciljevima i aktivnostima usmjerenim na očuvanje prirode, zagovaranje proglašenja novih zaštićenih područja i rješavanje ekoloških izazova, uključujući one s kojima se ekološke organizacije i mreže suočavaju već dugi niz godina.

Mreža za zaštitu prirode u BiH aktivno se zalaže za očuvanje prirodne i kulturne baštine ove regije i predlaže rješenja koja će to osigurati, uz poštovanje evropskih stečevina i svih obaveza koje je BiH preuzela potpisivanjem niza obavezujućih međunarodnih dokumenata u ovoj oblasti.

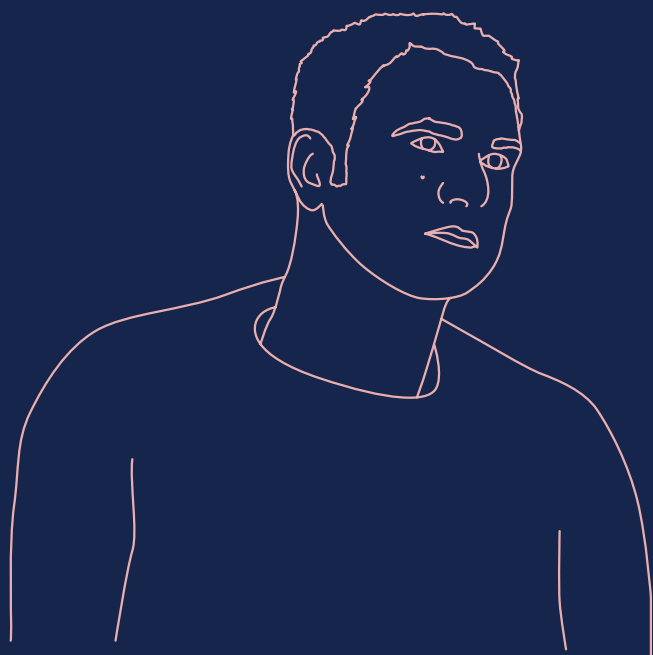
7. Eko hubovi

Mreža eko hubova proistekla je iz projektnih aktivnosti na jačanju uloge i kapaciteta lokalnih ekoloških organizacija u praćenju politika i procesa iz oblasti zaštite prirode i okoliša u njihovom širem okruženju. Aktivnosti ovih organizacije rezultirale su značajnim inicijativama, koje prevazilaze lokalne okvire i uključuju organizacije civilnog društva u razvoj ekoloških strategija i procesa integracije u EU.

Dalje jačanje civilnog sektora

U periodu od objavljivanja prethodnog i Trećeg izvještaja iz sjene, na sceni civilnog društva u Bosni i Hercegovini, s obzirom na otvaranje novih frontova u borbi za okoliš, pojavili su se novi akteri, osnovana su nova udruženja, a neformalne grupe građana pokazale su se izrazito efikasnim faktorom koji uspješno kanališe rastuće nezadovoljstvo lokalnih zajednica u borbi protiv agresivnih agendi aktera novih „razvojnih“ investicija i artikuliše legitimne zahtjeve prema nadležnim organima vlasti u Bosni i Hercegovini. Nastalo je više novih neformalnih koalicija udruženja i neformalnih grupa građana koje se bore za zaštitu šuma, rijeka i povećanje kvaliteta života ljudi širom BiH.

S obzirom na nove izazove s kojima se suočava front civilnog društva u Bosni i Hercegovini, takve inicijative snažno doprinose uspjehu daljih borbi koje su pred civilnim društvom u godinama koje dolaze.

HORIZONTALNO ZAKONODAVSTVO

Autor
Ratko Pilipović

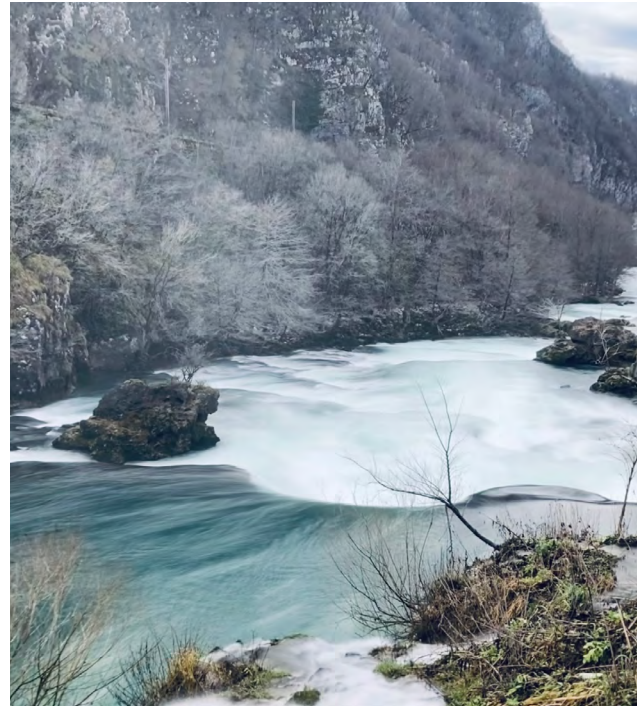
Horizontalno zakonodavstvo podrazumijeva propise u sklopu pravne stečevine EU u oblasti zaštite okoliša koji postavljaju osnovna pravila primjene u domaćem zakonodavstvu. Sva pitanja horizontalnog zakonodavstva treba da budu sastavni dio svake oblasti iz poglavlja 27, a što za krajnji cilj ima potpuno transparentno dostupno i odgovorno korištenje okoliša. Ova pravila regulišu sljedeća pitanja:

- stratešku procjenu uticaja na okoliš u razvoju određenih javnih i privatnih projekata, planova i programa;
- slobodan pristup javnosti informacijama o okolišu;
- učešće javnosti u donošenju odluka koje se tiču okoliša;
- uspostavljanje sistema pravne odgovornosti za okoliš, s ciljem
- prevencije i otklanjanja šteta u oblasti okoliša;
- uspostavljanje i funkcionisanje infrastrukture za prostorne informacije;
- osiguranje zaštite okoliša kroz krivično pravo.

Osvrt na prošli Izvještaj

Protekli period 2019. - 2021. godine bio je intenzivan u oblasti zaštite okoliša u oba entiteta BiH. U Republici Srpskoj usvojen je **Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti životne sredine**¹⁹ u kojem je detaljno regulisan postupak prethodne procjene uticaja na okoliš uz aktivno učešće javnosti, te je istim izmjenama omogućeno i objavljivanje okolinske dozvole na stranici lokalne samouprave, čime su ispunjeni zahtjevi o učešću javnosti iz Direktive o procjeni uticaja na okoliš.

U Federaciji Bosne i Hercegovine usvojen je novi **Zakon o zaštiti okoliša**²⁰ koji je dao temelje za implementaciju Direktive o procjeni uticaja projekata na okoliš. Direktiva je značajno transponovana i u novoj **Uredbi o projektima za koje je obavezna procjena uticaja na okoliš i projektima za koje se odlučuje o potrebi procjene**

Una, NP Una, 2022, foto: Alma Midžić, (privatna arhiva)

uticaja na okoliš, sa prilogima I i II koje sadrže popis postrojenja. Donesena je i nova **Uredba kojom se utvrđuju pogoni i postrojenja koja moraju imati okolinsku dozvolu** kojom je u Prilogu I i II izostavljena **EKSTRAKTIVNA INDUSTRIJA**. Istovremeno donesen je i Pravilnik o sadržaju studije uticaja na okoliš.²²

U proteklom periodu zabilježen je aktivan rad investitora na pojedinim projektima „u doba korone“, kako je to opisano u Prvom izvještaju iz sjene (2017.-2021. godina).

U tabeli ispod nalazi se kompletan popis implementiranih članova koje regulišu sva tri stuba Aarhuske konvencije (pristup informacijama, učešće javnosti u donošenju odluka i pristup pravdi).

¹⁹ Službeni glasnik Republike Srpske broj 72/20

²⁰ Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 15/21

²¹ Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, broj: 51/21 i 33/22 i 104/22, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine, broj: 33/22, 74/22

²² Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine broj 34/21

Tabela IMPLEMENTACIJE AARHUSKE KONVENCIJE U ZAKONE O ZAŠTITI OKOLIŠA U ODNOSU NA SVA TRI STUBA

Stubovi Aarhuske konvencije	Zakon o zaštiti životne sredine Republike Srpske (Službeni glasnik RS 71/12, 79/15, 70/20)	Zakon o zaštiti okoliša Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine FBiH 15/21)
Pristup informacijama		
Pravo na informacije u vezi sa okolišem	Član 35.-39. Zakona	Član 38.-39. Zakona
Učešće javnosti u donošenju odluka		
1. Postupak prethodne procjene uticaja na okoliš		
Učešće javnosti u donošenju odluka-opšte odredbe		
Obavješćavanje javnosti i zainteresovane javnosti o podnesenom Zahtjevu za prethodnu procjenu uticaja	Član 65. stav 4., odnosno član 13. izmjena i dopuna Zakona	Nije direktno propisano, ali se primjenjuje član 40.
Dostavljanje kopije Zahtjeva zainteresovanoj javnosti	Nije propisano	Član 70. stav 1. Zakona
Postavljanje Zahtjeva na internet stranicu	Član 65. stav 4., odnosno član 13. Izmjena i dopuna Zakona	Nije propisano
Obaveza organizovanja javnog uvida u Zahtjev i dokumentaciju i mogućnost dostavljanja mišljenja javnosti i zainteresovane javnosti	Član 65. stav 4., odnosno član 13. Izmjena i dopuna Zakona	Član 70. stav 1. Zakona
Dostavljanje Rješenja zainteresovanoj javnosti koja je učestvovala u postupku javnog uvida	Nije direktno propisano, ali se primjenjuje član 62.	Nije propisano
Postavljanje Rješenja o obavezi izrade prethodne studije uticaja na internet stranicu Ministarstva	Član 66. stav 7., odnosno član 14. Izmjena i dopuna Zakona	Član 72. stav 4. Zakona
2. Postupak procjene uticaja na okoliš		
Obavješćavanje javnosti i zainteresovane javnosti o podnesenom Zahtjevu za odobravanje studije uticaja	Član 69. stav 3., odnosno član 17. Izmjena i dopuna Zakona	Nije direktno propisano, ali se primjenjuje član 40.
Dostavljanje elektronske kopije Studije zainteresovanoj javnosti i objavljivanje Studije na internet stranici	Nije propisano	Član 75. stav 2.
Obaveza organizovanja javne rasprave i javnog uvida i mogućnosti podnošenja mišljenja	Član 69. stav 5. I stav 6.,odnosno član 17. Izmjena i dopuna Zakona	Član 76. stav 1.
Objavljivanje obavješćenja o javnoj raspravi na internet stranici Ministarstva nakon objavljivanja u dnevnoj štampi	Član 69. stav 7., odnosno član 17. Izmjena i dopuna Zakona	Nije direktno propisano, ali se primjenjuje član 40.
Dostavljanje Rješenja zainteresovanoj javnosti koja je učestvovala u postupku davanja komentara	Nije direktno propisano, ali se primjenjuje član 62.	Član 79. stav 3.

Stubovi Aarhuske konvencije	Zakon o zaštiti životne sredine Republike Srpske (Službeni glasnik RS 71/12, 79/15, 70/20)	Zakon o zaštiti okoliša Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine FBiH 15/21)
Postavljanje Rješenja o odobravanju studije uticaja na internet stranici	Član 73. stav 14. odnosno član 20. Izmjena i dopuna Zakona	Član 79. stav 4.
3. Postupak izdavanja Ekološke/Okolinske dozvole		
Obavještanje javnosti i zainteresovane javnosti o podnesenom Zahtjevu za izdavanje ED u dnevnim novinama-obaveza Ministarstva	Član 88. stav 1. Zakona	Član 88. stav 1.
Obavještanje javnosti i zainteresovane javnosti o podnesenom Zahtjevu za izdavanje ED putem internet stranice-obaveza Ministarstva	Član 88. stav 1. Izmjena i dopuna Zakona	Član 88. stav 1.
Obavještanje javnosti i zainteresovane javnosti o podnesenom Zahtjevu za izdavanje ED putem oglasne ploče-obaveza jedinice lokalne samouprave	Član 88. stav 2. Zakona odnosno član 24. Izmjena i dopuna Zakona	Nije propisano
Obavještanje javnosti i zainteresovane javnosti o podnesenom Zahtjevu za izdavanje ED putem internet stranice-obaveza jedinice lokalne samouprave	Član 88. stav 2. Zakona, odnosno član 24. Izmjena i dopuna Zakona	Član 88. stav 2.
Obaveza organizovanja javnog uvida	Član 88. stav 3. Zakona	Član 88. stav 3.
Podnošenje mišljenja, primjedbi i sugestija zainteresovane javnosti	Član 88. stav 4. Zakona	Član 88. stav 4.
Postavljanje nacrtu ED na internet stranicu	Nije definisano	Član 88. stav 5.
Obavještanje zainteresovane javnosti o donesenoj ED putem dnevnih novina i na svojoj internet stranici-obaveza Ministarstva	Član 90. stav 4. Zakona	Nije definisano
Obavještanje zainteresovane javnosti o donesenoj ED putem dnevnih novina i na svojoj internet stranici-obaveza jedinica lokalne samouprave	Član 90. stav 5.	Nije definisano
Dostavljanje ED zainteresovanoj javnosti koja je učestvovala u postupku davanja komentara	Nije direktno propisano, ali se primjenjuje član 89.	Član 90. stav 1.
Pristup pravdi		
Pravo na podnošenje žalbe ili tužbe u upravnom sporu	Član 42. Zakona, dopunjen stavom 3. Izmjena i dopuna Zakona	Član 42.

Stanje transpozicije i implementacije

Oblast horizontalnog zakonodavstva podrazumijeva nekoliko direktiva:

- I. **Direktiva 2011/92/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 13. decembra 2011. godine o procjeni uticaja određenih javnih i privatnih projekata na okoliš (čime je kodifikovana Direktiva Savjeta od 27. juna 1985. godine o procjeni uticaja određenih javnih i privatnih projekata na okoliš, koja je izmijenjena Direktivom Savjeta 97/11/EZ, Direktivom 2003/35/EZ i Direktivom 2009/31/EZ), uz izmjene i dopune Direktivom 2014/52/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 16. aprila 2014. godine, kojom se mijenja i dopunjava.**

Nije bilo aktivnosti dodatnog usklađivanja.

- II. **Direktiva 2001/42/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 27. juna 2001. godine o procjeni uticaja određenih planova i programa na okoliš.**

Nije bilo aktivnosti dodatnog usklađivanja.

- III. **Direktiva 2003/4/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 28. januara 2003. godine o javnom pristupu informacijama o okolišu i opozivu Direktive Savjeta 90/313/EEZ.**

U avgustu 2023. godine, bez učešća javnosti propisanim odredbama Aarhuske konvencije, usvojen je novi ZAKON O SLOBODI PRISTUPA INFORMACIJAMA NA NIVOU INSTITUCIJA BOSNE I HERCEGOVINE²³. Novim Zakonom propisano je da **pristup informacijama može biti ograničen** ako se može razumno očekivati da bi omogućavanjem pristupa informaciji nastala ozbiljna šteta **u pogledu okoliša**. Ograničavanje pristupa ovim informacijama doprinosi izostanku primjene načela transparentnosti u pitanjima koje se tiču Bosne i Hercegovine i njene prirode, te stvara pogodan teren za dalju devastaciju štetnim projektima, mimo znanja i informisanja javnosti.

- IV. **Direktiva 2003/35/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 26. maja 2003. godine o omogućavanju učešća javnosti u izradi određenih planova i programa vezanih za okoliš i koja mijenja, vezano za učešće javnosti i pristup pravosuđu, direktive Savjeta 85/337/EEZ i 96/61/EZ**

Nije bilo aktivnosti dodatnog usklađivanja.

- V. **Direktiva 2004/35/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 21. aprila 2004. godine o odgovornosti za okoliš u smislu prevencije i otklanjanja ekoloških šteta, izmijenjene Direktivom 2006/21/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 15. marta 2006. godine o upravljanju otpadom u ekstrakcijskim industrijama i Direktivom 2009/31/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 23. aprila 2009. godine o geološkom skladištenju ugljen-dioksida i Direktivom 2013/30/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 12. juna 2013. godine o bezbjednosti offshore i naftnih operacija.**

Obuhvata četiri povezane direktive koje regulišu prevenciju i otklanjanje ekoloških šteta, upravljanje otpadom u ekstrakcijskim industrijama i geološko skladištenje ugljen-dioksida i bezbjednost offshore i naftnih operacija.

1. **Direktiva 2004/35/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 21. aprila 2004. godine o odgovornosti za okoliš u smislu prevencije i otklanjanja ekoloških šteta**

Usklađena direktiva sa planom velikih nesreća koja oblast je uvrštena u entitetske zakone o zaštiti okoliša kroz postupak izdavanja okolinske dozvole.

2. **Direktiva 2006/21/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 15. marta 2006. godine o upravljanju otpadom u ekstrakcijskim industrijama**
Direktiva nije transponovana i implementirana

3. **Direktiva 2009/31/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 23. aprila 2009. godine o geološkom skladištenju ugljen-dioksida**
Direktiva nije transponovana i implementirana.

4. **Direktiva 2013/30/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 12. juna 2013. godine o bezbjednosti offshore i naftnih operacija**
Direktiva nije transponovana i implementirana.

- VI. **Direktiva 2007/2/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 14. marta 2007. godine kojom se uspostavlja Infrastruktura za informisanje o prostornom planiranju (INSPIRE)**
Direktiva nije transponovana i implementirana.

- VII. **Direktiva 2008/99/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 19. novembra 2008. godine o zaštiti okoliša kroz krivično pravo (tekst relevantan za Evropsku agenciju za okoliš - EEA).**

²³ Službeni glasnik BiH, broj 61/23

U Bosni i Hercegovini postoje tri zakona koji regulišu ovu materiju, **Krivični zakon Bosne i Hercegovine**²⁴, **Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine**²⁵ i **Krivični zakonik Republike Srpske**²⁶ i u sva tri zakona uvrštena su krivična djela zaštite okoliša, neposredno ili posredno, ali njihova primjena u praksi do sada nije zaživjela u punom kapacitetu. Osnovni razlozi ovakvog stanja leže u rijetkom prijavljivanju učinioca takvih krivičnih djela, te činjenici da su kapaciteti nedovoljni, a organi vlasti entiteta neiskusni u istraživanju i vođenju tih krivičnih djela, kao i podizanju optužnica.

Iako je zaštita okoliša propisana kroz krivične zakone, inspekcijски organi u ovom procesu imaju veliku ulogu u zaštiti okoliša. Zasnivajući svoj rad isključivo prema zakonima o inspekcijama, *Zakonu o inspekcijama Republike Srpske*²⁷ i *Zakonu o inspekcijama Federacije BiH*²⁸, ovlašteni su da izvrše uvid, utvrde, pregledaju, saslušaju stranke, naredbe, oduzmu, zabrane, zatvore, izdaju i primijene sve ono čime bi se otklonile radnje kojima se krši zakon i narušava okoliš. Mjere protiv subjekta nadzora mogu biti novčane ili nenovčane, te se mogu sastojati od određenih radnji koje je subjekt nadzora dužan da uradi, ne uradi ili trpi. Ukoliko smatra da se radnjama subjekta nadzora izvršava određeno krivično djelo, inspektor je dužan da takve radnje prijavi nadležnom tužilaštvu i ostvari saradnju sa drugim nadležnim institucijama, te da sam ukoliko je to moguće, preduzme sve mjere kako bi se dokazi sačuvali.

Prema Istraživačkom izvještaju – Analiza rada i transparentnosti okolišnih inspekcija u Bosni i Hercegovini²⁹ - rezultati provedenih istraživanja ukazuju na niz izazova koji umanjuju učinkovitost i transparentnost rada inspekcijских organa na polju zaštite okoliša u FBiH, RS i Kantonu Sarajevo, ali i povjerenje građana u inspekcije.

To su:

- a) Nedovoljan broj zaposlenih inspektora zaštite okoliša u FBiH, RS i u Kantonu Sarajevo;
- b) Nedovoljno izdvajanje sredstava za usavršavanje i osposobljavanje inspektora;

- c) Nedostatak savremene opreme;
- d) Nepostojanje i/ili neusklađenost relevantnih pravnih propisa;
- e) Blaga kaznena politika za počiniocе prekršaja;
- f) Neodgovarajući tehnički uslovi za implementaciju propisa, kao što su laboratorijski kapaciteti;
- g) Nepostojanje registra ispuštanja i prenosa zagađujućih materija (PRTR);
- h) Izostanak odgovarajuće saradnje okolišnih inspekcija na različitim nivoima sa resornim ministarstvima, stručnim institucijama, javnim preduzećima i ustanovama, ali i organima pravosuđa;
- i) Nepostojanje posebnog sudskog odjeljenja za ekološke delikte;
- j) Izostanak odgovarajuće saradnje inspekcija sa građanima i OCD.

VIII. Uredba (EU) br. 1293/2013 Evropskog parlamenta i Savjeta od 11. decembra 2013. godine o uspostavljanju Programa za ekološku i klimatsku akciju (LIFE) i opozivu Uredbe (EZ) br. 614/2007 – LIFE uredba

Uredba nije implementirana.

Zaključci i preporuke

Strateška procjena uticaja na okoliš u razvoju određenih javnih i privatnih projekata, planova i programa

Određbe ove dvije direktive implementirane su u većoj mjeri, ali kvalitet primjene još izostaje, a problemi su u domenu procjene uticaja na javne i privatne projekte. Civilni sektor se u tom smislu još susreće s nepotpunim studijama uticaja ili onim u kojima postoje zastarjeli podaci, a nisu vršena nova istraživanja. Pored toga, ostaje upitna i struktura timova koji rade studiju, pa tako u izradi projekata eksploatacije rijeka ne učestvuju hidrolozi i druga potrebna stručna lica.

Preporuke

- 1) **Izvršiti detaljnu reviziju licenciranih pravnih lica ovlašćenih za izradu studije uticaja na okoliš i utvrditi strožije kriterijume za osnivanje i rad ovih pravnih lica.**
- 2) **Slobodan pristup javnosti informacijama o okolišu**

²⁴ Sl. glasnik BiH, br. 3/2003, 32/2003 - ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023

²⁵ Sl. novine FBiH, br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016, 75/2017 i 31/2023

²⁶ Sl. glasnik RS, br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021, 89/2021, 73/2023 i Sl. glasnik BiH, br. 9/2024 - odluka US BiH

²⁷ Službeni glasnik Republike Srpske broj 18/2020

²⁸ Službene novine Federacije BiH broj 73/2014 i 19/2017 – odluka US

²⁹ https://www.ekoforumzenica.ba/wp-content/uploads/2023/04/Analiza-rada-i-transparentnosti-okolisnih-inspekcija-u-Bosni-i-Hercegovini_2023.pdf

Direktiva koja se odnosi na učešće javnosti, putem Aarhuske konvencije implementirana je skoro u potpunosti, te se kao takva primjenjuje kroz zakone o slobodi pristupa informacijama i zakone o zaštiti okoliša. Međutim, njena primjena u punom kapacitetu zaostaje zbog nedovoljno obučenog kadra na svim nivoima (lokalni, kantonalni, entitetski), te je u tom smislu jačanje kapaciteta rada ovih organa neophodno.

Preporuke

- 1) Osigurati kontinuiranu edukaciju službenika na svim nivoima u primjeni odredbi o slobodi pristupa informacijama, sa akcentom na jasno definisanje i dosljednu primjenu instituta UTVRĐIVANJE JAVNOG INTERESA;
- 2) Omogućiti potpunu komunikaciju sa javnošću u toku postupka savremenim tehnologijama.

3) Učešće javnosti u donošenju odluka koje se tiču okoliša i pristup pravdi

Problemi koji su navedeni u prethodnim izvještajima o implementaciji poglavlja 27. ostali su nepromijenjeni kada je u pitanju efikasna primjena pristupa pravdi. Pored toga, sve više se javlja problem početka primjene akata iz postupaka zaštite okoliša, s obzirom na upravne sporove pred nadležnim sudovima radi zakonitosti takvih akata. Dosadašnja praksa u radu civilnog sektora pokazala je da se takvi akti u većini slučajeva poništavaju, pa se istovremeno stvara i problem primjene u praksi, s obzirom na aktivnosti koje provode investitori na terenu, bez često važećih dozvola.

Preporuke

- 1) Pokrenuti pitanje izvršnosti akata iz oblasti okoliša;
- 2) Omogućiti edukaciju sudijama po pitanju ulaska u meritum predmeta iz oblasti okoliša;
- 3) Zakonski urediti oblast okoliša sa većim stepenom autonomnosti po pitanju hitnosti rješavanja predmeta pred nadležnim sudovima, te jasno definisati rokove rješavanja predmeta;
- 4) Izvršiti edukaciju stanovništva po pitanju ostvarivanja svojih prava iz primjene drugog i trećeg stuba Aarhuske konvencije

4) Uspostavljanje sistema pravne odgovornosti za okoliš, s ciljem prevencije i otklanjanja šteta u oblasti okoliša

Implementacija ove direktive još uvijek nije počela.

5) Uspostavljanje i funkcionisanje infrastrukture za prostorne informacije

Transponovanje INSPIRE direktive još nije počelo, a

nedostatak koordinacije između nadležnih organa za provođenje ove direktive doveo je do toga da se informacije prikupljaju nepotpuno i da nisu dostupne javnosti. Pored toga, uspostavljanje jedinstvenog sistema za prostorne informacije predstavlja više političko nego stručno izvodljivo pitanje.

Preporuke

- 1) Potrebno je izvršiti obuku kadrova koji će ubuduće raditi na implementaciji INSPIRE direktive;
- 2) Potrebno je prevazići političke prepreke u cilju uspostavljanja jedinstvenog sistema informacija o stanju okoliša na čitavom prostoru Bosne i Hercegovine.

6) Osiguranje zaštite okoliša kroz krivično pravo.

Sagledavajući cjelokupno stanje implementacije može se zaključiti da, iako je većina krivičnih djela protiv okoliša propisana krivičnim zakonima, ona nisu zaživjela u praksi i da se na terenu često dešavaju aktivnosti koje po svojim radnjama aludiraju na izvršenje krivičnih djela. Podnošenje krivičnih prijava izostaje, kako od službenih organa, tako i od ostalih lica ovlaštenih za podnošenje krivičnih prijava, a ako i kada se one i podnesu, skoro uvijek izostane ulaganje dodatnih napora ovlaštenih organa za podizanje optužnice.

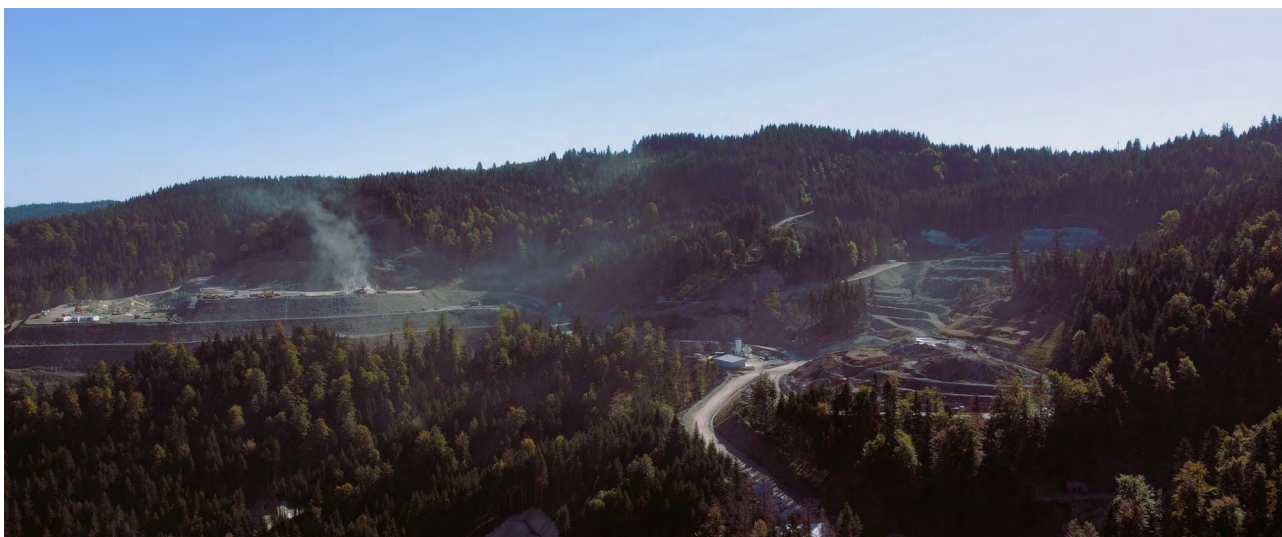
Preporuke

- 1) Kontinuirano raditi na obuci sudija i tužilaca u oblasti okoliša i važnosti primjene krivičnih djela protiv okoliša
- 2) Kontinuirano vršiti obuke nadležnih inspekcijskih organa u njihovom postupanju u cilju prevencije zaštite okoliša;
- 3) Uspostaviti tijesnu saradnju između organa vlasti entiteta po pitanju pojave krivičnih djela protiv okoliša;
- 4) Revidirati krivična djela iz oblasti okoliša u skladu sa stanjem na terenu;
- 5) Pooštriti visine kazni za krivična djela iz oblasti okoliša u skladu sa stanjem na terenu.

Studije slučaja

1) Strateška procjena uticaja na okoliš u razvoju određenih javnih i privatnih projekata, planova i programa

Organizacije civilnog društva podržale su napore nadležnih ministarstava za uvođenje odredbi o prethodnoj procjeni uticaja u zakone o zaštiti okoliša kojima su uključili javnost u ranoj fazi izrade dokumenata. Dobri primjeri prakse, pokazali su da uključivanje javnosti u fazi izrade prethodne procjene uticaja može znatno uticati na dalju izradu studije uticaja na okoliš. Svakako, još postoji problem

Rudnik Rupice-Kakanj, 2023, foto: Robert Oroz

kvaliteta sadržaja studija uticaja, kao i zastupljenosti svih struka prilikom izrade ovog dokumenta.

2) Slobodan pristup javnosti informacijama o okolišu

Početak 2022. godine, Udruženje Centar za životnu sredinu iz Banja Luke je podnijelo Zahtjev za pristup informacijama Ministarstvu energetike i rudarstva Republike Srpske u kome je tražen Koncesioni ugovor za izgradnju autoputa Banja Luka – Prijedor. Ministarstvo je ubrzo donijelo akt kojim odbija Zahtjev za pristup informacijama, na što je Udruženje je pokrenulo upravni spor pred Okružnim sudom Banja Luka i nakon nekoliko mjeseci dobilo ga je.

Ne postupajući po donesenoj presudi, Ministarstvo je ponovo donijelo akt kojim odbija pristup informacijama, što je bila osnova za ponovno pokretanje upravnog spora. Po dobijenoj drugoj presudi, Ministarstvo je opet izdalo novi akt i po treći put odbilo pristup traženim informacijama, što je bio osnov za podnošenje tužbe i ponovnog pokretanja upravnog spora. Početkom 2024. godine, nakon tri dobijena spora, Ministarstvo je izdalo akt kojim dozvoljava pristup informacijama, te tražene informacije dostavilo, ali bez priloga u kojem su navedeni finansijski aspekti Koncesionog ugovora.

Nakon dobijanja informacija, Udruženje je odlučilo da će se postupak nastaviti sve dok se ne dostave sve tražene informacije. Postupak je u toku.

3) Učešće javnosti u donošenju odluka koje se tiču okoliša i pristup pravdi

Izostavljanjem sekora EKSTRAKTIVNA INDUSTRIJA iz Priloga I i II Uredbe kojom se utvrđuju pogoni i postrojenja koja moraju imati okolinsku dozvolu onemogućeno je javnosti učešće u postupku

izdavanja okolinskih dozvola za ove projekte, čime je učinjen značajan korak unazad u zaštiti okoliša u Federaciji Bosne i Hercegovine. Na taj način dodatno je omogućeno investitorima „legalno“ zaobilaznje primjene mjera u zaštiti okoliša koje su srž okolinskih dozvola. Primjer takvog preduzeća je firma “Lager” d.o.o. Posušje koja je dobila koncesiju za iskopavanje mrkog uglja u rudniku Kamengrad na teritoriji opštine Sanski Most.

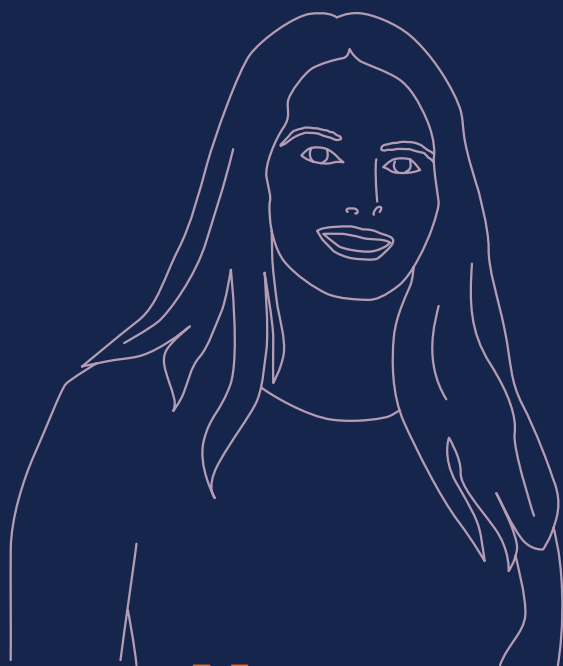
Pokazatelj posljedice ukidanja sektora EKSTRAKTIVNA INDUSTRIJA iz Priloga I i II Uredbe u ovom slučaju je prekomjerno zagađenje rijeke Blihe u koju se slijevaju otpadne vode iz rudnika.

4) Uspostavljanje sistema pravne odgovornosti za okoliš, s ciljem prevencije i otklanjanja šteta u oblasti okoliša

U praksi se plan velikih nesreća ne radi i ne predaje uz dokaze na zahtjev za izdavanje okolinske dozvole, već se nalaže investitoru da ga naknadno uradi, što nije u skladu sa odredbama zakona o zaštiti okoliša.

5) Osiguranje zaštite okoliša kroz krivično pravo

U junu 2023. godine Udruženje Centar za životnu sredinu podnijelo je krivičnu prijavu protiv NN lica, radi izvršenja krivičnog djela iz člana 391. Krivičnog zakonika Republike Srpske – Protivzakonito zauzimanje i eksploatacija prirodnih bogatstava i dobara od opšteg značaja, na način da protivzakonito zauzima i eksploatiše prirodna bogatstva i dobra od opšteg značaja na lokaciji MZ Bistrica, Grad Prijedor. Udruženje još nije dobilo zvaničnu informaciju o statusu predmeta, iako je u medijima saopšteno da uvidom na terenu nije bilo osnova za podizanje optužnice.

ZAŠTITA PRIRODE

Autorica
Nina Kreševljaković

Bosna i Hercegovina posjeduje izrazito raznoliko i vrijedno prirodno bogatstvo. O visokim vrijednostima biodiverziteta govori činjenica da oko 1.800 endemičnih vrsta i podvrsta živi na području BiH (30% endemične flore Balkana), a ukupan broj biljnih taksona prelazi 5.100.

Prema procjenama Prvog izvještaja BiH za Konvenciju o biološkoj raznovrsnosti (Redžić, S., Barudanović, S., Radević, M. (ed) 2009), raznovrsnost faune BiH čini 119 vrsta riba, 20 vrsta vodozemaca, 38 vrsta gmizavaca, 326 vrsta ptica, 85 vrsta sisara, te izuzetno raznolike grupe beskičmenjaka, naročito među beskičmenjacima kraških izvora, planinskih gorskih tokova i kanjona. Novija istraživanja diverziteta ptica u BiH ukazuju da u BiH stanište nalaze 344 vrste ptica (Kotrošan, D. and Topić, G. 2017), dok je u skladu s novom nomenklaturom, identifikovano 213 vrsta riba, od čega u moru živi 76 vrsta, 26 vrsta su dijadromne, a 111 vrsta su slatkodvodne vrste (FAO 2015b). Mnoge vrste gljiva, za koje postoji procjena broja vrsta, imaju visoke ekonomske potencijale i vrijednosti. Na području BiH opisano je preko 250 različitih biljnih zajednica (UNECE 2018).

U Federaciji BiH su zaštićenim područjima proglašeni jedan nacionalni park (36.629,08 ha), četiri spomenika prirode (9.207 ha), dva parka prirode (43.624,07 ha) i pet zaštićenih pejzaža (14.415,59 ha). To čini 12 zaštićenih područja ukupne površine 103.875,74 ha (FMOIT, 2020). Posljednje proglašeno područje je Zaštićeni pejzaž/krajolik Vjetrenica - Popovo Polje, površine 4.712,19 ha (Skupština HNK, 2021). Ukupna površina zaštićenih područja iznosi 3,98% teritorije Federacije BiH (Federalna strategija zaštite okoliša 2022-2032).

Na spisku zaštićenih područja danas se u Republici Srpskoj nalaze 33 zaštićena područja, i to dva stroga rezervata prirode (592,82ha), tri nacionalna parka (26.275,20ha), 16 spomenika prirode (1.552,65 ha), tri zaštićena staništa (1.159,76ha), pet parkova prirode (38.340,46ha), tri zaštićena područja sa održivim korištenjem prirodnih resursa (66,07ha), što je ukupno 73 023,33 hektara ili

2,96% ukupne teritorije Republike Srpske (Strategija zaštite životne sredine RS 2022-2032).

Međutim, zaštićenih područja u BiH je malo u odnosu na izuzetno visoke vrijednosti prirode. Dok je globalni cilj svjetske zajednice u prethodnom desetogodišnjem periodu iznosio 17% kopnenog i 10% akvatičnog teritorija svake zemlje pod zaštićenim područjima, ta površina u BiH iznosi 3,46%.³⁰

Postavlja se pitanje koliko Bosna i Hercegovina čini u kontekstu adekvatnog upravljanja postojećim zaštićenim područjima ali i generalno cjelokupnim prirodnim resursima, odnosno koliko je nacionalno zakonodavstvo usklađeno sa *acquisem* EU o zaštiti prirode.

Zahtjevi Evropske unije u pogledu usklađivanja nacionalnih propisa u oblasti prirode sa EU *acquisom* iz 2023. godine

Nema napretka u usklađivanju s *acquisom* EU o zaštiti prirode u odnosu na prethodni period.

Potrebno je usvajanje liste potencijalnih Natura 2000 područja i podzakonskih akata.

Investicije u obnovljive izvore energije moraju biti u skladu sa svim relevantnim *acquisom* EU, uključujući i prirodne izvore.

Još uvijek je potrebno uspostaviti sistem za sistematsko praćenje biodiverziteta.

Iako Bosna i Hercegovina izvještava Konvenciju o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES), potrebno je osnažiti potpunu provedbu Konvencije i izgradnju kapaciteta.

Bosna i Hercegovina treba pripremiti zakonsku regulativu i uspostaviti uslove za ratifikaciju i provedbu Protokola iz Nagoje o pristupu genetskim resursima i pravednoj raspodjeli dobiti ostvarene njihovim korištenjem.³¹

³⁰ [Procjena stanja prirode i upravljanja prirodnim resursima, Treći nacrt procjene, Juni 2023, Str.38](#)

³¹ [COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT, Bosnia and Herzegovina 2023 Report, Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2023 Communication on EU Enlargement policy, str. 118](#)

Stavovi resornih ministarstva u BiH u pogledu usklađivanja nacionalnih propisa u oblasti prirode sa EU *acquisom* iz 2023. godine

1. Federalno ministarstvo okoliša i turizma

Ministarstvo navodi da je Zakonom o zaštiti prirode³² integrisalo Direktivu o pticama i Direktivu o staništima. Trenutno se radi na daljem usaglašavanju navedenih direktiva koje su integrisane u Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti prirode, koji je još na čekanju za usvajanje. Usvojena je Strategija zaštite okoliša 2022-2032 FBiH³³ u okviru koje su utvrđeni prioriteti i mjere s ciljem poboljšanja stanja okoliša, zaštite prirode i povećanja zaštićenih područja, ublažavanja i smanjenja uticaja klime i jačanja otpornosti na klimatske promjene, bolje usaglašenosti propisa sa propisima EU i međunarodnim sporazumima u oblasti okoliša, te efikasnijeg upravljanja sektorom okoliša u BiH. Uspostavljen je mehanizam koordinacije za okoliš koji omogućava koordinaciju pitanja vezanih za EU u Bosni i Hercegovini.

Legislativu u oblasti biodiverziteta i zaštite prirode je potrebno kontinuirano mijenjati u skladu sa potrebama, te samim tim i dodatno usklađivati sa pravnom stečevinom EU, što Federalno ministarstvo okoliša i turizma već sprovođi.

Neophodno je raditi na dodatnom usklađivanju u kontekstu daljeg integriranja Zakona sa direktivama o prirodi, a to primarno obuhvata Direktivu o pticama i Direktivu o staništima.

Budući planovi Ministarstva na unapređenju zakonskog okvira su da stalno prati EU legislativu i shodno tome vrši usaglašavanje sa istom, poboljša i unaprijedi mehanizam koordinacije okoliša, te da implementira aktivnosti u skladu sa prioritetima i mjerama definisanim Strategijom zaštite okoliša 2022-2032 FBiH.³⁴

2. Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju RS

Programom rada Narodne Skupštine za 2023. godinu i Programom rada Vlade Republike Srpske za 2023. godinu planirano je donošenje novog Zakona o zaštiti prirode. Zaštita prirode u Republici Srpskoj je uređena Zakonom o zaštiti prirode³⁵ kojim je priroda prepoznata kao dobro

od opšteg interesa za Republiku Srpsku koja treba da uživa posebnu zaštitu u skladu sa pravnim poretkom Republike Srpske.

U cilju unapređenja zakonskog okvira RS koji uređuje zaštitu prirode, a imajući u vidu i potrebu za daljim usklađivanjem sa međunarodnim propisima i propisima Evropske unije, pristupilo se analizi postojećeg Zakona o zaštiti prirode na osnovu koje je pripremljen nacrt novog zakonskog propisa. Nacrt Zakona o zaštiti prirode usklađen je sa važećim strateškim dokumentima i to sa izmjenama i dopunama Prostornog plana RS do 2025. godine i sa Strategijom zaštite životne sredine RS za period 2022-2032. godine³⁶.

Narodna skupština RS, na šestoj redovnoj sjednici, održanoj 3. novembra 2023. godine, usvojila je Nacrt Zakona o zaštiti prirode. S ciljem transponovanja pravne stečevine Evropske unije u oblasti zaštite prirodnih dobara, Nacrt Zakona je usklađivan sa Direktivom Savjeta EU o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore i Direktivom Evropskog parlamenta o očuvanju divljih ptica.

Direktiva o staništima je pravni propis EU kojim se uspostavlja zajednički okvir za očuvanje divljih životinjskih i biljnih vrsta i prirodnih staništa od značaja za EU. U uporednom prikazu usklađenosti Nacrta sa Direktivom stoji ocjena „djelimično usklađeno“.

Direktiva o pticama je pravni akt EU koji se odnosi na očuvanje svih vrsta divljih ptica koje prirodno naseljavaju područje EU. U uporednom prikazu usklađenosti Nacrta sa Direktivom stoji ocjena „usklađeno“.

Pored toga što se Nacrtom ovog zakona ostvaruje veći stepen usklađenosti zakonodavnog okvira RS sa pravnom stečevinom EU u oblasti zaštite prirode, odredbe Nacrta Zakona će doprinijeti sprovođenju međunarodnih konvencija koje je Bosna i Hercegovina ratifikovala, i to Konvencije Ujedinjenih nacija o biološkoj raznovrsnosti, Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune, Konvencije o zaštiti migratornih vrsta divljih životinja, Konvencije o močvarnim (vlažnim) staništima, te ostalih međunarodnih ugovora u području zaštite prirode.

32 Službene novine Federacije BiH”, br. 33/03

33 <https://parlamentfbih.gov.ba/v2/userfiles/file/Materijali%20u%20proceduri%202022/Feder%20strat%20za%20C5%A1t%20okoli%C5%A1a%20-%20bos.pdf>

34 Odgovor na zahtjev za pristup informacijama broj 04/2-19-2-908/23 od 20.12.2023. godine Federalnog ministarstva okoliša i turizma

35 Službeni glasnik Republike Srpske, broj 20/14

36 https://infobiz.komorar.rs/wp-content/uploads/2022/10/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE-%D1%82%D0%BD%D0%B5-%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B5-%D0%A0%D0%B5%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B5-%D0%A1%D1%80%D0%BF%D1%81%D0%BA%D0%B5_206388625.pdf

Ramsko jezero, **foto:** Nina Kreševljaković

Nacrtom je predviđeno donošenje 16 podzakonskih akata na osnovu ovog zakona u roku od jedne godine od dana stupanja na snagu.³⁷

3. Vlada Brčko distrikta, Odjeljenje za prostorno planiranje i imovinsko pravne poslove

Nakon usvajanja Strategije zaštite životne sredine (ESAP 2022-2023 novembra 2022. godine u koju je uključena i Strategija biodiverziteta i zaštite prirode), Odjeljenje za prostorno planiranje i imovinsko pravne poslove 2023. godine započelo je izradu novog Zakona o zaštiti prirode Brčko distrikta BiH. Zakon o zaštiti prirode³⁸ donesen je 2004. godine i u njega su djelimično ugrađene Direktive 92/43/EEZ od 21.5.1992. o očuvanju prirodnih staništa i divlje faune i flore i Direktiva 2009/147/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća od 30.11.2009. o očuvanju divljih ptica (modifikovana verzija).

Tokom višegodišnje primjene Zakona o zaštiti prirode BD BiH došlo je do značajnih promjena u skoro svim oblastima okoliša, te je nastala potreba za dodatnim usklađivanjem pravne stečevine EU, odnosno, ukazala se potreba za izradom novog zakona o zaštiti prirode. Novim zakonom nastoje se eliminisati nedostaci koji su uočeni kroz dosadašnju primjenu Zakona, te postići usaglašenost sa entitetskim zakonima, sa pripadajućim direktivama EU i sa definicijama preciziranim u direktivama EU.

U narednom periodu očekuje se, na inicijativu Vlade BD, izrada Studije opravdanosti uspostave Fonda za zaštitu životne sredine BD, čime bi se stvorili uslovi za provođenje načela 'zagađivač plaća', u skladu sa Zakonom o zaštiti prirode BD BiH.

Nakon toga, uslijedilo bi usvajanje Zakona po propisanoj proceduri. Usvajanje Zakona omogućilo bi između ostalog i upošljavanje kvalitetnih stručnjaka, koji bi se bavili biodiverzitetom i zaštitom prirode u BD BiH.³⁹

Regulatorni okvir sa preporukama Akti Evropske unije

1. Konvencija o močvarama (1971., Ramsarska konvencija)
2. *Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune (1975., Vašingtonska konvencija – CITES)* koju prati nekoliko Uredbi;
3. Uredba Vijeća (EZ) o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima br. 338/97

4. Uredba Komisije (EZ) br. 865/2006 o utvrđivanju detaljnih pravila o provedbi Uredbe Vijeća (EZ) br. 338/97 o zaštiti divlje faune i flore uređenjem trgovine njima
5. Uredba Komisije (EU) br. 100/2008 od 4. februara 2008. o izmjeni Uredbe (EZ) br. 865/2006 o utvrđivanju detaljnih pravila o provedbi Uredbe Vijeća (EZ) br. 338/97 u odnosu na zbirke uzoraka i određene formalnosti vezane za trgovinu vrstama divlje faune i flore
6. Uredba Komisije (EU) br. 750/2013 o izmjeni Uredbe Vijeća (EZ) br. 338/97 o zaštiti vrsta divlje faune i flore uređenjem trgovine njima
7. Uredba Komisije (EU) br. 791/2012 od 23. avgusta 2012. o izmjeni Uredbe (EZ) br. 865/2006 o utvrđivanju detaljnih pravila o provedbi Uredbe Vijeća (EZ) br. 338/97 u pogledu određenih odredbi o trgovini vrstama divlje faune i flore
8. Provedbena uredba Komisije (EU) br. 792/2012
9. Provedbena uredba Komisije (EU) br. 888/2014
10. *Konvencija o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa (1979., Bernska konvencija) koju prati:*
11. Odluka Vijeća 82/72/EEZ od 3. prosinca 1981. o sklapanju Konvencije o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa
12. *Konvencija o zaštiti divljih vrsta i prirodnih staništa (1979., CMS ili Bonska konvencija)*
13. *Konvencija UN-a o biološkoj raznolikosti (1992., Rio de Janeiro) iz koje su proistakla dva protokola:*
14. Kartagenski protokol o biološkoj sigurnosti uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti
15. Protokol iz Nagoye o pristupu genetskim resursima te poštenoj i pravičnoj podjeli dobiti koja proizlazi iz njihova korištenja uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti
16. *Direktiva Savjeta 92/43/EEZ od 21. maja 1992. godine o konzervaciji prirodnih staništa i divlje faune i flore, uz izmjene iz direktiva 97/62/EZ i 2006/105/EZ i Uredbe (EZ) 1882/2003;*
17. *Direktiva 2009/147/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta od 30. novembra 2009. godine o konzervaciji divljih ptica (modifikovana verzija Direktive 79/406/EZ i njenih izmjena);*
18. *Direktiva Savjeta 1999/22/EZ od 29. marta 1999. godine o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima;*

³⁷ Odgovor na Zahtjev za pristup informacijama broj 15.1-053-445/23 od 26.12.2023. godine od strane Ministarstva za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju

³⁸ Sl. glasnik BD BiH", broj: 24/04

³⁹ Odgovor na zahtjev za pristup informacijama broj 48-000139/24 od 21.02.2024. godine Vlada BD

Federacija Bosne i Hercegovine

Zakoni

1. Zakon o zaštiti prirode („Službene novine Federacije BiH“, broj 66/13)
2. Zakon o Nacionalnom parku „Una“ („Službene novine Federacije BiH“, broj 44/08)

Podzakonski akti

1. Pravilnik o uspostavljanju i upravljanju informacionim sistemom za zaštitu prirode i vršenje monitoringa („Službene novine Federacije BiH“, broj 46/05)
2. Pravilnik o novim mjerama za istraživanje ili očuvanje kako bi se spriječio značajan negativan uticaj na vrste namjernim hvatanjem ili ubijanjem vrsta („Službene novine Federacije BiH“, broj 65/06)
3. Pravilnik o uspostavljanju sistema praćenja namjernog držanja i ubijanja zaštićenih životinja („Službene novine Federacije BiH“, broj 46/05)
4. Pravilnik o sadržaju i načinu izrade plana upravljanja zaštićenim područjima („Službene novine Federacije BiH“, broj 65/06)
5. Pravilnik o uvjetima pristupa zaštićenom području („Službene novine Federacije BiH“, broj 69/06)
6. Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra zaštićenih područja („Službene novine Federacije BiH“, broj 69/06)
7. Uredba NATURA 2000 – zaštićena područja u Evropi („Službene novine Federacije BiH“, broj: 43/11)
8. Crvena lista ugroženih divljih vrsta i podvrsta biljaka, životinja i gljiva („Službene novine Federacije BiH“, broj: 7/14)
9. Uredba o organizaciji, načinu rada i ovlastima nadzorničke službe zaštite prirode (Službene novine Federacije BiH broj: 14/16)“.
10. Pravilnik o načinu provođenja procjene rizika i izrade studije procjene rizika uvođenja, ponovnog uvođenja i uzgoja stranih svojiti i postupak izdavanja dozvole za unošenje stranih svojiti u Federaciju Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj: 102/15, 78/19).

11. Pravilnik o mjerama zaštite za strogo zaštićene i zaštićene vrste i podvrste i zaštićene vrste i podvrste („Službene novine Federacije BiH“, broj 21/20)
12. Pravilnik o uvjetima i načinu uspostavljanja i vođenja katastra speleoloških objekata u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj 28/21)
13. Pravilnik o načinima, metodama i tehničkim sredstvima koji najmanje ometaju divlje vrste/ podvrste ili staništa njihovih populacija, te ograničavanje zahvata u staništa populacija životinjskih vrsta u vremenu koje se poklapa s njihovim životno značajnim razdobljima („Službene novine Federacije BiH“, broj 87/21)
14. Pravilnik o zabrani korištenja sredstava i metoda za ubijanje ptica i lov iz prijevoznih sredstava („Službene novine Federacije BiH“, broj: 102/22)
15. Pravilnik o zabrani korištenja sredstava za hvatanje ili ubijanje divljih životinjskih vrsta te načina prijevoza („Službene novine Federacije BiH“, broj: 102/22)
16. Pravilnik o uslovima i načinu prekograničnog prometa ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, broj: 92/22)

Preporuke

U Federaciji BiH neophodni su:

- Usklađivanje Zakona o zaštiti prirode s Direktivom o očuvanju divljih ptica (2009/147/EZ), Direktivom o konzervaciji prirodnih staništa i divlje faune i flore (92/43/EEZ), Konvencijom o zaštiti migratornih vrsta divljih životina (CMS) i AEWa sporazumom, Uredbom 338/97 o zaštiti vrsta divlje faune i flore putem regulacije trgovine istima i odredbama CITES konvencije, te kroz razvoj propisa za implementaciju Nagoya protokola u Federaciji BiH i dodatnog Kuala Lumpur protokola;
- Harmonizacija pravnog okvira za zaštitu prirode Federacije BiH sa zakonodavstvom BiH, Republike Srpske i Brčko distrikta BiH, te unapređenje pravnog okvira za zaštitu prirode u kantonima;
- skladištanje Zakona o veterinarstvu Federacije BiH i Zakona o lovstvu Federacije BiH sa pravnom stečevinom EU;
- Donošenje provedbenih propisa i osiguravanje uvjeta za implementaciju NBSAP-a u skladu s Globalnim okvirom za biodiverzitet;

- Uspostaviti stručnu instituciju za provođenje propisa i aktivnosti zaštite prirode;
 - Uspostaviti efikasan sistem javnog objavljivanja informacijama o biodiverzitetu Federacije BiH i praćenja stanja vrsta, staništa i zaštićenih područja kroz razvoj stručnih i naučnih kapaciteta za sistem ciljanog, standardizovanog i redovnog monitoringa, kao i kapaciteta za pripremu, protok i obradu bioloških i ekoloških informacija;
 - Ojačati institucionalne kapacitete za monitoring i zaštitu prirode;
 - Izvršiti inventarizaciju biodiverziteta Federacije BiH na ekosistemskom, specijskom i genetskom nivou;
 - Uspostaviti nova zaštićena područja kojim bi se očuvalo i zaštitilo najmanje 50% staništa vrsta s Crvene liste Federacije BiH u skladu s važećim prostornim planom, pravnom stečevinom EU, međunarodnim sporazumima i Globalnim okvirom za biodiverzitet;
 - Neophodno je zaštitu prirode integrisati u sektorske propise;
 - Kreiranje politike zaštite prirode se ne smije vršiti bez mišljenja struke;
 - Promovisati prirodna blaga Federacije BiH i jačati svijest javnosti o očuvanju prirode.
3. Pravilnika o načinu obilježavanja zaštićenih područja (Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 3/18, 116/20)
 4. Pravilnik o specijalnim tehničko-tehnološkim rješenjima koja omogućavaju nesmetanu i sigurnu komunikaciju divljih životinja ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj:66/17)
 5. Pravilnik o izgledu znaka zaštite prirode, postupku i uslovima za njegovo korištenje (Službeni glasnik RS, br: 50/16)
 6. Pravilnik o sadržaju, utvrđivanju i sprovođenju mjera upravljanja u zaštićenim područjima ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 83/15)
 7. Pravilnik o registru zaštićenih prirodnih dobara ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj: 79/11)
 8. Pravilnik o službenoj uniformi, legitimaciji i upotrebi službenog naoružanja službe nadzora u nacionalnom parku ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj:83/11)
 9. Pravilnik o unutrašnjem redu u nacionalnom parku ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj:83/11)
 10. Uredba o strogo zaštićenim i zaštićenim divljim vrstama ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 65/20)
 11. Uredba o Crvenoj listi zaštićenih vrsta flore i faune Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj:124/12)
 12. Crvena lista zaštićenih vrsta flore i faune Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj:124/12)

Preporuke U Republici Srpskoj neophodni su:

- Izmjena postojećih i izrada novih zakonskih i podzakonskih akata usklađivanjem sa pravnim propisima Evropske unije i ratifikovanim konvencijama. Potrebna je izmjena postojećih zakonskih i podzakonskih propisa s ciljem većeg stepena usaglašenosti sa Direktivom Savjeta 92/43/EEZ o konzervaciji prirodnih staništa i divlje faune i flore, Direktivom 2009/147/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta o konzervaciji divljih ptica, Regulativom Savjeta (EZ) br. 338/97 o zaštiti vrsta divlje faune i flore putem regulacije trgovine istima, Direktivom Savjeta 1999/22/EZ o držanju divljih životinja u zoološkim vrtovima, INSPIRE direktivom broj 2007/2/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta, ratifikovanim konvencijama, sporazumima i protokolima iz oblasti zaštite prirode.
- Potrebno je i usvajanje Zakona o genetičkim resursima Republike Srpske sa ciljem ratifikovanja Nagoja protokola.

Republika Srpska

Zakoni:

Zakon o zaštiti prirode ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 20/14)

Zakon o nacionalnim parkovima ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 75/10)

Zakon o Nacionalnom parku Kozara ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 121/12)

Zakon o Nacionalnom parku Sutjeska ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 121/12)

Zakon o Nacionalnom parku Drina (Službeni glasnik Republike Srpske", br 63/17)

Podzakonski akti:

1. Pravilnik o uslovima koja treba da ispunjava upravljač zaštićenog područja ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj:65/19)
2. Pravilnik o inventaru objekata geonasljeđa Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 65/21)

- Neophodno je unaprijediti sistem javnog informisanja i razmjene podataka o stanju i promjenama biodiverziteta.
- Potrebno je uraditi inventar stanja i procjena stepena ugroženosti staništa i divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva, kao i njihovih genetičkih resursa.
- Potrebno je uspostaviti redovno praćenje i izvještavanje o stanju biološke raznovrsnosti.
- Potrebno je povećati površine zaštićenih područja prateći smjernice EU Strategije biodiverziteta do 2030. godine.
- Neophodno je razvijati javnu svijest o potrebi očuvanja prirode.
- Neophodno je zaštitu prirode integrisati u sektorske propise.
- Kreiranje politike zaštite prirode se ne smije vršiti bez mišljenja struke.
- Uspostavljanje Odsjeka za zaštitu prirode;
- Uspostaviti sistem monitoringa biodiverziteta;
- Uspostava sistema za prikupljanje podataka i izvještavanja po zahtjevima pravne stečevine EU;
- Razviti kapacitete za zaštitu prirode u zaštićenim područjima;
- Unapređenje službe za inspekcijски nadzor u provođenju Zakona o zaštiti prirode;
- Inventarizacija biodiverziteta na ekosistemskom, specijskom i genetičkom nivou, te omogućavanje javne dostupnosti i korištenja podataka o biodiverzitetu;
- Inventarizacija flore, faune, fungije, genetičkog diverziteta i ugroženih vrsta;
- Priprema karte staništa;
- Popisivanje migratornih afričko-azijskih vrsta ptica na područjima od posebnog značaja na njihovim migratornim putevima;
- Usvajanje liste invazivnih vrsta;
- Revizija liste invazivnih vrsta;
- Prostorno povezivanje ekološki značajnih područja u ekološku mrežu na površini 17% teritorije Brčko distrikta BiH;
- Uspostavljanje ekološke mreže.

Brčko distrikt

Zakoni

Zakon o zaštiti prirode (SGBD 24/04, 1/05, 19/07 i 9/09)

Preporuke

U Brčko distriktu neophodni su:

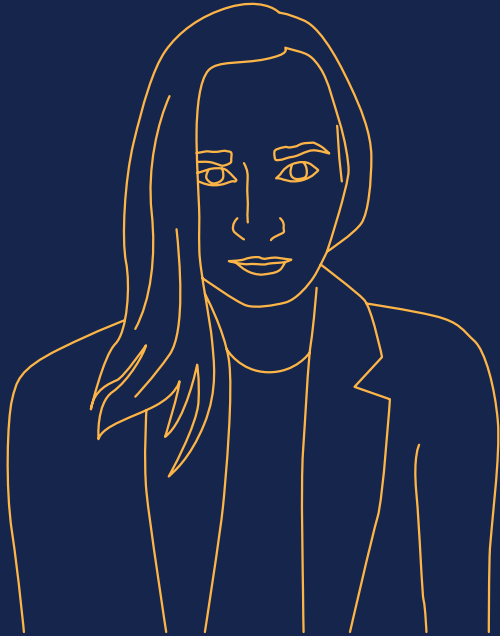
- Uspostava zaštićenog područja;
- Unapređenje pravnog okvira za biodiverzitet i očuvanje prirode kroz usklađivanje zakonodavstva sa pravnom stečevinom EU i međunarodnim sporazumima (Zakon o zaštiti prirode nije u potpunosti usaglašen sa pravnom stečevinom EU, te brojni zakoni, npr. Zakon o lovstvu, nisu usaglašeni sa pravnom stečevinom EU i međunarodnim regulativama);
- Usvajanje podzakonskih akata u oblasti zaštite prirode;
- Uspostaviti odjeljenje/odsjek u čijoj su isključivoj nadležnosti aktivnosti na očuvanju biodiverziteta i zaštiti prirode;

Zaključak

Nema napretka u usklađivanju s *acquisom* EU o zaštiti prirode u odnosu na prethodni period, premda se ide ka tome. Lista potencijalnih Natura 2000 područja nije usvojena i nedostaju brojni podzakonski akti. Neophodno je osigurati potpunu provedbu Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES) kao i osigurati uslove za ratifikaciju Protokola iz Nagoye o pristupu genetskim resursima i pravednoj raspodjeli dobiti ostvarene njihovim korištenjem.

Štrbački buk, NP Una, 2022, **foto:** Alma Midžić, (privatna arhiva) (2)

VODE

Autorica
Alma Midžić

Prema procjenama Svjetske banke iz 2020. godine, BiH ima 10,698 m³ obnovljivih unutarnjih resursa slatke vode po stanovniku⁴⁰, što prema međunarodnim standardima znači da smo zemlja s velikom količinom vode po stanovniku (količina manja od 1000 m³ smatra se katastrofalno malom, a više od 20000 m³ izuzetno velikom)⁴¹.

Dejtonskim mirovnim sporazumom utvrđeno je da je vodoprivreda u nadležnosti entiteta. Na nivou Bosne i Hercegovine ne postoje propisi koji regulišu oblast voda, te je uređena na nivou entiteta kroz niz zakonskih normi. Ustavom je definisano da sve funkcije i ovlaštenja koja nisu dodijeljena institucijama BiH pripadaju direktno entitetima. Na osnovu te odredbe, operativno upravljanje vodama je u nadležnosti entiteta, odnosno entitetskih ministarstava zaduženih za vodoprivredu/ sektor voda.

Upravljanje vodama obuhvata zaštitu, korištenje, zaštitu od štetnog djelovanja voda i uređenje vodotoka i drugih voda, te zaštitu javnih (i zajedničkih) dobara. Riječni slivovi su osnova za upravljanje vodama. U BiH praktično imamo tri vodna područja rijeke Save – kao dijela međunarodnog sliva rijeke Dunav i još dva vodna područja međunarodnog sliva Jadranskog mora.

Nadalje, u Federaciji BiH ustanovljena su dva sliva – za područje riječnog sliva Dunava i područje riječnog sliva Jadranskog mora, dok su u Republici Srpskoj utvrđeni oblasni riječni slivovi rijeke Save i rijeke Trebišnjice. U Brčko Distriktu BiH utvrđeni su riječni slivovi rijeke Save, Brke i Tinje.

U prvom Izvještaju iz sjene možete naći detaljnije obrazloženje institucionalnog i pravnog okvira, te kako je organizovana podjela nadležnosti. U nastavku donosimo informacije o stanju u oblasti voda i procjenu napretka usklađivanja s pravnom stečevinom Evropske Unije (EU).

Pravni okvir

Zakonodavstvo EU i ostvareni napredak u procesu pristupanja

Okvirna direktiva o vodama (ODV) iz 2000. godine jedna je od najopsežnijih zakonodavnih instrumenata EU na području zaštite okoliša. Ona je osnova za zakonske akte i propise koji regulišu načine i metodologiju upravljanja vodnim resursima na nacionalnom nivou, ili na nivou riječnih slivova, odnosno podslivova kao nižim hijerarhijskim jedinicama. Zbog toga je nužna međunarodna koordinacija kako među zemljama članicama EU, tako i među zemljama koje su u procesu pregovaranja o članstvu. **Glavni cilj je osigurati "dobro stanje" svih voda, kako za potrebe ljudi tako i za okoliš**, a prate je brojni drugi zakonski akti:

- Direktiva o podzemnim vodama (2006/118/EZ) i Direktiva o standardima kvalitete okoliša (2008/105/EZ) postavljaju dodatne standarde za podzemne vode i prioritetne tvari, relevantne za procjene Okvirne direktive o vodama;
- Direktiva 2009/90/EC i Direktiva 2013/39/EU o izmjeni Direktiva 2000/60/EC i 2008/105/EC (Tehničke specifikacije za hemijsku analizu i praćenje stanja voda);
- Direktiva o standardima kvalitete okoliša (2008);
- Okvirna direktiva o pomorskoj strategiji (2008);
- Direktiva o poplavama (2007);
- Direktiva o podzemnim vodama (2006);
- Direktiva o vodi za kupanje (2006);
- Direktiva o vodi za piće (1998);
- Direktiva o komunalnim otpadnim vodama (1991);
- Direktiva o nitratima (1991).

Dobro stanje vode procjenjuje se unutar četiri oblasti:

- Ekološko stanje površinskih voda;
- Hemijsko stanje površinskih voda;
- Hemijsko stanje podzemnih voda;
- Kvantitativno stanje podzemnih voda.

⁴⁰ Tokovi obnovljivih unutarnjih resursa slatke vode odnose se na unutarnje obnovljive resurse (unutarnji riječni tokovi i podzemne vode od oborina) u zemlji. Obnovljivi unutarnji resursi slatke vode po glavi stanovnika izračunati su korištenjem procjena stanovništva Svjetske banke. Izvor: <https://data.worldbank.org/indicator/ER.H2O.INTR.PC>

⁴¹ Prof.dr.sc. Muriz Spahić, ZAŠTO SARAJEVO NEMA VODE? Strana 2. Link: <https://www.geoubih.ba/pdf/vijesti/Uvodno%20izlaganje-Zasto%20Sarajevo%20nema%20vode.pdf>

Što se tiče napretka⁴² u procesu pristupanja EU, naša zemlja je unutar oblasti koje se tiču vodoprivrede ostvarila **ograničen napredak u oblasti energije**. Njega izdvajamo u ovoj oblasti pošto je značajan za pitanje raspolaganja hidropotencijalom, koji ima direktne posljedice na vodne resurse, ali i koji je izazvao snažan bunt građana o čemu smo pisali i u prethodnim izvještajima. FBiH je usvojila set tzv. energetske zakone (Zakon o električnoj energiji, Zakon o energiji i Zakon o obnovljivoj energiji). Trebalo bi unaprijediti fragmentiran i nedosljedan pravni i regulatorni okvir i realizovati prošlogodišnje preporuke koje nisu provedene⁴³.

Navedeno je da se planiranje korištenja hidroenergije vrši bez konsultacija svih zainteresovanih strana i bez poštovanja Espoo konvencije o prekograničnoj procjeni uticaja na okoliš, procjene uticaja na okoliš se ne pripremaju dosljedno, što dovodi do osporavanja na sudu, kao što je slučaj s hidroelektranom Buk Bijela. Nužno je osigurati ravnomjeran, usklađen i dosljedan pristup strateškom planiranju i usklađivanju s pravnom stečevinom EU u cijeloj zemlji, posebno, između ostalih, i u oblasti upravljanja vodama i otpadom.⁴⁴

Još ne postoji dosljedna i usklađena cjelodržavna strategija, niti održivi investicioni plan za upravljanje vodama i komunalnim otpadnim vodama. Potrebno je usvojiti konkretne planove za provedbu propisa EU koji se odnose na vodu za piće, komunalne otpadne vode i upravljanje rizikom od poplava. Neophodno je usvojiti krovni izvještaj za Bosnu i Hercegovinu o planovima upravljanja riječnim slivovima, kao i revidirani akcioni plan za zaštitu od poplava i upravljanje rijekama. Možemo reći da je napredak ostvaren u oblasti upravljanja rizikom od katastrofa, s obzirom na to da se opasnosti od poplava i rizici mapiraju za cijelu zemlju.⁴⁵

Iako nije direktno vezano za sektor voda, vrijedi spomenuti informaciju iz *Poglavlja 12: Sigurnost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika, da je nastavljeno praćenje rezidua pesticida u i na hrani biljnog i životinjskog porijekla*, s obzirom na to da poljoprivredni sektor ima značajan uticaj na kvalitet voda, te je **unaprijeden sistem za priznavanje mineralnih i izvorskih voda kao i stolnih voda, a državni registar⁴⁶ ovih voda je ažuriran.⁴⁷**

Pošto smo u prethodnom *Izvještaju* naglasili da bi bilo dobro da se i u BiH usvoji slična rezolucija onoj *Evropskog parlamenta od 17. decembra 2020. o provedbi zakonodavstva EU o vodama (2020/2613(RSP))⁴⁸*, nadalje *Rezolucija*, koja bi služila kao instrument za praćenje ostvarenja napretka u sektoru voda, u narednim redovima ćemo izdvojiti ključne teme koje utiču na čitav sistem upravljanja ovom oblašću. Njima ranije nije dat toliki značaj, a itekako ih treba uzeti u obzir i u slučaju BiH.

Istaknuto je da su **klimatske promjene⁴⁹** najznačajnija prijetnja vodnim resursima i da zdravi i otporni slatkovodni ekosistemi mogu lakše ublažiti učinke klimatskih promjena i prilagoditi im se. Jedan od podataka koji nam govori koliko je važno odgovorno upravljati ovim resursom je da se trećina evropskih zemalja suočava s problemom nestašice vode, tj. ima manje od 5.000 m³ vode po stanovniku godišnje i da je 13 država članica prijavilo rizik od dezertifikacije u okviru *Konvencije UN-a o suzbijanju dezertifikacije*. Potvrdili su opredjeljenje da se u slučaju sukoba oko raspodjele vodnih resursa u budućnosti prednost mora dati očuvanju ljudskog prava na vodu, te je **odbačen svaki pokušaj komercijalizacije vode** (na primjer, trgovanje *budućnosnicama* koje se odnose na vodu kao resurs na njujorškoj burzi). Komercijalizacija prirode izlaže javna dobra špekulacijama, što podrazumijeva uskraćivanje univerzalnog prava na njihovo uživanje.

⁴² Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2023. uz dokument Saopštenje Komisije Evropskom parlamentu, Vijeću, Evropskom ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija - Saopštenje o politici proširenja EU-a za 2023

⁴³ Bosna i Hercegovina treba uraditi sljedeće: usvojiti zakonske i podzakonske akte za gas i električnu energiju u skladu s trećim Energetskim paketom i Paketom za integraciju energetske tržišta Energetske zajednice na državnom i entitetskom nivou, te osigurati potpuno usklađivanje zakona na entitetskom nivou u oblasti električne energije i gasa kako bi se spriječila dalja kašnjenja u povezivanju sa unutrašnjim tržištem električne energije EU; usvojiti državne i poboljšati entitetske propise o obnovljivim izvorima energije i energetske efikasnosti u skladu sa obavezama iz Ugovora o Energetskoj zajednici te obavezama iz Deklaracije o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan sa Samita u Sofiji 2020. godine i finalizirati i usvojiti Nacionalni energetske i klimatski plan (NECP) za period 2021-2030. do kraja juna 2024. godine, u skladu sa energetske i klimatskim ciljevima Energetske zajednice do 2030. godine, uzimajući u obzir preporuke Sekretarijata Energetske zajednice. Bosna i Hercegovina još uvijek treba finalizovati i usvojiti Nacionalni energetske i klimatski plan za period 2021.-2030., koji će zamijeniti Nacionalnu energetske strategiju i Akcioni plan za nacionalnu energetske efikasnost.

⁴⁴ Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2023. 117.

⁴⁵ Ibid. 118.

⁴⁶ Registar: https://fsa.gov.ba/wp-content/uploads/2023/01/hr-Popis_priznatih_prirodnih_mineralnih_voda_i_prirodnih_izvorskih_voda_u_BiH_R13_1-23.pdf

⁴⁷ Izvještaj o Bosni i Hercegovini za 2023. 123.

⁴⁸ Izvor: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0377_HR.pdf

⁴⁹ Više o klimatskim promjenama možete naći u poglavlju 7. ovog Izvještaja

⁴⁹ Treći nacionalni izvještaj Bosne i Hercegovine (TNC) i Drugi dvogodišnji izvještaj o emisiji stakleničkih plinova (SBUR) Bosne i Hercegovine u skladu s Okvirnom konvencijom Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama (UNFCCC), 2017. godina <https://www.undp.org/bs/bosnia-hercegovina/publications/treci-nacionalni-izvjestaj-tnc-bih-i-drugi-dvogodisnji-izvjestaj-o-emisiji-staklenickih-plinova-sbur-bih>

U kontekstu iznesenog, za BiH je također relevantno da su ekstremne klimatske pojave sve učestalije, pa je, prema dostupnim informacijama, zabilježeno nekoliko od veoma do ekstremno sušnih godina: 2003., 2007., 2008., 2011., 2012., 2013. godina, a kao izuzetno ekstremna klimatska i vremenska epizoda koja je prouzrokovala značajne materijalne i finansijske deficite, kao i gubitke ljudskih života, pored poplava iz 2014. godine, izdvaja se suša iz 2012. godine.⁵⁰

U skladu sa zaključcima iz *Rezolucije*, napomenuto je da klimatske promjene imaju i nastavit će imati znatan negativan učinak na slatkovodne izvore zbog suša koje dovode do iscrpljenja riječnih tokova i većih koncentracija onečišćujućih tvari, posebno u „zatvorenim“ vodama, te zbog intenzivnih kiša koje dovode do povećanog otjecanja voda u gradskim i poljoprivrednim područjima; podsjeća da sve veći broj ekstremnih vremenskih pojava, poput ciklona i oluja, dovodi do povećanja saliniteta slatkih i obalnih voda; naglašava da povećanje temperatura dovodi do veće nestašice vode, što utječe na okoliš, nekoliko privrednih sektora koji ovise o visokom stepenu zahvaćanja i upotrebe vode, kao i na kvalitetu života; ističe da otpornost vodnih ekosistema, **poplave i nestašice vode i njihov utjecaj na proizvodnju hrane treba na odgovarajući način uzeti u obzir u postupku provedbe Okvirne direktive o vodama (kroz planove upravljanja riječnim slivovima)**.

S obzirom na slučajeve i probleme s kojima se suočavaju pojedine zemlje EU, sigurno je da trebamo uvažiti ova razmatranja, bez obzira što raspolažemo značajnim količinama vode, kako smo naveli na početku ovog izvještaja. Često zanemarujemo ogroman pritisak pod kojim se ovaj resurs nalazi, a koji će se uslijed prirodnih i društvenih faktora dodatno usložnjavati. Nažalost, u svijetu smo se već suočavali s *ratovima za vodu*⁵¹ i trebamo uložiti sve napore, kako unutar naše zemlje i na nivou naših lokalnih zajednica, tako i na međunarodnom planu.

Zakonodavstvo BiH

Osnovni pravni instrument koji reguliše upravljanje vodama je *Zakon o vodama*, koji je u oba entiteta donesen 2006. godine. Prema *Analizi Nacrta Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o vodama FBiH*⁵², koju je pripremio Resursni Aarhus centar u BiH, naglašena je hitna potreba za donošenjem novog Zakona o vodama, jer je predugo u formi Nacrta (od 2017.), te mnoga rješenja predviđena spomenutim Nacrtom nisu više aktuelna.

U 2022. godini donesen je *Pravilnik o kupalištima i kriterijima za utvrđivanje kvaliteta vode za kupanje* (Službene novine Federacije BiH 83/22) koji je usaglašen sa EU Direktivom 2006/7/EZ o upravljanju kvalitetom vode za kupanje.; dok su za *Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o sadržaju, obliku, uslovima, načinu izdavanja i čuvanja vodnih akata* (Službene novine Federacije BiH broj 63/22) i *Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o načinu određivanja ekološki prihvatljivog protoka* (Službene novine Federacije BiH broj 63/22) rađene izmjene i dopune⁵³.

Što se tiče Republike Srpske, nije bilo sličnih inicijativa, a Zakon o vodama je imao nekoliko ranijih izmjena i dopuna, 2009., 2012. i 2017. godine. Međutim, u oblasti zaštite voda i upravljanja vodama Vlada RS-a je u maju 2022. godine donijela je *Odluku o usvajanju Programa unapređenja vodnih usluga u Republici Srpskoj*⁵⁴, kojim je planiran skup aktivnosti u vezi sa regulatornim i institucionalnim okvirom koji je potrebno uspostaviti. Jedna od tih aktivnosti je i donošenje *Zakona o vodnim uslugama*⁵⁵. Cilj ovog zakona je na cjelovit i održiv način urediti oblast vodoopskrbe, kako bi se, između ostalih, osigurala dostupnost dovoljnih količina vode namijenjene za ljudsku potrošnju; redovno i potpuno informisanje korisnika usluga o kvalitetu vode namijenjene za ljudsku potrošnju i preduzimanje mjera za osiguranje njenog kvaliteta, u skladu sa propisima o zdravstvenoj ispravnosti vode za ljudsku potrošnju; zaštita od negativnih efekata ispuštanja urbanih otpadnih voda odvodnjom i njihovim adekvatnim tretmanom prije ispuštanja u recipijent i dr.

50 Više o ratovima za vodu u Boliviji možete pročitati u tekstu *Žedne do vode: upravljanje, privatizacija i društvena kontrola vodenih resursa*, Alma Midžić, 2016. godina: <https://crvena.ba/zedne-do-vode-upravljanje-privatizacija-i-drustvena-kontrola-vodenih-resur-sa-alma-midzic/>

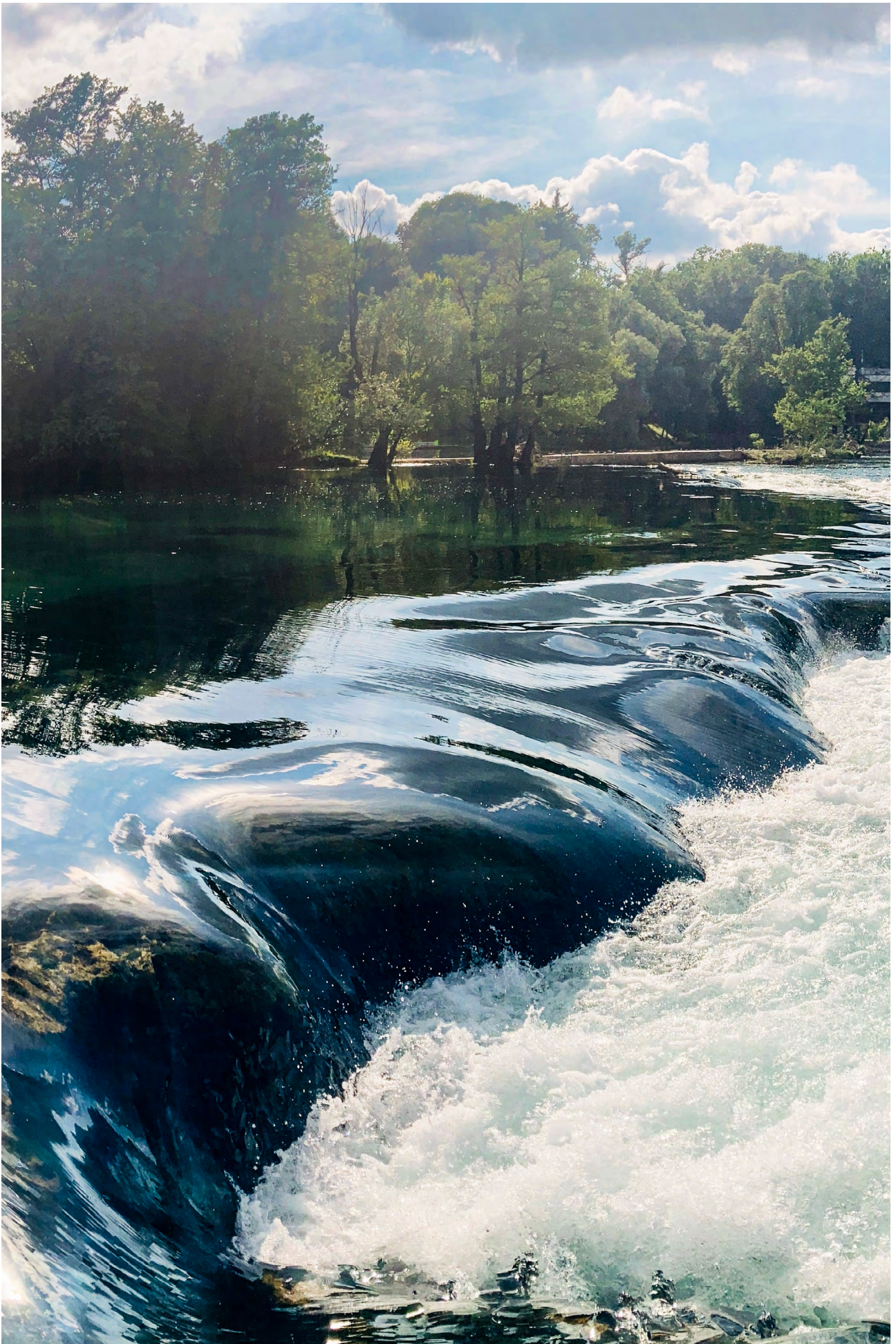
51 Izvor: <https://aarhus.ba/wp-content/uploads/2023/04/Analiza-Nacrta-Zakona-o-izmjenama-i-dopunama-Zakona-o-vodama-FBiH.pdf>

52 Podsjećamo da su Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o sadržaju, obliku, uslovima, načinu izdavanja i čuvanja vodnih akata i Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o načinu određivanja ekološki prihvatljivog protoka doneseni nakon pritiska civilnog društva, u sklopu zajedničke inicijative Aarhus centra BiH, Udruženja Eko akcija i Fondacije ACT, a ispred Koalicije za zaštitu rijeka BiH, u periodu 2020. – 2022. godina.

53 Službeni glasnik Republike Srpske, broj 43/22

54 ЗАКОН О ВОДНИМ УСЛУГАМА https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mps/Documents/Nacrt%20Zakona%20o%20vodnim%20uslugama_458606265.pdf

55 Ibid.

Una, Bihać, 2023, foto: Alma Midžić, (privatna arhiva)

Zakonodavni okvir u BD BiH nije usklađen sa institucionalnom strukturom sektora voda, sa propisima koji regulišu sektor voda u EU, te je u sklopu jednog projekta izvršena analiza pravnog okvira za upravljanje vodama još 2019. godine i data je preporuka da se u što kraćem roku donese novi zakon o vodama i potrebni podzakonski propisi, s ciljem transpozicije propisa Evropske unije u pravni okvir BD BiH, te transparentno i cjelovito uredi oblast upravljanja vodama.

Trenutno, pravni okvir koji uređuje oblast upravljanja vodama čine dva zakona:

- Zakon o zaštiti voda („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj: 25/04, 1/05 i 19/07), koji se u praksi ne primjenjuje, ali isti formalno-pravno nikada nije stavljen van snage;
- Zakon o vodama („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 10/98), koji je Nalogom Supervizora za Brčko distrikt BiH od 4. 8. 2006. godine preuzet kao Zakon o vodama Brčko distrikta BiH i isti ostaje na snazi sve dok ne bude izmijenjen ili ukinut od strane Skupštine Brčko distrikta BiH.

Usvajanje novog zakona nije bilo predviđeno programom rada Vlade Brčko distrikta Bosne i Hercegovine za 2023. godinu, a za 2024. godinu nismo našli podatke.⁵⁶

Što se tiče donošenja strateških planskih dokumenata iz ove oblasti, koji su zakonska obaveza i direktni rezultat transponovanja ODV-a, bilo je pomaka.

Vlada Federacije BiH je u septembru 2022. godine, donijela *Plan upravljanja vodama za vodno područje rijeke Save u FBiH (2022.-2027.)*⁵⁷ i *Plan upravljanja vodama za vodno područje Jadranskog mora u FBiH*⁵⁸. Zakonom o vodama FBiH (Članom 27.) propisano je da se ovi planovi

revidiraju i dopunjavaju svakih šest godina, u skladu sa postupkom za pripremu i donošenje plana upravljanja vodama.

Vlada Federacije BiH je još 2022. godine usvojila *Strategiju upravljanja vodama Federacije BiH 2022.-2032.*, iste godine su Dom naroda i Predstavnički dom razmatrali prijedlog akta, te se čeka dalja procedura.⁵⁹

U Republici Srpskoj je na snazi *Strategija integralnog upravljanja vodama Republike Srpske 2015.-2024.*⁶⁰ Još 2019. godine je JU Vode Srpske započela sa procesom ažuriranja planova upravljanja oblasnim riječnim slivom (distriktom) rijeke Save i rijeke Trebišnjice za period 2022. – 2027. Javne rasprave su organizovane 2021. godine, a objavljeni su i dokumenti *Pregled značajnih pitanja za upravljanje vodama za sliv rijeke Save u RS*, te dokument za sliv rijeke Trebišnjice, što je bila i obaveza definisana *Planom za provođenje konsultacija javnosti*, te je ažuriranje planova u toku⁶¹.

Ovdje vrijedi navesti informaciju da je Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS-a izvršilo analizu nedostataka regulatornog okvira, te da su pripremljeni određeni propisi: *Pravilnik o uslovima i načinu održavanja riječnih korita, dislokaciji i vađenju materijala iz vodotoka, Pravilnik o Vodnom informacionom sistemu, Pravilnik o održavanju vodnih objekata*. U analizi⁶² je naglašeno da postoji problem neusaglašenosti postojeće zakonske regulative iz pojedinih oblasti sa Zakonom o koncesijama, što se prvenstveno odnosi na dodjelu koncesije u vodnim tokovima za eksploataciju šljunka i pijeska, tako da se ovaj resurs eksploatiše iako još nema nijednog zaključenog ugovora, kao ni podnesenih zahtjeva u proceduri za dodjelu koncesije.

56 Cijeli paragraf baziran na informacijama dostupnim u ANEKS II za Zakon o vodama Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, izvor: <http://psv.bdcentral.net/Publication/Read/6-9-aneks>

57 Plan upravljanja vodama za vodno područje rijeke Save u Federaciji Bosne i Hercegovine (2022.-2027.) i prateći materijali: <https://www.voda.ba/plan-upravljanja-2022-2027>

58 Plan upravljanja vodama za vodno područje Jadranskog mora u Federaciji Bosne i Hercegovine: https://avpjm.jadran.ba/uploads/PUVJPM2227/Plan_upravljanja_vodama_VPJM_2022_2027.pdf

59 Parlament Federacije Bosne i Hercegovine, Predstavnički dom <https://parlamentfbih.gov.ba/v2/bs/propis.php?id=926> i ZAKLJUČAK O USVAJANJU FEDERALNE STRATEGIJE ZAŠTITE OKOLIŠA 2022.- 2032. I STRATEGIJE UPRAVLJANJA VODAMA FEDERACIJE BiH 2022.-2032. <https://fmpvs.gov.ba/wp-content/uploads/2022/09/07-zakljucak-o-uvajanju-strategije.pdf>

60 Strategija upravljanja vodama Republike Srpske 2015. – 2024. <http://www.voders.org/wp-content/uploads/2017/12/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE%D0%B3-%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%99%D0%B0%D1%9A%D0%B0-%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%BC%D0%B0-2015-2024.pdf?lang=lat>

61 СТРАТЕГИЈА ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ЗА ПЕРИОД 2022- 2032 ГОДИНЕ, strana 274. Izvor: https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mgr/Documents/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B5%20%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1-%82%D0%BD%D0%B5%20%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B5%20%D0%A0%D0%B5%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B5%20%D0%A1%D1%80%D0%BF%D1%81%D0%BA-%D0%B5%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BE%D0%B4%202022%20-%202032%20%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B5_356753626.pdf

62 Izvještaj o naknadnom pregledu provođenja preporuka iz Izvještaja revizije učinka “Upravljanje eksploatacijama mineralnih resursa i čišćenjem materijala iz vodotoka” Broj: RU 006-14-NP, Banja Luka. 2022. strana 8. https://gsr-rs.org/wp-content/uploads/2022/11/RU006_14-NP_Lat.pdf

Kako je navedeno u *Strategiji zaštite životne sredine Brčko distrikta Bosne i Hercegovine 2022.-2032.*⁶³, Brčko distrikt BiH nema izradene značajne dokumente poput strategija, studija ili elaborata koji sistemski analiziraju stanje vodosnabdijevanja i upravljanja otpadnim vodama za duži planski vremenski period, transponovanje EU direktiva je rađeno nasumično i u veoma ograničenoj mjeri. Transpozicija relevantnih EU direktiva iz oblasti vodnih resursa u pravni sistem Brčko distrikta BiH je trenutno u ranoj fazi.

Što nismo uspjeli potvrditi u prvom *Izveštaju*, napokon smo uspjeli u trećem, a to je da je usvojen *Plan upravljanja vodama za vodno područje rijeke Save u Brčko distriktu BiH (prvi ciklus)*⁶⁴. Međutim, njegovo ažuriranje nije pokrenuto (što je obaveza prema ODV-u), jer dok se ne usvoji novi zakon o vodama BD BiH za to ne postoji zakonska obaveza. Podsjećamo, Plan je urađen 2016. godine uz pomoć Evropske unije i sredstava iz IPA programa.

Stanje u Oblasti

Pošto je oblast upravljanja vodama široka i kompleksna, ali isto tako značajna za društvo ali i očuvanje okoliša, ne možemo iznijeti sve izazove, te ćemo u ovom izvještaju ukratko ukazati na problem suša i nadzora ispuštanja tehnoloških otpadnih voda u okoliš, pošto oba mogu imati značajan uticaj na vodosnabdijevanje.

Usljed visokih temperatura i suša često možemo u medijima pročitati naslove kako se lokalne zajednice suočavaju sa problemima u snabdijevanju stanovništva vodom za piće, a situaciju dodatno usložnjava porast nenamjenske potrošnje, te dolazi do nestašice vode. Ovdje možemo dodati i slučajeve⁶⁵ u kojima se pri dodjeli koncesije nije vodilo računa o uticaju tih radnji, uglavnom istraživanja i eksploatacije mineralnih sirovina, o njihovim posljedicama na izvore pitke vode lokalnog stanovništva, niti su se uzimali u obzir faktori poput suše. Usto, stanovništvo nije pravovremeno uključeno u proces donošenja odluka, a čak se nisu provodile ni obavezne javne rasprave.

Ako ovom dodamo i širu sliku: kako su pojedine zemlje već do kraja iscrpile zalihe obnovljivih slatkih voda te su se morale osloniti na nekonvencionalne resurse i da će, prema nekim projekcijama, do 2050. godine najmanje svaka četvrta osoba biti pogođena stalnom nestašicom vode, da je nekoliko glavnih svjetskih vodonosnika pod sve većim stresom, a 30% najvećih sistema podzemnih voda je iscrpljeno, uviđamo i globalne razmjere problema.⁶⁶

Radi ilustracije navodimo primjer za FBiH, gdje je mjerenjima utvrđeno da je razlika između zahvaćene i isporučene količine vode, tzv. neoprihodovane količine vode (zbog gubitaka u mreži, ilegalnih priključaka, itd.), izuzetno visoka i da iznosi više od 70,5% od ukupne zahvaćene količine (postotak neoprihodovane vode u ukupno zahvaćenoj vodi za javnu opskrbu).⁶⁷ Jedna od preporuka iz Plana upravljanja vodama za vodno područje rijeke Save u Federaciji BiH (2022.-2027.) je da se problem neoprihodovanih voda posebno naglasi u Programu mjera Plana upravljanja 2022.-2027.

U toku 2023. godine zabilježeno je više incidenata koje su prijavljivali građani, aktivisti i nevladine organizacije, a sigurno je da je zagađenje rijeke Bosne izazvalo najviše pažnje, s obzirom da su u istoj godini zabilježena čak tri teška slučaja, obilježena pomorom ribe, crvenom bojom rijeke, pa čak i prisustvom teških metala.⁶⁸ Indikativno je da su se sva tri incidenta desila za vikend kada nadležne inspekcije ne rade.⁶⁹

Udruženje Eko forum Zenica je u Analizi rada i transparentnosti okolišnih inspekcija u Bosni i Hercegovini⁷⁰ predložilo više preporuka kako da se unaprijedi rad inspekcija, poput iznalaženja budžetskih sredstava za zapošljavanje inspektora planiranih sistematizacijom radnih mjesta ili uspostavljanja saradnje inspekcija s građanima i OCD na polju informisanja o nadležnostima, i to s ciljem smanjenja broja prijava podnesenih nenadležnim inspekcijama, a poboljšanja učinkovitosti nadležnih inspekcija.

⁶³ Strategija zaštite životne sredine Brčko distrikta Bosne i Hercegovine 2022-2032: https://ppipo.bdcentral.net/data/Strate%C5%A1ki%20dokumenti/Strategija%20za%C5%A1tite%20okoli%C5%A1a%20Br%C4%8Dko%20distrikta%20Bosne%20i%20Hercegovine%202022.%E2%80%922032./BOS_Strategija_za%C5%A1tite_%C5%BEivotne_sredine_Br%C4%8Dko_distrikta_18.08.2022.pdf

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Jedan od primjera je i slučaj zajednica nekoliko livanjskih sela smještenih u podnožju planine Tušnica, koji se već godinama bore da očuvaju jedini pristup pitkoj vodi s izvora „Pašinac i Vrtli“, ali i da spriječe uništavanje potoka Mandek, okoliša i lokalne infrastrukture. Za pitku vodu se plaše zbog dodijeljene koncesije za istraživanje i eksploataciju mineralne sirovine. Više informacija dostupno: <https://www.capital.ba/mjestani-zbog-koncesija-strahuju-od-gubitka-pitke-vode/> i <https://www.klix.ba/vijesti/bih/u-livnu-specijalna-polici-ja-nasilno-sklanja-mjestane-koji-protestuju-za-spas-izvora-vode/220826041>

⁶⁶ Izvor: <https://crvena.ba/voda-na-trzistu-alma-midzic/>

⁶⁷ Plan upravljanja vodama za vodno područje rijeke Save u Federaciji BiH (2022.-2027.) s. 134. Link: https://www.voda.ba/uploads/docs/Plan20upravljanja20vodama20za20vodno20podrucje20rijeke20Save20u20FBiH20202022._2027..pdf

⁶⁸ Izvori: Safet Kubat (Rijeke BiH), Eko forum Zenica

⁶⁹ Izvor: <https://zurnal.info/clanak/aktivisti-prijavljuju-zagadenje-nadlezni-samo-registruju/26232>

⁷⁰ Izvor: https://www.ekoforumzenica.ba/wp-content/uploads/2023/04/Analiza-rada-i-transparentnosti-okolisnih-inspekcija-u-Bosni-i-Hercegovini_2023.pdf

Una, Bihać, 2023, foto: Alma Midžić, (privatna arhiva)

Zaključak

Na polju usklađivanja pravne stečevine Evropske unije u oblasti voda postignut je ograničen napredak. U FBIH Resursni Aarhus centar u BiH pokrenuo je aktivnosti na donošenju novog Zakona o vodama, a u RS-u je pokrenuto donošenje Zakona o vodnim uslugama, te je usvojen Program unapređenja vodnih usluga. Što se tiče donošenja strateških planskih dokumenata iz ove oblasti, što je zakonska obaveza, bilo je pomaka, ali proces njihove izrade i donošenja i dalje kasni i često se ne poštuju zakonski predviđeni rokovi izrade ovih dokumenata.

Nesagledavanje cjelokupnog pritiska na ovaj resurs (industrija, poljoprivreda, otpadne vode, vodosnabdijevanje), što će dodatno pogoršati i najavljeni projekti rudarenja, koji su detaljnije prikazani u uvodu ovog izvještaja, može ostaviti dugoročne posljedice na buduće vodosnabdijevanje lokalnih zajednica.

Cilj Okvirne direktive o vodama je osigurati „dobro stanje“ svih voda, a princip je da se očekuje postizanje „dobrog“ statusa površinskih i podzemnih voda i sprječavanje njihovog pogoršanja u budućem vremenu, pošto je to osnovna pretpostavka za snabdijevanje stanovništva pitkom vodom. U kratkom pregledu stanja u oblasti pokušali smo kroz nekoliko primjera ukazati da se vodosnabdijevanje mora dodatno razmatrati, uz pravovremeno učešće zajednice pri donošenju odluka o korištenju ovog resursa.

I ovaj put ćemo podcrtati da su vode, opšte (zajedničko) dobro, upravljanje se bazira na čelu nekomercijalnosti, i njena primarna upotreba je za vodosnabdijevanje.

Preporuke

- Poštovati zakonske rokove za izradu i donošenje strateških i planskih dokumenata kojima se definišu politike upravljanja vodama i mjere koje se odnose na zaštitu rijeka;
- Osigurati konsultacije svih zainteresovanih strana, naročito građana iz zajednica koje koriste ovaj resurs za vodosnabdijevanje;
- Koristiti mehanizam ranog uključivanja javnosti, pravovremenog informisanja i poštovanja svih zakonskih odredbi vezanih za direktno učešće građana u procesu donošenja odluka;
- Problem neoprihodovanih voda posebno obraditi u Programu mjera Plana upravljanja vodama;
- Uvažiti uticaj klimatskih promjena na sektor voda, uticaj suša na sve korisnike vode i raditi na održivom korištenju vodnih resursa;
- Urediti i intenzivirati inspekcijски nadzor;
- Izraditi programe edukacije stanovništva o pravima i obavezama vezanim za očuvanje i osiguravanje „dobrog stanja“ svih voda, i prateće edukativne kampanje o očuvanju ovog resursa;
- Usvojiti rezoluciju pouzoranu Rezoluciju Evropskog parlamenta od 17. decembra 2020. o provedbi zakonodavstva EU o vodama (2020/2613(RSP)) što je preporuka i prethodnog izvještaja.

KVALITET ZRAKA

Autor
Samir Lemeš

Postojeće stanje kvaliteta zraka⁷¹

Kvalitet zraka u BiH među najgorim je u Evropi. Prema podacima iz Godišnjeg izvještaja o kvalitetu zraka u Evropi za 2023. godinu⁷² po prosječnim godišnjim koncentracijama lebdećih čestica manjih od 10 mikrometara (PM10) na 45% mjernih mjesta zrak je 4. ili 5. kategorije. Stanje sa sumpor-dioksidom još je gore, jer je po istim podacima čak na 70% mjernih mjesta zrak 4. ili 5. kategorije. Na 85% mjernih mjesta po koncentracijama PM2.5 zrak je 4. ili 5. kategorije. Kad se to uporedi sa drugim evropskim zemljama, po koncentracijama SO₂ zrak je 4. i 5. kategorije samo na 2% mjernih mjesta, po koncentracijama PM10 na 5,5%, a po koncentracijama PM2.5 na 8% mjernih mjesta.

Prema Godišnjem izvještaju o kvalitetu zraka u Federaciji Bosne i Hercegovine za 2022. godinu⁷³, na skoro svih 30 mjernih mjesta u Federaciji BiH evidentne su izuzetno visoke, po zdravlje opasne koncentracije lebdećih čestica. U mjestima u kojima se i u čijoj se blizini vrši obimno sagorijevanje uglja evidentne su vrlo visoke, po zdravlje opasne koncentracije sumpor-dioksida. Visoke vrijednosti koncentracija ovih materija ne javljaju se samo tokom hladnijeg dijela godine već tokom bilo kojeg perioda u godini. Koncentracije ozona su visoke na pojedinim mjernim mjestima.

Prema Godišnjem izvještaju o kvalitetu zraka u Republici Srpskoj za 2022. godinu⁷⁴, srednje godišnje vrijednosti zagađujućih materija u zraku prekoračile su granične vrijednosti samo na dva mjerna mjesta za PM10 (Banja Luka i Doboje), te na dva mjerna mjesta za PM2.5 (Banja Luka i Doboje). Na svim ostalim mjernim mjestima, zagađujuće materije bile su ispod graničnih vrijednosti.

U Izvještaju se navodi da ti podaci nisu dovoljan pokazatelj kvaliteta zraka i da bi trebalo povećati broj mjernih stanica, posebno za Prijedor i Istočno Sarajevo.

Mjerenja benzena, uzorkovanje i analiza benzo-a-pirena, uzorkovanje i analize sastava lebdećih čestica ne vrše se redovno. Povremeno se vrše kampanjska mjerenja u cilju izrade studija poput studije Raspodjela izvora sa receptorskim i MATCH modeliranjem u Bosni i Hercegovini⁷⁵ ili Izvještaj o mjerenju policikličkih aromatskih ugljikovodika (PAH) i volatilnih organskih materija (VOC) oko koksare u ArcelorMittal Zenica⁷⁶. Jedino se u blizini Rafinerije Brod vrše kontinuirana mjerenja koncentracija benzena, a vrijednosti izmjerene tokom 2022. godine⁷⁷ (0,35 µg/m³) bile su znatno ispod granične vrijednosti od 5 µg/m³.

Mjerenja u Zenici pokazala su zabrinjavajuće visoke vrijednosti koncentracija benzena. Maksimalna zabilježena satna koncentracija benzena u Zenici iznosila je 1.279 µg/m³, što je 255 puta iznad ciljne vrijednosti. Dnevni prosjeci koncentracija benzo(a)pirena u prašini kretali su se od 1,4 do 58,6 ng/m³. Izmjerene koncentracije u prosjeku bile su 12 puta veće od ciljne vrijednosti za zaštitu zdravlja ljudi, a najveća izmjerena vrijednost bila je čak 58 puta veća od ciljne vrijednosti. Rezultat tih mjerenja bilo je uvođenje obaveze periodičnih mjerenja u Okolinskoj dozvoli za ArcelorMittal Zenica, ali ta mjerenja još uvijek nisu počela s realizacijom.

⁷¹ Izvještaj o kvaliteti zraka baziran na pitanjima iz Uputnika Evropske komisije za Vijeće Ministara iz decembra 2016., str. 349, pitanja 34-41

⁷² Europe's air quality status 2023, <https://doi.org/10.2800/59526> (dostupno 4.2.2024)

⁷³ Federalni hidrometeorološki zavod (2023) Godišnji izvještaj o kvalitetu zraka u Federaciji Bosne i Hercegovine za 2022. godinu, <https://www.fhmzbih.gov.ba/PUBLIKACIJE/zrak/izvjestaj-2022.pdf> (dostupno 4.2.2024)

⁷⁴ Republički hidrometeorološki zavod (2023) Godišnji izvještaj o kvalitetu zraka u Republici Srpskoj za 2022. godinu, <https://rhmrzr.com/report/godisnji-izvjestaj-o-kvalitetu-vazduha-u-republici-srpskoj-za-2022-godinu/>

⁷⁵ Švedski hidrometeorološki zavod SMHI (2023) Raspodjela izvora sa receptorskim i MATCH modeliranjem u Bosni i Hercegovini, <https://zrakubih.ba/assets/files/SAS-izvjestaj.pdf>

⁷⁶ Institut Kemal kapetanović (2022) Izvještaj o mjerenju policikličkih aromatskih ugljikovodika (PAH) i volatilnih organskih materija (VOC) oko koksare u Arcelormittal Zenica, <https://www.ekoforumzenica.ba/wp-content/uploads/2022/09/2022-05-13-11-22-EKO-izvjestaj-o-mjerenju-PAH-i-VOC-oko-koksare-SB-OK.pdf>

⁷⁷ Republički hidrometeorološki zavod (2023) Godišnji izvještaj o kvalitetu zraka u Republici Srpskoj za 2022. godinu, <https://rhmrzr.com/report/godisnji-izvjestaj-o-kvalitetu-vazduha-u-republici-srpskoj-za-2022-godinu/>

Mreža mjernih stanica za praćenje kvaliteta zraka značajno je povećana u izvještajnom periodu. Sa 22, broj mjernih stanica u FBiH povećan je na 31, a u RS se kvalitet zraka prati na 12 mjernih mjesta. Oba entitetska zavoda imaju nedovoljne kapacitete za održavanje i kalibraciju mjernih stanica.

Napredak u upravljanju kvalitetom zraka

Određeni napredak u upravljanju kvalitetom zraka postignut je kroz trogodišnji projekat "IMPAQ - Poboľšanje kvaliteta zraka i upravljanja kvalitetom zraka u BiH" kojeg je 2019. godine pokrenula i koordinira Švedska agencija za zaštitu okoliša (SEPA - Swedish Environmental Protection Agency) uz finansijsku podršku Ambasade Švedske. Projekat se realizovao u saradnji sa Švedskom hidrometeorološkom službom (SHMI - Swedish Meteorological and Hydrological Institute), a bile su uključene i sve relevantne institucije iz Bosne i Hercegovine, te Federalni hidrometeorološki zavod i Republički hidrometeorološki zavod Republike Srpske.

U okviru projekta IMPAQ kreirana je web stranica zrakubih.ba⁷⁸ s ciljem informisanja javnosti o kvalitetu zraka u Bosni i Hercegovini. Projekat je uspješno okončan u novembru 2022. godine, realizovao se u nekoliko faza, koje su podrazumijevale isporuku nekoliko novih stanica za praćenje zraka, laboratorijske opreme, provođenje analize o izvorima zagađenja zraka, obuku osoblja u ekološkim inspekcijama i planiranje efikasnijih mjera saobraćaja u većim gradovima. Urađena je dvogodišnja studija o raspodjeli izvora zagađenja zraka u šest gradova u Bosni i Hercegovini – Sarajevu, Zenici, Tuzli, Banjaluci, Brodu i Bijeljini. Rezultati istraživanja, koja su rađena na principu modeliranja receptora u zimu 2020./21. ukazuju da na kvalitet zraka najviše utiču saobraćaj, individualno grijanje domaćinstava, velika postrojenja za grijanje, te industrija. Istraživanje je ponovljeno i tokom zime 2021./22. godine i to samo za Sarajevo i Banjaluku. Rezultati za Sarajevo su pokazali da je nivo zagađenja česticama izazvanim izduvnim gasovima iz saobraćaja bio 30%, sagorijevanje biomase dostiglo čak 26%, dok je doprinos sagorijevanja uglja iznosio 14%. Rezultati za Banjaluku pokazuju da se oko 35% zagađenja PM2.5 emituje sagorijevanjem biomase i uglja koji se koristi za grijanje⁷⁹.

Projekat "Unapređenje registara ispuštanja i prijenosa zagađujućih materija (PRTR) u zemljama Zapadnog Balkana i Republici Moldaviji" finansijski su podržali

Federalno ministarstvo za okoliš, prirodu, zaštitu i nuklearnu sigurnost Njemačke i Njemačka savezna agencija za okoliš u okviru Programa savjetodavne pomoći (AAP) za zaštitu okoliša u zemljama srednje i istočne Evrope, Kavkaza i središnje Azije, a koji se proveo uz pomoć REC BiH i uz konsultantsku pomoć organizacije Participatio iz Mađarske⁸⁰. Rezultati projekta obuhvataju sljedeće:

U oba entiteta doneseni su novi podzakonski akti o registrima zagađivača i zagađivanjima u koje je u najvećoj mogućoj mjeri transponirana Uredba EPRT/166/2006⁸¹. U FBiH donesen je Pravilnik o izmjeni i dopuni Pravilnika o načinu vršenja monitoringa kvaliteta zraka i definisanju vrsta zagađujućih materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta zraka, usklađen sa direktivama 2015/1480, 2004/107/EZ i 2008/50/EZ.

U RS donesen je Pravilnik o Registru ispuštanja i prenosa zagađujućih materija iz postrojenja i Uputstvo o vođenju Registra ispuštanja i prenosa zagađujućih materija (Službeni glasnik RS 55/23), koji su djelimično usklađeni sa EU regulativom. Neke definicije iz Pravilnika su obrađene drugim propisima i trebaće ih naknadno uskladiti sa definicijama iz regulative (EC) 166/2006 Članovi 7 i 8, te 16-19 Pravilnika odnose se na zemlje članice EU, tako da RS nije smatrala potrebnim da ih usklađuje.

U RS u decembru 2023. donesen je Pravilnik o metodologiji za izradu inventara emisija i projekcije emisija i načinu prikupljanja podataka. Djelimično je usklađen sa Direktivom 2016/2284, jer Pravilnikom nije predviđeno prikupljanje podataka o PM2.5, nije usklađena metodologija pripreme inventara i izvještaja o emisijama.

Postignut je dogovor o načinu uspostave baze podataka na državnoj i nižim nivoima vlasti, dogovorena metodologija, definisan jedinstven postupak prikupljanja, obrade i unosa podataka u PRTR registre. (U završnoj fazi je izrada softvera za 4 baze podataka, po jedna za oba entiteta, Brčko distrikt i jedna zbirna baza podataka na državnom nivou).

Novi Zakon o zaštiti zraka FBiH povučen je iz procedure nakon formiranja nove Vlade FBiH, kako bi se provele dodatne konsultacije sa stručnim institucijama i civilnim društvom. Nakon usaglašavanja, Prijedlog Zakona je spreman za usvajanje i upućen je u parlamentarnu proceduru.

⁷⁸ <https://zrakubih.ba/bs/tekst/o-projektu/24>

⁷⁹ IMPAQ projekat [2022] <https://zrakubih.ba/bs/novosti/uspjesno-završen-cetverogodišnji-impag-projekat-za-borbu-protiv-zagadenja-zraka-u-bih/33>

⁸⁰ Ministarstvo okoliša i turizma FBiH [2023] <https://www.fmoit.gov.ba/bs/novosti/vijesti/ministarstvu-urucena-oprema-za-uspostavu-registra-o-zagadivacima-i-zagadenjima>

⁸¹ Ministarstvo okoliša i turizma FBiH [2022] <https://www.fmoit.gov.ba/bs/okolisne-dozvole/javne-rasprave-i-javni-uvidi/javni-uvud-u-na-crt-pravilnika-o-registru-zagadivaca-i-zagadivanja-prtr>

Dnevni prosjeci koncentracija benzena u zraku u okolini koksare u Zenici (izvor: Eko forum Zenica)

Planovi interventnih mjera koji se primjenjuju u epizodama povećane zagađenosti u Kantonu Sarajevo i u Zeničko-dobojskom kantonu su inovirani. Promijenjeni su kriteriji za proglašenje epizoda, uvedene su nove mjere, a mjera za smanjenje zagađenja zraka iz saobraćaja - sistem par-nepar, zamijenjena je sistemom zasnovanim na ekološkim kategorijama vozila.

Svjetska banka je u maju 2023. Bosni i Hercegovini odobrila zajam od 46 miliona eura za Projekat unapređenja kvaliteta zraka, kako bi se pomoglo u prevazilaženju izazova zagađenja zraka i ublažavanju njegovih posljedica po zdravlje i ekonomiju u Federaciji Bosne i Hercegovine. Projekat je usmjeren na jačanje mehanizama i institucija za upravljanje kvalitetom zraka u svim uključenim kantonima u FBiH – Tuzlanski, Zeničko-dobojski, Hercegovačko-neretvanski i Kanton Sarajevo – što uključuje direktne investicije u grijanje domaćinstava i aktivnosti transporta, kao pomoć za ostvarivanje smanjenja lokalne emisije PM_{2.5} za 19.000 tona tokom vijeka trajanja investicije. To smanjenje će se postići investicijama u održivo grijanje i mjere energetske efikasnosti u domaćinstvima, u širenje biciklističke infrastrukture, u podršku za zone niske emisije kao i nabavku vozila gradskog prevoza na čišći pogon u Kantonu Sarajevo⁸². Ovaj projekat se provodi nedovoljno transparentno i bez informisanja i učešća javnosti.

Do sada provedene mjere za unapređenje kvaliteta zraka još ne daju rezultate. Projekti utopljanja objekata nemaju ekonomski efekat jer ih ne prati promjena tarifiranja energije. Energija se i dalje uglavnom tarifira po površini grijanog prostora umjesto da se mjeri i naplaćuje potrošnja energije. Tek krajem 2023. godine raspisan je javni poziv za raspodjelu 70 miliona eura bespovratnih sredstava koje je za BiH obezbijedila EU kroz Paket energetske podrške za ublažavanje posljedica energetske krize i unapređenje energetske efikasnosti. Podrška uključuje 50 miliona eura za oko 190.000 ugroženih domaćinstava i 20 miliona eura za unapređenje energetske efikasnosti u oko 4000 domaćinstava i oko 400 mikro, malih i srednjih preduzeća⁸³. Realizacija tih sredstava i njihov efekat će se moći pratiti tek nakon implementacije koja počinje u 2024. godini. Projekat kroz javne pozive realizuju Fond za zaštitu životne sredine i energetske efikasnosti Republike Srpske, Fond za zaštitu okoliša Federacije BiH i Vlada Brčko distrikta BiH.

Nema napretka u smanjenju emisija iz velikih zagađivača, kao što su termoelektrane, željezara i koksare, jer se umjesto forsiranja provođenja mjera iz okolinskih dozvola pogoduje zagađivačima. Iako se okolinskim dozvolama propisuju mjere i rokovi za njihovu realizaciju, prilikom obnove dozvole zanemaruje se činjenica da mjere nisu provedene i iste mjere se samo prenose u obnovljenu okolinsku dozvolu.

⁸² Svjetska banka (2023) <https://www.worldbank.org/bs/news/press-release/2023/05/30/world-bank-supports-air-quality-improvements-in-bosnia-and-herzegovina>

⁸³ Delegacija Evropske unije u Bosni i Hercegovini, <https://www.eas.europa.eu/delegations/bosnia-and-herzegovina/kampanja-%E2%80%9Epovezani-kroz-dobro%E2%80%9Ceu-dodijelila-70-miliona-eura-gra%C4%91anima-bih-kroz-paket-energetske-bs?s=219>

Parlament FBiH odobrio je u martu 2022. godine nastavak rada Bloka 4 u TE Tuzla i Bloka 5 u TE Kakanj, kako bi se osiguralo nesmetano snabdijevanje električnom i toplotnom energijom, jer je ArcelorMittal zaprijetio obustavljanjem proizvodnje i nije prihvatio ponudenu cijenu električne energije. Time je BiH prekršila obaveze preuzete potpisivanjem Ugovora o Energetskoj zajednici kako bi pogodovala stranom investitoru. Kako u tim termoelektranama i dalje nema postrojenja za odsumporavanje i denitrifikaciju dimnih plinova, produženjem rada i povećanom proizvodnjom na tim blokovima nije došlo do planiranog smanjenja emisija u zrak iz ovih postrojenja.

Jedino postrojenje za odsumporavanje dimnih plinova postoji u termoelektrani Ugljevik i u Toplani Zenica. Visoki troškovi rada tih postrojenja dovode do toga da su ona jedan dio vremena van pogona, i dolazi do čestih kvarova.

Preporuke

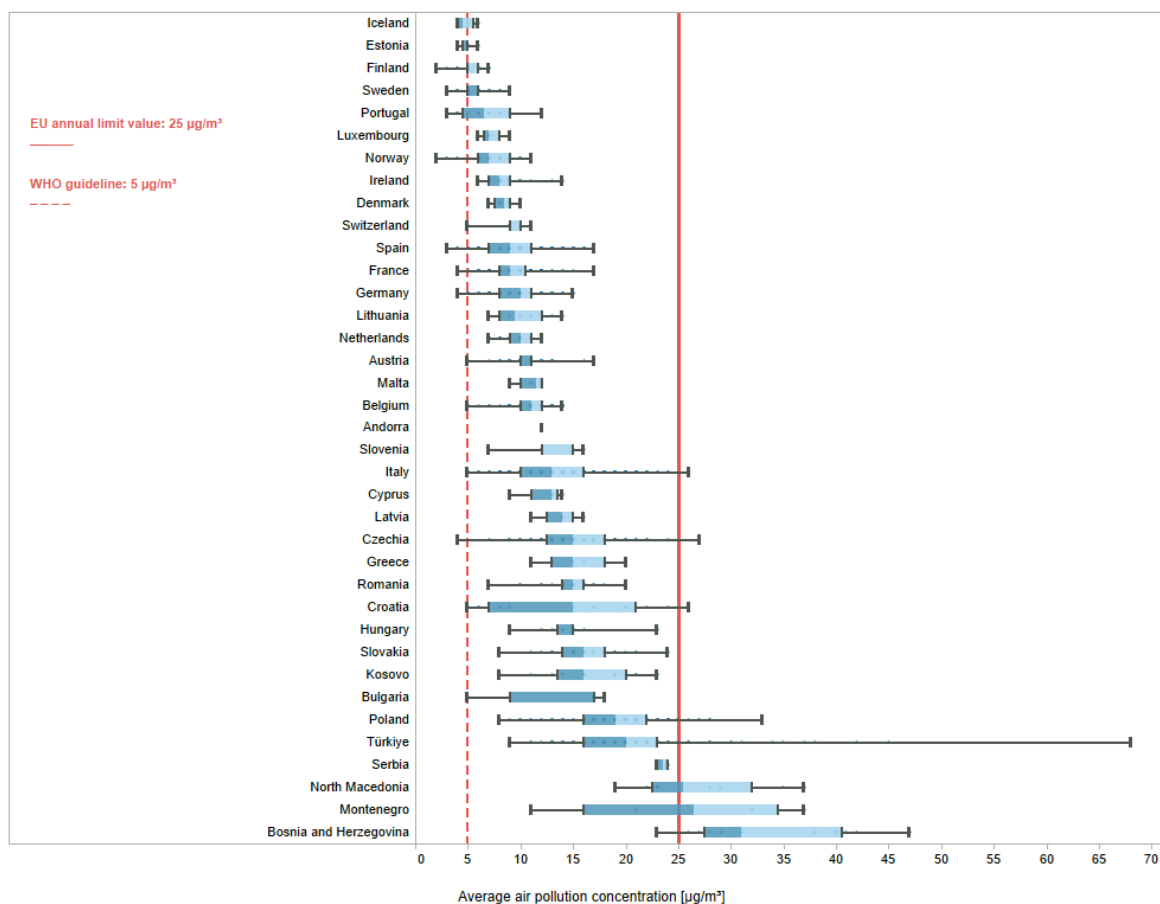
Entitetski hidrometeorološki zavodi bi trebali upravljati kvalitetom zraka, ali za to nemaju kapaciteta, tako da se njihova djelatnost svodi na uspostavljanje i održavanje mreže mjernih stanica za praćenje kvaliteta zraka.

Nedostaje referentnih i kalibracionih laboratorija, a pojedine zagađujuće materije (kancerogeni organski polutanti BTEX) uopšte se ne mjere, iako postoji mjerna oprema za ta mjerenja, koja se ne koristi zbog visokih troškova održavanja i kalibracije.

Potrebno je ubrzati projekte iz okolinskih dozvola za industrijska postrojenja i energetske objekte, provoditi mjere energetske efikasnosti, posebno u stambenim objektima koji se zagrijevaju sagorijevanjem uglja, te projekte zamjene kućnih ložišta certifikovanim pećima sa manjim emisijama u zrak, ugradnje toplotnih pumpi, širenja mreže centralnog grijanja i drugim mjerama kojima bi se smanjile emisije u zrak.

Kvalitetu zraka u urbanim područjima značajno bi doprinijelo povećanje količine urbanog zelenila, bolji javni saobraćaj, kao i drugi alternativni oblici prevoza poput biciklističkog saobraćaja, dijeljenih prevoznih sredstava, te jačanje infrastrukture i promjene propisa za poticanje korištenja električnih i hibridnih vozila.

Svi projekti za smanjenje emisija u zrak i unapređenje kvaliteta zraka morali bi se planirati i provoditi transparentnije i uz blagovremeno informisanje i učešće javnosti.

Koncentracije PM2.5 u 2021. po zemljama u poređenju s EU i WHO graničnom vrijednošću za godišnji prosjek (izvor: [Europe's air quality status 2023: https://tableau-public.discomap.eea.europa.eu/views/AirQualityBriefingMap_2023/2021-validateddata](https://tableau-public.discomap.eea.europa.eu/views/AirQualityBriefingMap_2023/2021-validateddata))

Zenica, 2020, foto: Samir Lemeš

INDUSTRIJSKO ZAGAĐENJE

Autor
Samir Lemeš

Postojeće stanje industrijskog zagađenja⁸⁴

Bosna i Hercegovina je u prošlosti imala značajne industrijske kapacitete, koji su nakon loše provedene privatizacije uglavnom devastirani. Strane investicije su sporadične, tako da je Bosna i Hercegovina postala industrijski nerazvijena zemlja. Energetski kapaciteti, izgrađeni da podmiruju potrebe te industrije, ostali su neiskorišteni i tako je jedan od najznačajnijih izvoznih proizvoda električna energija. Najveća industrijska postrojenja koja su preživjela tranziciju su ujedno i najveći zagađivači.

Agencija za unapređenje stranih investicija u Bosni i Hercegovini⁸⁵ pod atraktivnim industrijskim sektorima u BiH podrazumijeva sljedeće privredne grane:

- Poljoprivreda i prehrambena industrija
- Automobilska industrija
- Bankarski i finansijski sektor
- Građevinarstvo
- Energetika
- Šumarstvo
- Informacijsko-komunikacijske tehnologije
- Rudarstvo i metaloprerađivačka industrija
- Turizam
- Tekstilna industrija
- Izvozno orijentisane poslovne usluge.

Struktura postojeće privrede je nepovoljna, a politički, stručni i ekonomski kapaciteti su ograničeni. I dalje nedostaje značajnih investicija u industriju sa visokom dodanom vrijednošću i višim stepenom finalizacije proizvoda, tako da su dominantni privredni subjekti i vodeći izvoznici i dalje grane industrije koje značajno zagađuju okolinu.

Među deset najvećih izvoznika iz BiH u 2023. godini nalaze se željezara ArcelorMittal Zenica, fabrika sode Sisecam soda Lukavac, proizvođač industrijskih sirovina Alumina Zvornik, koksara GIKIL Lukavac, i Aluminij Industrija Mostar⁸⁶. Sve su to značajni zagađivači koji se bave uglavnom proizvodnjom poluproizvoda i obradom sirovina.

Pored prekomjernih emisija u zrak, koje su posebno izražene u Zenici i Lukavcu, tokom 2023. godine zabilježeno je i nekoliko incidentnih ispuštanja zagađujućih materija iz otpadnih voda u vodotokove. U provedenom inspekcijском nadzoru federalnog vodnog inspektorata u kompaniji ArcelorMittal utvrđeno je da je do incidenta u januaru 2023. godine došlo usljed izlivanja otpadnih voda iz predtretmanskog kanala za pročišćavanje otpadnih voda u pogonu Čeličana. Nakon što je Kantonalno tužilaštvo istragom utvrdilo da nema elemenata krivičnog djela, predmet je proglašen prekršajem i pokrenut je prekršajni postupak. Nakon incidenta iz jula 2023. godine, utvrđeno je da otpadna voda iz kanala kompanije ArcelorMittal sadrži 800 puta veće količine suspendovanih materija od dozvoljenih, 350 puta više taložnih materija od dozvoljenih, te 910 puta više policikličkih aromatskih ugljikovodika (PAH) nego što je dozvoljeno. Uzorci uzeti iz rijeke Bosne sadržavali su deset puta više kancerogenih policikličkih aromatskih ugljikovodika (PAH) nego što je dozvoljeno, od čega su najizraženiji bili benzo(a)piren (170 puta veći od dozvoljenog) i benzo(b)fluoranten (130 puta veći od dozvoljenog za treću klasu vode)⁸⁷.

Nedavno je na više lokacija u Bosni i Hercegovini zabilježena pojačana aktivnost na otvaranju rudnika, na šta su posebno uticala geopolitička kretanja, te najava i usvajanje Zakona o kritičnim mineralnim sirovinama EU. Nakon nekoliko godina istraživačkih djelatnosti, krajem 2023. godine počela je i eksploatacija u rudnicima, koja je praćena nizom incidenata u smislu nekontrolisane sječe šume i ispuštanja zagađujućih materija u vodotokove. Očekuje se značajniji utjecaj rudarskih aktivnosti na okoliš u narednom periodu.

⁸⁴ Izvještaj o kvaliteti zraka baziran na pitanjima iz Upitnika Evropske komisije za Vijeće Ministara iz decembra 2016. https://www.dei.gov.ba/uploads/documents/upitnik-ek_1604320391.pdf str. 353, pitanja 85-87

⁸⁵ http://www.fipa.gov.ba/atraktivni_sektori/rudarstvo/default.aspx?id=63

⁸⁶ <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/ovo-su-najveci-uvoznici-i-izvoznici-iz-bih-u-2023-godini-mostarski-aluminij-dozivio-veliki-pad/528109>

⁸⁷ Eko forum Zenica (2024) <https://www.ekoforumzenica.ba/2024/01/08/rezultati-analiza-zagadjenja-rijeke-bosne/>

Bosna i Hercegovina preuzela je obavezu provedbe NERP-a⁸⁸, ali tim planom nisu obuhvaćeni industrijski zagađivači. Plan obuhvata samo postrojenja za proizvodnju električne energije koja tu energiju plasiraju na tržištu.

Napredak u oblasti industrijskog zagađenja

Ključni dokument za industrijsko zagađenje je Direktiva o industrijskim emisijama ili Direktiva 2010/75/EU Evropskog parlamenta i Vijeća o industrijskim emisijama, koja je naslijedila Direktivu o cjelovitom sprečavanju i nadzoru onečišćenja (IPPC). Direktiva o industrijskim emisijama glavni je instrument kojim Evropska unija kontrolira i regulira emisije zagađenja i štetnih materija iz industrijskih postrojenja. Cilj Direktive je smanjenje industrijskih emisija unutar Evropske unije. Jedan od glavnih instrumenta te direktive su okolinske dozvole, koje se izdaju za određena postrojenja, u kojima će se obavljati djelatnosti kojima bi se mogle prouzrokovati emisije, kojima bi se zagađivalo tlo, zrak i/ili voda. Osnovni principi na kojima se zasniva ova direktiva su princip "zagađivač plaća", princip integralnog pristupa i sistem izvještavanja o količinama emisija – registri zagađivača i ispuštanja zagađujućih materija.

Princip "zagađivač plaća" za velike zagađivače primjenjuje se samo u FBiH. Naknada je uvedena 2011. godine kako bi se zagađivači stimulisali da ulažu u smanjenje emisija SO₂, NO₂ i prašine iz svojih postrojenja. Kako su koksare specifična postrojenja koja imaju ogromne fugalne emisije (sve ono što se ispušta mimo dimnjaka i što nije moguće mjeriti), za ta postrojenja uvedena je i dodatna naknada koja se obračunava po toni proizvedenog koksa. Za primjenu Direktive o industrijskim emisijama neophodno je uspostavljanje, održavanje i ažuriranje baze podataka o svim zagađivačima na koje bi se Direktiva mogla odnositi, te o emisijama u zrak, tlo i vodu tih zagađivača. Evropski registar ispuštanja i prenosa zagađujućih materija (E-PRTR) pruža kvalitetne informacije o okolišu, koje se odnose na emisije iz najvećih evropskih industrijskih objekata. E-PRTR je uspostavljen Uredbom (EZ) br. 166/2006 i njime se u EU provodi Protokol UNECE-a o registrima ispuštanja i prenosa zagađujućih materija (Protokol iz Kijeva) uz Aarhusku konvenciju. On se pritom temelji na postojećem Evropskom registru emisija zagađujućih materija (EPER), koji je uspostavljen 2000. godine⁸⁹.

Bosna i Hercegovina još nije ratifikovala Registar ispuštanja i prenosa zagađenja (PRTR), koji predstavlja obavezujući informativni alat za zemlje potpisnice PRTR protokola UNECE Aarhuske konvencije o okolišnoj demokratiji⁹⁰, potpisan od strane BiH još 2003. godine. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa treba da pripremi odluku o ratifikaciji PRTR protokola, pribavi saglasnost oba entiteta i Brčko Distrikta, nakon čega se ta odluka šalje na odlučivanje Vijeću ministara, oba doma državnog parlamenta i na kraju Predsjedništvu BiH.

Bez obzira što PRTR protokol još nije ratifikovan, ostvaren je blagi napredak u uspostavljanju registara ispuštanja i prijenosa zagađujućih materija u Bosni i Hercegovini. Iako je kroz nekoliko međunarodnih projekata koje je uglavnom finansirala EU taj registar bio uspostavljen i dio podataka je dostupan u Republičkom hidrometeorološkom zavodu RS i u Federalnom ministarstvu okoliša i turizma, podaci su dostupni samo na zahtjev za pristup informacijama, a na web stranicama su objavljeni godišnji izvještaji iz registara koji se vode odvojeno za RS i za FBiH. Za RS su dostupni podaci za 2016, 2017, 2018 i 2019. godinu u formi godišnjeg izvještaja⁹¹, a za FBiH su dostupne samo neobrađene tabele s podacima koje su dostavili zagađivači za godine od 2011. do 2021⁹².

U okviru projekta NEST – Poticanje zaštite okoliša kroz učinkovitije sudjelovanje civilnog društva u upravljanju okolišem i prevenciju krivičnih djela u oblasti zaštite okoliša, koji je implementirao Resursni centar za okoliš (REC) BiH, a finansijski podržala Švedska, pripremljene su Smjernice za implementaciju Pravilnika PRTR sa indikativnim listama zagađujućih materija i listom međunarodno prihvaćenih metoda mjerenja kao obaveza iz Pravilnika o registru zagađivača i zagađivanjima FBiH koji je stupio na snagu početkom 2023. godine⁹³.

Kroz projekat "Unapređenje registara ispuštanja i prijenosa zagađujućih materija (PRTR) u zemljama Zapadnog Balkana i Republici Moldaviji" doneseni su novi podzakonski akti u oba entiteta o registrima zagađivača i zagađivanjima. Postignut je dogovor o načinu uspostave baze podataka na državnoj i nižim nivoima vlasti, dogovorena metodologija, definisan jedinstven postupak prikupljanja, obrade i unosa podataka u PRTR registre (uspostavljene su 4 baze podataka, po jedna za oba entiteta, Brčko distrikt i jedna zbirna baza podataka na državnom nivou). U završnoj fazi je izrada softvera koji će biti isporučen u 2024. godini i počelo je testiranje softverskih rješenja.

88 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2023 Communication on EU Enlargement policy

89 <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2017:0810:FIN:HR:PDF>

90 <https://prtr.unece.org/>

91 Republički hidrometeorološki zavod Republike Srpske, <https://rhmzrs.com/zivotna-sredina/>

92 Federalno ministarstvo okoliša i turizma, <https://www.fmoit.gov.ba/bs/okolisne-dozvole/registri-i-izvjesivanje-registar-postrojenja-i-zagadivaca/izvjestaji/>

93 Federalno ministarstvo okoliša i turizma (2023) <https://www.fmoit.gov.ba/bs/novosti/vijesti/odrzan-10-sastanak-radne-grupe-za-implementaciju-prtr-protokola-aarhuske-konvencije-o-registrima-ispustanja-i-prenosu-zagadujućih-materija>

U Federaciji BiH usvojeno je nekoliko propisa s ciljem usklađivanja s EU direktivama:

- Zakon o zaštiti okoliša (Sl. novine FBiH 15/21) djelimično je usklađen s direktivama 2001/42/EZ o procjeni učinaka određenih planova i programa na okoliš, 2003/4/EZ o javnom pristupu informacijama o okolišu, 2003/35/EZ o osiguravanju sudjelovanja javnosti u izradi određenih planova i programa koji se odnose na okoliš, 2004/35/EZ o odgovornosti za okoliš u pogledu sprečavanja i otklanjanja štete u okolišu, 2010/75/EU o industrijskim emisijama (integrisano sprečavanje i kontrola onečišćenja), 2011/92/EU o procjeni učinaka određenih javnih i privatnih projekata na okoliš, 2012/18/EU o kontroli opasnosti od velikih nesreća koje uključuju opasne tvari, 2008/99/EZ o zaštiti okoliša putem kaznenog prava.
- Uredba kojom se utvrđuju pogoni i postrojenja koja moraju imati okolinsku dozvolu (Službene novine FBiH 51/21) većinom je usklađena s Direktivom 2010/75/EU o industrijskim emisijama (integralno sprečavanje i kontrola onečišćenja). Uredbom je znatno smanjen broj postrojenja koja moraju imati okolinsku dozvolu, čime je sistem izvještavanja i vođenja PRTR registra pojednostavljen, ali je s druge strane ostavljen prazan prostor za sva postrojenja koja nisu obuhvaćena tom uredbom, jer nema mehanizma kontrole provođenja mjera.
- Uredba o projektima za koje je obavezna procjena uticaja na okoliš i projektima za koje se odlučuje o potrebi procjene uticaja na okoliš (Službene novine FBiH 51/21) većinom je usklađena s Direktivom 2011/92/EU o procjeni učinaka određenih javnih i privatnih projekata na okoliš.
- Pravilnik o pogonima, postrojenjima i skladištima u kojima su prisutne opasne supstance koje mogu dovesti do nesreća većih razmjera (Službene novine FBiH 51/21) većinom je usklađen s Direktivom 2012/18/EU o kontroli opasnosti od velikih nesreća koje uključuju opasne tvari (SEVESO).
- Pravilnik o sadržaju studije uticaja na okoliš (Službene novine FBiH 63/21) usklađen je s Direktivom 2011/92/EU o procjeni učinaka određenih javnih i privatnih projekata na okoliš.
- Pravilnik o registru zagađivača i zagađenjima okoliša (Službene novine FBiH 11/23) većinom je usklađen sa Uredbom (EZ) br. 166/2006 o uspostavi Evropskog registra ispuštanja i prenosa onečišćujućih tvari.

Novi Zakon o zaštiti okoliša (Službene novine FBiH 15/21) sadrži odredbe koje bi, ukoliko se budu dosljedno primjenjivale, mogle značajno utjecati na smanjenje industrijskog zagađenja. Jedna od njih je obaveza definisanja rokova za implementaciju mjera iz okolinskih dozvola, jer u dosadašnjoj praksi te mjere nisu imale definisane rokove, pa se na njihovu realizaciju čekalo sve do isteka dozvole. Druga značajna odredba je član 100. Zakona, kojim se propisuje obavezna primjena najboljih raspoloživih tehnika. Kako FBiH nema kapaciteta da razvija vlastite dokumente o najboljim raspoloživim tehnikama, Zakon propisuje da se za djelatnosti za koje nisu definisane najbolje raspoložive tehnike u FBiH, primjenjuju najbolje raspoložive tehnike EU.

Preporuke

Najvažnija aktivnost koja bi se trebala što prije provesti je implementacija i redovno ažuriranje novog registra zagađivača i ispuštanja zagađujućih materija (PRTR), te ratifikacija PRTR protokola. Potrebno je uspostaviti i jačati sistem za kontrolu prijavljenih emisija, jer BiH nema dovoljno kapaciteta da osigura verifikaciju dostavljenih podataka u registar. Javno objavljivanje PRTR registra moglo bi značajno unaprijediti učešće javnosti kao mehanizma dodatne kontrole i podrške inspekcijским organima.

Pored toga, neophodno je i jačanje kapaciteta ovlaštenih subjekata za procjene uticaja na okoliš, akreditovanih ispitnih i inspekcijских tijela koja vrše mjerenje i kontrolu emisija, te onih koja vrše uspostavljanje i održavanje sistema za automatski monitoring emisija u zrak, vodu i tlo.

Usklađivanje propisa u Bosni i Hercegovini sa odredbama EU Direktive o industrijskim emisijama i implementacija najboljih raspoloživih tehnika zahtijevaju značajne investicije privrednih subjekata, za šta je potrebno pronaći odgovarajuća rješenja, kojima bi se izbalansirali troškovi postrojenja za smanjenje emisija i negativan uticaj na okolinu.

KLIMATSKE PROMJENE

Autorica
Sonja Kosanović

Klimatske promjene su jedan od najvećih globalnih izazova s kojim se borimo već decenijama unazad.

Ljudske aktivnosti, uglavnom kroz emisije stakleničkih gasova, uzrokuju globalno zatopljenje, s globalnom površinskom temperaturom koja je dosegla 1,1°C iznad 1850.-1900. u 2011-2020⁹⁴. Usljed svega navedenog, došlo je do brzih globalnih promjena u atmosferi, okeanima, kriosferi i biosferi. Klimatske promjene uzrokovane ljudskim djelovanjem utiču na mnoge vremenske i klimatske ekstreme u svim dijelovima svijeta, što je već dovelo do veoma štetnih uticaja za prirodu i ljude. Ranjive zajednice koje su historijski najmanje doprinijele trenutnim klimatskim promjenama nesrazmjerno su pogođene. Bez obzira na sve navedeno, globalne emisije stakleničkih gasova nastavljaju rasti.

Bosna i Hercegovina je posebno osjetljiva na klimatske promjene zbog svog geografskog položaja, ekonomske važnosti sektora poljoprivrede i šumarstva, kao i zbog svog ograničenog kapaciteta za prilagođavanje klimatskim promjenama. Stoga je u ovoj državi bilo potrebno izrazito strateški pristupiti prilagođavanju klimatskim promjenama i utvrđivanju mjera kojima bi se BiH zaštitila od njihovih negativnih efekata, u domenu svojih mogućnosti, a usklađujući svoje pravo sa pravom Evropske unije.

U tom procesu BiH zaostaje i danas, kada je stekla status kandidata za članstvo u EU, te kada bi trebalo da brže i efikasnije nego ikad prilagođava svoj zakonodavni i uopšte pravni, ali i djelovni okvir.

Međunarodnopravni okvir

BiH je postala članica UNFCCC-a 2000. godine, a Protokol iz Kyota je ratifikovala 2008. godine. Prva Strategija prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisionog razvoja za BiH usvojena je od strane Vijeća ministara BiH 2013. godine.

BiH je također ratifikovala i Pariški sporazum 2017. godine, a potom je usvojila dokument „Namjeravane aktivnosti ublažavanja klimatskih promjena (INDC)“ za period do 2030. godine.

BiH je također 2020. godine potpisala Deklaraciju o zelenom programu za Zapadni Balkan u Sofiji. Ovim se BiH obavezala na provođenje mjera u oblasti ublažavanja klimatskih promjena, energetske tranzicije, održive mobilnosti i cirkularne ekonomije, kao i zaštiti biodiverziteta, održive poljoprivrede i proizvodnje hrane.

Osim navedenih dokumenata, BiH je potpisivanjem Ugovora o uspostavi Energetske zajednice preuzela obavezu na usklađivanje vlastitog zakonodavstva sa pravom EU, gdje se ubrajaju i direktive, uredbe i ostala pravna akta EU koja ulaze u oblast klimatskih promjena.

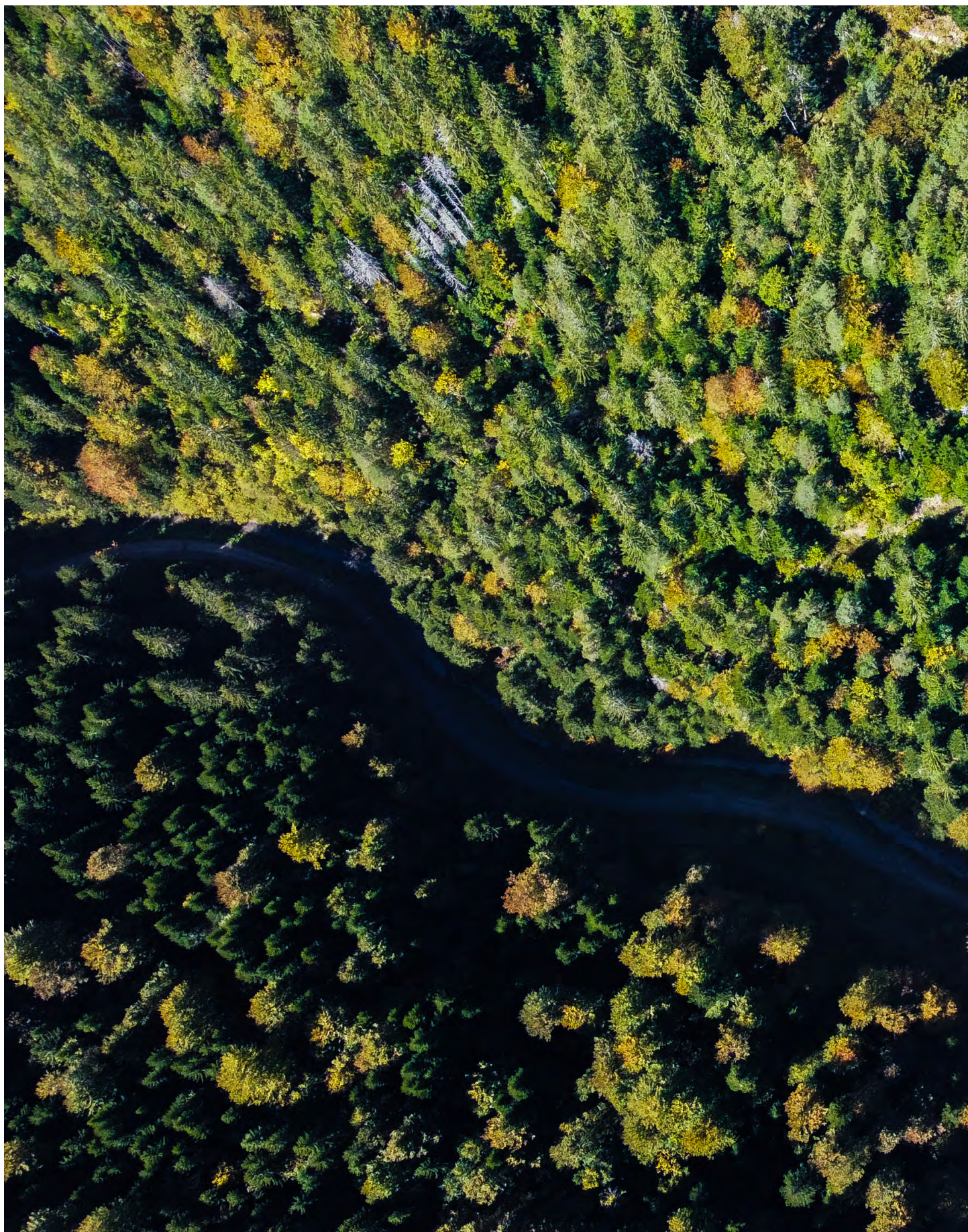
Trenutni status BiH po pitanju klimatskih promjena

BiH još uvijek nije donijela NECP (Integrirani energetska i klimatski plan do 2030. godine). U julu 2023. godine proveden je tek prvi krug javnih konsultacija u tri grada: Mostaru, Sarajevu i Banjaluci. Nacrt NECP-a prošao je i kroz platformu e-Konsultacije u oktobru 2023. godine, te je Sekretarijat Energetske zajednice dostavio svoje komentare na ovaj nacrt krajem 2023. godine. Rok za dostavljanje finalnog nacrta NECP-a je juni 2024. godine, te je ujedno i usvajanje ovog dokumenta, prema podacima koje je dostavilo Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, predviđeno za 2024. godinu.

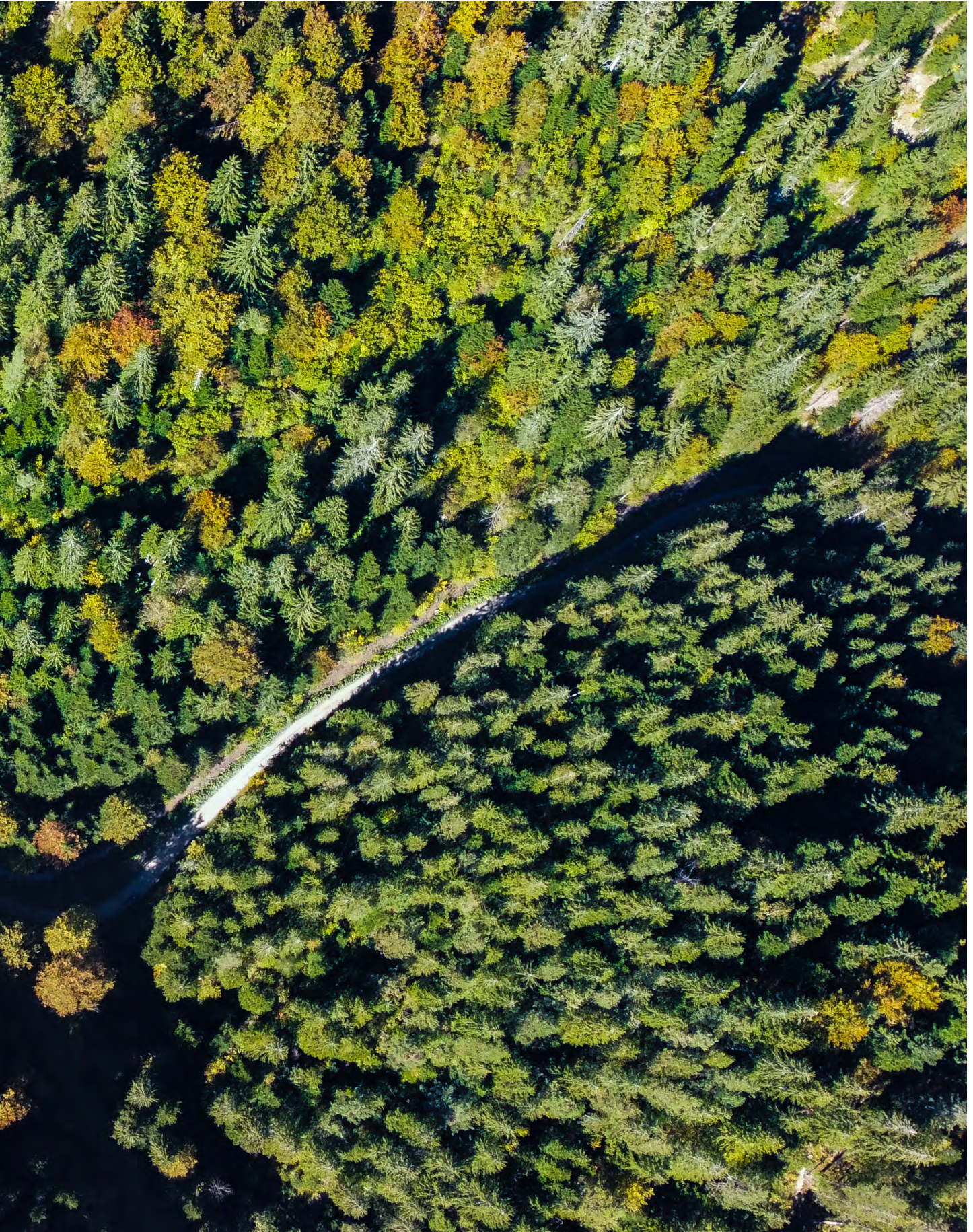
Zakon o uspostavljanju GHG inventara još ne postoji na državnom nivou. Nadležnost za ove inventare je i dalje na nivou entiteta, te je u Republici Srpskoj za to zadužen Republički hidrometeorološki zavod, dok je na nivou Federacije Bosne i Hercegovine načelno zadužen Federalni hidrometeorološki zavod koji, međutim, još nema jasno definisane zadatke po ovom pitanju, niti su u tom pravcu preduzete konkretne mjere.

BiH još nema ni jedinstveni zakon o klimi, što je akt koji bi trebalo da bude donesen na državnom nivou, jer je prilagođavanje klimatskim promjenama od značaja za cijelu BiH, a ujedno i njena međunarodna obaveza.

⁹⁴ The Intergovernmental Panel on Climate Change, AR6 Synthesis Report on Climate Change, 2023, dostupno na domenu https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf, pristupljeno na dan 26.1.2023. godine

Trstionica-Kakanj, 2023, foto: Robert Oroz

U prethodnom Izvještaju iz sjene konstatovano je da u Nacionalno utvrđenom doprinosu (NDC) koji je BiH dostavila UNFCCC-u stoje neprihvatljive mjere poput plana izgradnje novih termoelektrana. Ovaj segment Nacionalnog utvrđenog doprinosa i dalje nije revidiran, te su, štavište, poduzete mjere ka realizaciji plana otvaranja novih termoelektrana, što uveliko unazađuje ovu državu koja je pred sebe stavila bezuslovni cilj da smanji emisije stakleničkih plinova za 12,8% u odnosu na 2014. godinu, odnosno 33,2% u odnosu na 1990. godinu.

Federacija Bosne i Hercegovine

U FBiH uspostavljen je Informacioni sistem okoliša u FBiH, čija je jedna od komponenti i razvijanje sistema za praćenje indikatora/pokazatelja za klimatske promjene, kao i sistema vođenja inventara GHG emisija za FBiH. Međutim, nadležnost za vođenje GHG inventara još uvijek nije jasno određena.

Na taj način, federalni propisi nisu usklađeni sa Uredbom (EU) 2018/1999 Evropskog parlamenta i Vijeća o upravljanju energetsom unijom i djelovanjem u području klime, izmjeni uredaba (EZ) br. 663/2009 i (EZ) br. 715/2009 Evropskog parlamenta i Vijeća, direktiva 94/22/EZ, 98/70/EZ, 2009/31/EZ, 2009/73/EZ, 2010/31/EU, 2012/27/EU i 2013/30/EU Evropskog parlamenta i Vijeća, direktiva Vijeća 2009/119/EZ i (EU) 2015/652 te stavljanju izvan snage Uredbe (EU) br. 525/2013 Evropskog parlamenta i Vijeća.

U FBiH je 2022. godine izrađen Nacrt Zakona o zaštiti zraka koji je djelimično usklađen sa Direktivom EU o kvaliteti zraka i čistom zraku za Evropu, te Direktivom EU o arsenu, kadmiju, živi, niklu i policikličkim aromatskim ugljovodicima u zraku. Ovaj zakon još nije stupio na snagu.

Osim toga, donesene su izmjene i dopune Pravilnika o registru zagađivača i zagađenjima okoliša koji je samo djelimično usklađen sa Uredbom Evropske Zajednice br. 166/2006 Evropskog parlamenta i Vijeća o uspostavi Evropskog registra ispuštanja i prenosa onečišćujućih tvari i o izmjeni direktiva Vijeća 91/689/EEZ i 96/61/EZ.

Stanje na terenu, pak, pokazalo je da sve navedene legislativne promjene nisu ujedno dovele i do implementacije tih akata, pa tako npr. u oblasti otpada imamo (i dalje) situaciju da u FBiH postoji oko 340 ilegalnih odlagališta otpada (tzv. divljih deponija). Evidentna je potreba za donošenjem novog Zakona o upravljanju otpadom koji bi uveo nove, okolinski prihvatljivije načine upravljanja otpadom poput uvođenja obaveze selektivnog prikupljanja i tretiranja otpada, uspostavljanja sanitarnih regionalnih deponija i uvođenja reciklažnih dvorišta, te na taj način riješio problem i divljih deponija.

U toku 2023. godine u FBiH stupili su na snagu Zakon o energiji i regulaciji energetske djelatnosti u Federaciji Bosne i Hercegovine, Zakon o električnoj energiji Federacije Bosne i Hercegovine i Zakon o korištenju obnovljivih izvora energije i učinkovite kogeneracije. Međutim, podzakonski akti, poput Uredbe o poticanju proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora energije i učinkovite kogeneracije i određivanju naknada za poticanje, te Uredbe o kvotama za obnovljive izvore energije i učinkovite kogeneracije, još nisu doneseni, iako je prošao Zakonom predviđeni rok od šest mjeseci, što ukazuje na sporost u procesu implementacije Zakona i dijelom neodlučnost u prelasku na obnovljive izvore energije, odnosno ostvarivanju ciljeva iz Strategije prilagodavanja klimatskim promjenama za BiH.

S druge strane, na terenu se javljaju privatne investicije u obnovljive izvore energije na koje se potom primjenjuju "stare" uredbe, te je vidljiv raskorak koji se pravi između novih zakona i starih, a još uvijek važećih, podzakonskih akata.

U konačnici se može zaključiti da je FBiH tokom perioda 2022.-2023. godine uradila vrlo malo na transponovanju EU prava u sopstveno zakonodavstvo, a još manje na primjeni istog, te je u tom pogledu pred njom dug put ka izvršenju ove obaveze.

Republika Srpska

U RS je u 2022. godini donesen Zakon o obnovljivim izvorima energije kojim se uređuje planiranje i podsticanje proizvodnje i potrošnje energije iz obnovljivih izvora, tehnologije za korišćenje obnovljivih izvora energije, sertifikovanje proizvodnih postrojenja, mjere podsticaja, sprovođenje sistema podsticanja proizvodnje, proizvodnja električne energije od strane kupaca-proizvođača pojedinačno ili u okviru zajednica, način vođenja registra i druga pitanja od značaja za ovu oblast. Međutim, slično kao u susjednom entitetu, podzakonski akti koje je Vlada RS trebalo da donese u roku od godinu dana od stupanja na snagu ovog Zakona još nisu doneseni. Kao i u FBiH, u RS je vidljiv nedostatak odlučnosti za prelazak na obnovljive izvore energije kroz konkretizaciju odgovarajućih zakona.

S druge strane, i u ovom entitetu postoje značajne privatne investicije u obnovljive izvore energije, konkretno solarne elektrane, te se i ovdje javlja problem raskoraka između zakona i podzakonskih akata.

Zatim, tokom 2022. godine izrađen je niz nacrta pravilnika u oblasti upravljanja određenim vrstama otpada u cilju usklađivanja sa pravom EU, pa su tako izrađeni sljedeći nacrti: Nacrt Pravilnika o registru ispuštanja i prenosa zagađujućih supstanci iz postrojenja, Nacrt Pravilnika o upravljanju istrošenim baterijama i akumulatorima,

Nacrt Pravilnika o upravljanju otpadnim uljima, Nacrt Pravilnika o upravljanju otpadnim vozilima, Nacrt Pravilnika o upravljanju otpadom od električnih i elektronskih proizvoda, te Spisak izmjene Spiska posebno zabrinjavajućih supstanci. Većina ovih pravilnika stupila je na snagu u periodu 2022.-2023., dok Pravilnik o registru ispuštanja i prenosa zagađujućih supstanci iz postrojenja još nije stupio na snagu.

Što se tiče GHG inventara Republički hidrometeorološki zavod je u fazi prelaska na upotrebu drugog alata za proračun GHG emisija, te ovaj Zavod nema dostupne podatke za period počev od 2020. godine, pa do dana izrade ovog izvještaja, što simptomatično ukazuje na sporost u usvajanju i primjeni novih alata, te posljedično tome onemogućavanje ažurnog vođenja inventara. Republički hidrometeorološki zavod trenutno učestvuje u izradi Pravilnika za proračun emisija gasova sa efektom staklene bašte.

U RS je tokom 2023. godine izrađen Nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o geološkim istraživanjima, koji, između ostalog, ukida fazu postupka u kojoj se jedinica lokalne samouprave izjašnjava o potencijalnim projektima geoloških istraživanja, što se direktno kosi sa ciljevima Uredbe (EU) 2018/1999 o upravljanju energetske unijom, koja u tački 30. uvoda kaže "Svaka država članica trebala bi uspostaviti stalan dijalog o energiji na više razina kojim bi bile obuhvaćene lokalne vlasti, organizacije civilnog društva, poslovna zajednica, ulagatelji i svi drugi relevantni dionici s ciljem rasprave o različitim mogućnostima predviđenima za energetske i klimatsku politiku."

Ovakvo radikalno rješenje nije poznavao Zakon o geološkim istraživanjima donesen 2022. godine, te je jasno da se značaj mišljenja jedinice lokalne samouprave tendenciozno umanjuje, kako bi se realno učešće relevantnih aktera, odnosno javnosti i vlasti na čijem području se predmetni projekti trebaju realizovati, svelo na minimum. Samim tim, pravo udjela u odlučivanju o potencijalnim projektima od velikog značaja, ne samo za prirodu i ljude, već i za uticaj klimatskih promjena na ovaj entitet, značajno je umanjen.

U Strategiji prilagođavanja na klimatske promjene predviđeno je takođe da se aktivno radi na podizanju svijesti o klimatskim promjenama, kroz postepeno uvođenje predmeta koji sadrži ovu materiju u nastavne programe, međutim realno stanje je takvo da se nastavni programi u srednjim školama još ne mijenjaju, dok je na nekim fakultetima, poput Pravnog fakulteta u Banjaluci koji je nekad imao predmet "Pravni aspekti zaštite životne sredine", ovaj predmet ukinut.

Na taj način, ne samo da se ne radi na izmjeni nastavnih planova i programa kroz uvođenje predmeta radi podizanja svijesti o klimatskim promjenama, nego se čak postupa i suprotno ovoj mjeri.

Iz navedenog je vidljivo da ni Republika Srpska nije bolja u obavljanju zadatka prilagođavanja klimatskim promjenama, te da je potrebno provesti niz mjera kako bi se ispunili ciljevi koji su utvrđeni Strategijom prilagođavanja klimatskim promjenama, kao i oni koji su postavljeni Nacionalnim utvrđenim doprinosom.

Brčko Distrikt

Od Brčko Distrikta do dana objavljivanja ovog izvještaja nije zaprimljen odgovor na upit o mjerama poduzetim u cilju prilagođavanja klimatskim promjenama.

Preporuke

BiH treba donijeti zakon o klimi na državnom nivou. Ovim zakonom bi se trebale konkretizovati obaveze BiH iz Nacionalnog utvrđenog doprinosa, te propisati precizne mjere ka ostvarivanju zadatih ciljeva.

Na nivou entiteta FBiH potrebno je da se konkretizuje nadležnost Federalnog hidrometeorološkog zavoda, koji ni sada ne vodi GHG inventare, niti se takvo nešto nazire u dogledno vrijeme. Nedopustivo je da na nivou ovog entiteta ne postoji tijelo koje bi vodilo računa o emisijama stakleničkih plinova.

Takođe je potrebno aktivno raditi na zatvaranju i suzbijanju ilegalnih i nesanitarnih deponija, te na otvaranju regionalnih deponija i uspostavljanju reciklažnih dvorišta i sortirnica, u cilju približavanja principa kružnog gospodarstva, kako je to propisano EU pravom.

Što se tiče RS, važno je da Republički hidrometeorološki zavod što prije krene u primjenu novih alata za praćenje emisija stakleničkih plinova, kako bi se one mogle ažurno pratiti.

Posebno je važno naglasiti da postojeći Zakon o geološkim istraživanjima ne bi trebalo mijenjati u pravcu sužavanja mogućnosti učešća i udjela u odlučivanju o potencijalnim projektima.

U konačnici, oba entiteta moraju raditi na podizanju svijesti javnosti o klimatskim promjenama, što će se vršiti kroz reviziju nastavnih planova i programa, te fakultetskih silabusa, u cilju uvođenja predmeta kroz koje će se djeca i mladi edukovati o važnosti ovog problema.

OTPAD

Autor

Đorđe Stefanović

U dosadašnjem radu na pripremi izvještaja iz sjene, oblast upravljanja otpadom nije bila obrađivana. S obzirom da je ovo prvi pokušaj obrade ove oblasti u formi izvještaja, dobro je napraviti uvod o stanju stvari u samoj Evropskoj uniji, kako bi postojala jasnija slika o tome šta bi trebalo da bude cilj u politici upravljanja otpadom u Bosni i Hercegovini u kontekstu usvajanja ovog dijela EU *acquisa*.

Evropska unija potencira pristup na način da se što manje otpada proizvede i stimuliše sljedeće:

- Proizvodnju i promet dobara bez stvaranja otpada;
- Ponovnu upotrebu otpada;
- Recikliranje, uključivo kompostiranje, stvorenog otpada;
- Korištenje otpada u proizvodnji energije;
- Odlaganje otpada.

Ovako je postavljena tzv. hijerarhija upravljanja otpadom Direktivom 2008/98/EZ⁹⁵, sa krajnjim ciljem da se na otpad gleda kao na resurs a ne kao opterećenje zdravlja ljudi i kvaliteta okoliša koje ima ozbiljne uticaje na ukupni eko-sistem.

Evropska komisija usvojila je 2015. ambiciozan akcioni plan za kružnu ekonomiju (koristi se termin „cirkularna ekonomija“). Objavljene su 54 mjere koje se tiču cijelog životnog ciklusa proizvodâ da bi se ubrzao prelazak EU na kružnu ekonomiju i sve predložene mjere su i usvojene. Među ostalim mjerama, usvojena je Direktiva (EU) 2018/851⁹⁶ kojom se mijenjala Direktiva 2008/98/EZ.

Izmjenama Direktive iz 2018. godine, utvrđuju se jasni ciljevi recikliranja i dugoročan plan za moderno upravljanje otpadom, što uključuje:

- ciljeve u pogledu recikliranja komunalnog otpada i ambalažnog otpada,
- obvezujuće ciljeve u pogledu smanjenja odlaganja otpada na odlagališta u najvećoj mjeri,
- mjere smanjenja rasipanja hrane i morskog otpada.

U 2018. pokrenute su i dodatne inicijative, kao što su strategija EU o plastici, izvještaj o ključnim sirovinama u kružnoj ekonomiji, pravila o jednokratnoj plastici, te je predloženo zakonodavstvo o minimalnim zahtjevima za ponovnu upotrebu vode (usvojeno 2020.).

Tokom 2020. godine, Komisija je donijela novi akcioni plan za kružnu ekonomiju kao temeljni sastavni dio Evropskog zelenog plana za poticanje efikasne upotrebe resursa prelaskom na čistu kružnu ekonomiju, obnovu biološke raznolikosti i smanjenje onečišćenja. Plan uključuje sljedeće mjere:

- učiniti održive proizvode standardom u EU,
- ojačati položaj potrošača i javnih naručitelja,
- usredotočiti se na sektore koji upotrebljavaju najviše resursa i koji imaju visok potencijal za kružnost kao što su:
 - elektronika,
 - baterije i vozila,
 - ambalaže, plastika i tekstil,
 - građevinarstvo i zgrade,
 - hrana, voda i hranjive tvari,
- osigurati manje otpada,
- ostvarivati korist od kružne ekonomije za ljude, regije i gradove,
- predvoditi globalna zalaganja u pogledu kružne ekonomije.

⁹⁵ Direktiva 2008/98/EZ Evropskog Parlamenta i Vijeća od 19. 11. 2008. o otpadu i stavljanju izvan snage određenih direktiva

⁹⁶ Direktiva (EU) 2018/851 Evropskog Parlamenta i Vijeća od 30. 05. 2018. o izmjeni Direktive 2008/98/EZ o otpadu

Koliko je EU ozbiljna u namjeri da potakne zemlje da svoje propise i ponašanja usklade sa Planom o kružnoj ekonomiji i svim njenim aspektima, govori i podatak da je Evropska Komisija protiv Republike Hrvatske pokrenula postupak pred Evropskim sudom zbog propuštanja da obavijesti EU o transponovanju i primjeni Direktive o ambalaži i ambalažnom otpadu⁹⁷.

Ovo nije jedini primjer da Komisija pokreće postupke protiv neke od zemalja članica, ali može biti ilustrativan za nivo posvećenosti Komisije da se koncept kružne ekonomije prihvati na pravi način, a s obzirom da nam je Hrvatska susjedna zemlja i da lako možemo pratiti tamošnje stanje stvari jer nemamo jezičkih barijera, može poslužiti kao iskustvo šta i kako ne treba radimo i da proces usvajanja *acquisa* prihvatimo krajnje ozbiljno.

Upravljanje otpadom u Federaciji BiH

Oblast upravljanja otpadom u Bosni i Hercegovini je u nadležnosti entiteta. U daljem tekstu je dat opis stanja u entitetima i Brčko distriktu, uz ukazivanje na razlike, te potrebe da se entiteti i Brčko distrikt posvete usvajanju *acquisa* na odgovarajući način.

Federacija je prepoznala potrebu harmonizacije zakonskog okvira s onim u EU kroz izradu Zakona o upravljanju otpadom⁹⁸ iz 2003. godine, koji je u godinama iza toga nadograđivan dopunama osnovnog zakona i izradom podzakonskih akata⁹⁹, te strateških dokumenata kojima su u federalne propise prenijeli ključne EU principe i zahtjeve u oblasti upravljanja otpadom. Lista podzakonskih akata je dosta dugačka i njeno navođenje bi dosta opteretilo ovaj tekst. U fusnoti je link na kojem su izlistani svi ovi propisi sa mogućnošću preuzimanja tekstova podzakonskih akata. Akti su doneseni nedavno (većina njih u posljednje 3-4 godine), tako da je postojala mogućnost da se u njima prenesu zahtjevi EU iz oblasti upravljanja otpadom.

No, i pored toga, nije postignuta potpuna harmonizacija s propisima EU. Identifikovani su propisi koji su djelimično preuzeti, poput Okvirne direktive o otpadu, kao i oni koji nisu nikako preuzeti, poput Direktive o odlagalištima ili direktiva koje se tiču nekih posebnih kategorija otpada kao što je plastika za jednokratnu upotrebu.

Informacioni sistem upravljanja otpadom Federacije BiH¹⁰⁰ kojim upravlja Fond za zaštitu okoliša Federacije BiH¹⁰¹ osnovan je i stavljen u funkciju 2021. godine, čime je sistem upravljanja otpadom u FBiH ojačan i omogućeno je lakše praćenje dešavanja u ovoj oblasti. Propisima je uvedena obaveza izvještavanja o, između ostalog, vrstama i količinama otpada za subjekte upravljanja otpadom, subjekte koji proizvode otpad i proizvođače, uvoznike i distributere proizvoda koji poslije upotrebe postaju posebne kategorije otpada koji proizvode i/ili uvoze proizvode u BiH.

Primarni način zbrinjavanja komunalnog, ali i drugih vrsta otpada, u BiH je odlaganje. Kako je navedeno ranije u tekstu, odlaganje otpada je najmanje poželjni oblik zbrinjavanja otpada u sistemu upravljanja u EU. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku¹⁰², u Federaciji BiH ima ukupno 45 odlagališta. Trenutno su u Federaciji BiH izgrađene i rade četiri regionalne deponije (u Sarajevu, Livnu, Mostaru i Zenici) i na njima se deponuje otpad iz ukupno 24 opštine. Pored toga, još devet opština trenutno svoj otpad vozi na regionalne deponije u Republici Srpskoj. Prema podacima Federalne Strategije za zaštitu okoliša¹⁰³, više od 1/3 opština iz Federacije BiH, koje učestvuju sa preko 50% ukupnog komunalnog čvrstog otpada, trenutno odlaže otpad na regionalne deponije, a ostale svoj otpad još odlažu na divlja odlagališta ili nesanitarnu opštinske deponije.

Veći broj opština svoj otpad još odlaže na 41 neuređeno opštinsko odlagalište komunalnog otpada.

Na području opštine Neum nalazi se jedno operativno odlagalište inertnog otpada, dok se na sarajevskoj deponiji u Smiljevićima gradi ploha za odlaganje inertnog otpada koja će biti opremljena i mašinom za drobljenje građevinskog otpada.

Različiti izvori daju podatke o tome da se u FBiH trenutno nalazi oko 1.800 divljih deponija (ilegalnih, nekontrolisanih odlagališta otpada). Ovaj podatak je uznemirujući, posebno kada se uzme u obzir da je jedan od ciljeva EU politike u ovoj oblasti da se količina otpada koji se odlaže spusti na nivo do 10% u relativno kratkom roku. Divlje deponije nisu opcija u planovima i propisima EU.

⁹⁷ Direktiva o ambalaži i ambalažnom otpadu EU 94/62/EZ

⁹⁸ Zakon objavljen u "Sl. novine Federacije BiH", br. 33/03, 72/09 i 92/17, tekst zakona, sa svim dopunama dostupan na: <https://fzofbih.org.ba/zakoni/>

⁹⁹ Lista podzakonskih akata je dosta dugačka. Podzakonski akti dostupni na: <https://fzofbih.org.ba/pravilnici/>

¹⁰⁰ <https://fzofbih.org.ba/informacioni-sistem-upravljanja-otpdom-fbih/>

¹⁰¹ <https://fzofbih.org.ba/>

¹⁰² <https://fzs.ba/>

¹⁰³ file:///C:/Users/User/Desktop/Aarhus%20center%202023%20Green%20Agenda/Feder_%20strat_za%C5%A1t_okoli%C5%A1a%20-%20bos.pdf#page=51&zoom=100,92,97

Drina kod Višegrada, 2023, foto: Robert Oroz (2)

F BiH nije transponovala Direktivu o odlagalištima otpada, tako da ostaje pitanje koliko su i postojeće deponije u BiH u skladu sa ovom Direktivom. Naime, Direktiva o odlagalištima je jedna od „teških“ EU direktiva, što znači da je njeno provođenje izuzetno skupo i finansijski opterećuje zemlju. Cijena koju plaćaju građani i privredni subjekti za upravljanje otpadom nije dovoljna da se sistem približi sistemu koji postoji u zemljama EU, odnosno standardima na kojima EU insistira.

Principi kružne ekonomije još nisu uvedeni u strateški okvir upravljanja otpadom u FBiH. Sistem upravljanja posebnim kategorijama otpada, koji predstavlja jedan od temelja prelaska s linearne na kružnu ekonomiju, potrebno je značajno unaprijediti. U Federaciji BiH je unazad skoro 10 godina pravno i institucionalno uređeno pitanje upravljanja ambalažnim otpadom, električnim i elektronskim (EE) otpadom i plasman i korištenje plastičnih kesa „tregerica“. Upravljanje ambalažnim i EE otpadom povjereno je operaterima sistema koji djeluju unutar sistema produžene odgovornosti proizvođača.

S formalne tačke gledišta, sistem postiže ciljeve za reciklažu i iskorištenje koji su postavljeni zakonskim propisima. Postignuća u posljednjih nekoliko godina su uglavnom rezultat optimizacije praksi prikupljanja koje su već postojale prije uspostavljanja sheme produžene odgovornosti proizvođača i potražnje reciklažne industrije za sirovinama. Ključni nedostatak trenutnog sistema je veza s javnim komunalnim sektorom. Iako postoje pojedinačni slučajevi saradnje operatera sistema sa opštinama, saradnja nije zakonski obavezna. Stoga je komunalni sektor nemotivisan da radi na odvojenom prikupljanju i time se gubi značajan dio ovog otpada koji biva odložen na deponije.

Aktivnosti industrijskih preduzeća regulisane su kroz proces izdavanja okolinskih dozvola, kako je definisano Zakonom o zaštiti okoliša¹⁰⁴ i Zakonom o upravljanju otpadom¹⁰⁵. Industrijski generatori otpada obavezni su pripremiti i provesti Plan upravljanja otpadom i interno odrediti osobu odgovornu za upravljanje otpadom. Nastalim otpadom su obavezni upravljati na okolišno prihvatljiv način koristeći najbolje raspoložive tehnike (NRT) (eng. best available techniques – BAT), obavljati odvojeno sakupljanje i skladištenje, provoditi recikliranje i, ako nemaju dozvolu za tretiranje vlastitog otpada, prenijeti tu odgovornost na operatere sheme produžene odgovornosti proizvođača za ambalažu i EE otpad ili privatne firme koje imaju dozvolu za upravljanje posebnim kategorijama otpada, kao što su mulj, baterije, PCB/PCT, otpadna ulja, kontaminirani otpad, medicinski otpad itd.

Uprkos postojanju pravnih akata, što može ukazivati na relativno dobro uređen sistem, u praksi mnogi privredni subjekti, prvenstveno mala i srednja preduzeća, ne djeluju u skladu sa uslovima postavljenim u okolinskim dozvolama.

Proizvodni sistemi se uglavnom zasnivaju na konceptu „generiši i odloži“ bez primjene tehnika usmjerenih na smanjenje, ponovnu upotrebu ili recikliranje otpada. Neki ključni izazovi su nedostatak interesa i motivacije među privrednicima za resursno efikasnu i čišću proizvodnju, kao i nedostatak znanja o odgovarajućim tehnikama za upravljanje posebnim kategorijama otpada. I ovdje bi se moglo raspravljati o tome koliko su cijene koje se plaćaju za zbrinjavanje otpada dovoljno visoke da stimulišu proizvođače otpada da se racionalno ponašaju i da primjenjuju mjere koje u razvijenim ekonomijama daju dobre rezultate.

Bitna stavka u određivanju politike i provođenju upravljanja otpadom u FBiH jeste uređenje komunalnih djelatnosti. Komunalne djelatnosti su u nadležnosti kantona i lokalnih samouprava (opština i gradova). Na nivou FBiH nije usvojen zakon koji bi regulisao komunalne djelatnosti. Bilo je pokušaja da se usvoji federalni zakon o komunalnim djelatnostima (uslugama), ali do toga nikada nije došlo. Stanje u kantonima i opštinama je dosta različito: postoje kantoni i opštine koje su dosta dobro riješili poslove sakupljanja, odvoza i deponovanja komunalnog otpada. Radi se uglavnom o zajednicama koje imaju ili koriste usluge regionalnih deponija.

Postoje i lokalne samouprave koje pokazuju da je moguće raditi na poslovima selektivnog prikupljanja otpada i upotrebe tako prikupljenog otpada u daljim procesima njegove obrade/upotrebe.

Sav prikupljeni otpad u opštini Prozor Rama¹⁰⁶ sortira se zahvaljujući Eko-parku koji se sastoji od sortirnice i kompostane, a uskoro bi s radom trebalo da krene i pročistač otpadnih voda čime ta opština zaokružuje priču o pametnom gospodarenju otpadom.

Zaokruženi sistem u opštini Prozor Rama je svakako svijetli primjer da je moguće dobro upravljanje otpadom.

Takođe, ovih dana je aktuelna aktivnost na pripremama za gradnju deponije za Bosansko-podrinjski kanton na teritoriji opštine Goražde.

¹⁰⁴ Sl. novine Federacije BiH, broj 15/21

¹⁰⁵ Sl. novine Federacije BiH, br. 33/03, 72/09 i 92/17

¹⁰⁶ <https://ramski-vjesnik.ba/clanak/prozor-rama-sortira-se-sav-otp-ad-opcina-prozor-rama-priblizava-se-europskim-ekoloskim-standardima/226799/>

Na žalost, mnogo više je negativnih primjera koji govore o velikim problemima koji nastaju kada se zbrinjavanje otpada vrši na način koji nije u skladu sa normama održivog upravljanja. Bez elaboriranja ovog problema, Grad Mostar ili dio stanovnika Mostara već niz godina uporno vodi borbu da se deponija Uborak dovede u red te da se prikupljanje, odvoz i deponovanje otpada vrši na način koji ne šteti stanovništvu. Česti su slučajevi samozapaljenja što znatno narušava kvalitet života ljudi koji žive u blizini deponije.

Republika Srpska

Pravni okvir za upravljanje otpadom u RS čine Zakon o upravljanju otpadom¹⁰⁷, te niz podzakonskih akata koji regulišu određene djelatnosti od značaja za upravljanje otpadom¹⁰⁸.

Navođenje svih podzakonskih akata bi oduzelo dosta prostora u ovom tekstu, te je u fusnoti dat link na stranicu na kojoj se mogu pronaći svi ovi akti i sa koje se mogu preuzeti tekstovi ovih akata.

Kao i u slučaju FBiH, podzakonski akti su recentni, tako da je, u smislu vremena njihovog donošenja, postojala mogućnost da se transponuju odgovarajući propisi EU. U Strategiji zaštite životne sredine Republike Srpske (ESAP30+) jasno je iskazana činjenica da propisi RS nisu u potpunosti usklađeni sa propisima u EU, te je potrebno raditi ubrzano na usvajanju propisa i standarda koji postoje u EU. Ovo se posebno odnosi na propise koji definišu elemente kružne ekonomije i smanjenja proizvodnje otpada, odnosno ponovne upotrebe otpada i njegovo recikliranje.

Republika Srpska je usvojila i Plan upravljanja otpadom za period 2019. – 2029. godine¹⁰⁹.

Zakon o komunalnim djelatnostima¹¹⁰ tretira prikupljanje, odvoz i deponovanje otpada kao komunalnu djelatnost za koju je nadležna i odgovorna lokalna samouprava na svojoj teritoriji. Za razliku od FBiH, zakon je jedan i jednak za cijelu Republiku Srpsku.

Prema dostupnim podacima, stanje u pogledu prikupljanja komunalnog otpada je da je oko 70% stanovništva obuhvaćeno sistemom prikupljanja otpada, sa ciljem da se do 2030. godine cjelokupno stanovništvo obuhvati ovom uslugom.

Gledano formalno pravno, dosta propisa EU je transponovano u propise Republike Srpske, ali problem provođenja, odnosno stanje na terenu, vrlo je slično stanju stvari u Federaciji BiH.

Fond za zaštitu životne sredine i energetska efikasnost Republike Srpske¹¹¹ (u daljem tekstu: Fond) vodi evidenciju i vrši naplatu naknade za proizvode koji poslije upotrebe postaju posebne kategorije otpada i organizuje upravljanje tim vrstama otpada.

Iako su svi proizvođači i vlasnici otpada, izuzev domaćinstava, dužni da vode i čuvaju dnevnu evidenciju o otpadu i dostavljaju godišnje izvještaje Fondu, godišnji podaci o sakupljenom otpadu koje prikupi Fond, razlikuju se od podataka koje objavljuje Republički zavod za statistiku Republike Srpske.

Unapređenje tačnosti podataka o komunalnom otpadu i uspostavljanje pouzdanog sistema prikupljanja podataka i izvještavanja je jedan od ključnih izazova. Prvi preduslov za postizanje tog cilja je ugradnja kolskih vaga na što većem broju deponija. Drugi preduslov je puno provođenje obaveze unosa podataka u jedinstveni informacioni sistem odmah po njegovom operativnom uspostavljanju od strane svih subjekata.

U toku je izrada informacionog sistema za otpad za Republiku Srpsku koji finansira UNDP.

Stanje stvari ukazuje da je dominantan način zbrinjavanja otpada u Republici Srpskoj odlaganje otpada. Strategija upravljanja otpadom preporučuje izgradnju regionalnih deponija koje pokrivaju određeno geografsko područje. U Republici Srpskoj trenutno je u funkciji pet regionalnih deponija: Banja Luka, Bijeljina, Zvornik, Prijedor i Doboj, kojima je obuhvaćeno ukupno 25 jedinica lokalne samouprave.

¹⁰⁷ Službeni glasnik RS, br. 111/2013, 106/2015, 2/2018 - odluka US, 16/2018, 70/2020, 63/2021 i 65/2021 - ispr.

¹⁰⁸ https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mgr/PA0/Pages/Podzakonski_akti_-_otpad.aspx

¹⁰⁹ https://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mgr/Documents/%D0%A0%D0%B5%D0%B-F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8%20%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%20%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%99%D0%B0%D1%9A%D0%B0%20%D0%BE%D1%82%D0%B-F%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%BC%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BE%D0%B4%202019-2029_599263879.pdf

¹¹⁰ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 124/11 i 100/17

¹¹¹ <https://www.ekofondrs.org/>

Drina kod Višegrada, 2023, foto: Robert Oroz

Sanitarne deponije su u Banjoj Luci, Zvorniku i Bijeljini. Deponije u Doboju i Prijedoru nisu sanitarne, ali im je odobren program mjera s dinamikom prilagođavanja kojim će se ove deponije unaprijediti u sanitarne. Ukupan broj odlagališta u 2020. godini iznosio je 36. Do sada je realizovan samo dio plana regionalizacije deponija. Takođe, potrebno je stvoriti uslove za unapređenje postojećih neuređenih deponija u onim opštinama koje zbog geografske lociranosti ili drugih prepreka nisu u mogućnosti udružiti se u regionalni/međuopštinski koncept. Pored unapređenja tehničke osposobljenosti komunalnih preduzeća nabavkom opreme za odvojeno prikupljanje, odvoz i tretman otpada, potrebne su i akcije koje će biti usmjerene i na smanjenje proizvodnje otpada i preusmjeravanje otpada na druge vrste obrade, a ne samo deponovanje. Republički plan upravljanja otpadom predviđa prevođenje regionalnih deponija u regionalne centre za upravljanje otpadom.

Potreba uvođenja cirkularne ekonomije prepoznata je Republičkim planom upravljanja otpadom, u kojem je kao jedan od ciljeva utvrđeno postizanje ekološki održivog korišćenja i očuvanja prirodnih resursa, smanjenje ukupne količine otpada koji se odlaže, smanjenje emisija i smanjenje opasnosti po zdravlje ljudi i okoliš, kroz:

- sprečavanje nastanka građevinskog otpada, ambalažnog otpada, različite tokove otpada (EEO, gume, plastične kese i sl.);
- razvoj upravljanja otpadom od hrane, kompostiranja u domaćinstvima, „zelenih“ javnih nabavki, javne svijesti;
- promociju održive gradnje, eko-dizajn, očuvanje okoliša.

U namjeri da svoje aktivnosti uskladi sa aktivnostima u EU, Republika Srpska je usvojila niz propisa i akata politike u oblasti upravljanja otpadom, ali stanje stvari na terenu govori da mnogo posla tek treba da se uradi.

Koliko je stanje na terenu loše, govori i činjenica da je tokom pripreme ovog Izvještaja, uočena ogromna količina plutajućeg otpada koji se nagomilao na branu HE Višegrad. Ovaj otpad dolazi iz tri zemlje – Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine. Očigledno je da se otpad nije pravilno zbrinuo, jer je povećanje nivoa rijeka uslovalo da je ogromna količina otpada došla u rijeku.

Propisima je strogo zabranjeno deponovanje otpada u rijeke. I pored jasne zabrane, otpad se nalazi u rijeci i stvara velike probleme.

Posebno je opasna činjenica da se rijeka Drina gotovo svake godine suočava sa ovim problemom, da su do sada postizani „dogovori“ o načinu izbjegavanja ovakvih situacija, ali je očigledno da se malo toga zaista uradilo. Jedan od problema je da se o ovakvim dešavanjima govori i piše samo kada problem eskalira i kada lokalno stanovništvo i privreda (HE Višegrad) o tome obavještava putem javnih i drugih medija. Primjer ovog otpada, nažalost nije jedini, govori o ogromnim neregularnostima i neodgovarajućem sistemu upravljanja otpadom u zemlji i susjednim zemljama.

Brčko distrikt

Distrikt Brčko je lokalna samouprava u Bosni i Hercegovini, nastala prema odredbama Međunarodne Arbitraže za Brčko 1999. godine. Za razliku od ostalih jedinica lokalne samouprave, Brčko distrikt ima zakonodavne ovlasti u određenim oblastima. Jedna od tih oblasti je i zaštita okoliša, te - za potrebe ovog Izvještaja - upravljanje otpadom.

Osnovni akt koji reguliše odnose u ovoj oblasti jeste Zakon o upravljanju otpadom Brčko distrikta¹¹². Zakonodavna komisija Skupštine Brčko distrikta BiH na 42. sjednici održanoj 23.05.2018. godine utvrdila je prečišćeni tekst Zakona o upravljanju otpadom¹¹³ sa izmjenama i dopunama Zakona o upravljanju otpadom¹¹⁴.

U okviru Projekta pripreme Strategije zaštite okoliša u BiH (ESAP 30+), Brčko distrikt je pripremio vlastitu Strategiju¹¹⁵ za period do 2032. godine. Kao i na nivou BiH i u entitetima, dio Strategije se odnosi na upravljanje otpadom.

Odjeljenje za komunalne poslove je nadležno za strateški i pravni okvir upravljanja otpadom u Brčko distriktu BiH.

Brčko distrikt nije uspostavio Informacioni sistem upravljanja otpadom, te su podaci koji se koriste dobijeni iz različitih izvora i upitna je njihova tačnost i sistematizacija. Povoljna okolnost je da se radi o relativno maloj zajednici, tako da greške, ukoliko postoje, nisu velike.

¹¹² <https://skupstinabd.ba/3-zakon/ba/Zakon%20o%20upravljanju%20otpadom/06B22-18%20Zakon%20o%20upravljanju%20otpadom,%20procisceni%20tekst%20B.pdf>

¹¹³ Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, broj 25/04]

¹¹⁴ Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, brojevi: 1/05, 19/07, 2/08 i 9/09

¹¹⁵ https://ppipo.bdcentral.net/data/Strate%C5%A1ki%20dokumenti/Strategija%20za%C5%A1tite%20okoli%C5%A1a%20Br%C4%8Dko%20distrikta%20Bosne%20i%20Hercegovine%202022.%E2%80%92%2032./BOS_Strategija_za%C5%A1tite_%C5%BEivotne_sredine_Br%C4%8Dko_distrikta_18.08.2022.pdf

Na teritoriji Brčko distrikta ne postoji centar ili deponija otpada, tako da je Vlada Brčko distrikta BiH potpisala Okvirni sporazum sa regionalnom deponijom u Zvorniku o deponovanju otpada iz Brčko distrikta na ovu deponiju. Odjeljenje za komunalne poslove u Vladi Brčko distrikta provodi intenzivne aktivnosti na izradi projektne dokumentacije za Centar za upravljanje otpadom koji bi po odluci Skupštine iz 2019. godine trebalo da bude izgrađen na lokalitetu Kladje.

Tokom pripreme ovog Izvještaja (februar 2024. godine) upućen je poziv građanima za učešće na javnoj raspravi o Studiji uticaja na okoliš za novu deponiju, ali je javna rasprava odgođena do kraja pisanja ovog Izvještaja.

Kao i u slučaju entiteta, Brčko distrikt nije uradio mnogo na uvođenju kružne ekonomije, pogotovo ako se ima na umu činjenica da se otpad odvozi van područja distrikta, tako da nema prave motivacije da se uvode mjere smanjenja obima otpada i njegov tretman u skladu sa normama i standardima koje zahtijeva kružna ekonomija. Jedini motiv za preduzimanje određenih mjera jeste da se smanje troškovi prikupljanja i deponovanja otpada.

Zaključci

- Otpad je u Bosni i Hercegovini još prioritarno pitanje komunalnog reda i sanitarne urednosti i tek u pojedinim elementima počinje da se razmišlja i radi na korištenju otpada kao resursa;
- Postoji ogroman raskorak ako se gleda stanje stvari u EU i u BiH. Naime, EU zahtijeva od svojih članica da se angažuju i da u skorom roku smanje količine otpada koji se odlaže na deponije, dok se u BiH još borimo da ukupan proizvedeni otpad uvučemo u sistem, pa makar se sve deponovalo na odlagališta;
- Odlagališta otpada, tamo gdje postoje, nisu izgrađena u skladu sa Direktivom EU o odlagalištima;
- Regionalne deponije nisu prerasle u regionalne centre za otpad, što je jedna od osnovnih zamisli regionalnog upravljanja otpadom.
- Cijena usluga koje proizvođači otpada (građani i privreda) plaćaju za njegov tretman je vrlo niska i prikupljena sredstva nisu dovoljna da bi se otpad tretirao na odgovarajući način. Cijena usluga zbrinjavanja otpada je više socijalna nego ekonomska kategorija;
- Nivo svijesti građana o problemima i mogućnostima koje korektno upravljanje otpadom nosi je na jako niskom nivou. O otpadu i njegovom zbrinjavanju govori se samo kada se dese incidenti i uglavnom interes pokazuju građani koji žive u blizini deponija (sanitarnih i/ili nelegalnih).
- Koncept kružne ekonomije, na kojemu počiva upravljanje otpadom u EU, u BiH je praktično nepoznat. Osim malom broju ljudi koji se profesionalno bave ovom djelatnošću, kružna ekonomija je nepoznata tema.
- Upravljanje industrijskim otpadom (otpad koji proizvode privredni subjekti) je zasnovano na odredbama okolinskih dozvola. Praćenje realizacije zahtjeva iz ovih dozvola nije na visokom nivou, tako da postoji mnogo prostora da se manipuliše i da se radi na nelegalan način.
- Službe nadzora i kontrole (inspekcije) nemaju dovoljno kapaciteta da vrše poslove kontrole, a kada se kontrola i desi pa se propiše određena sankcija, to nisu mjere koje bi opredijelile počinioca da promijene ponašanje. Kazne su preniske, s obzirom koja se šteta pravi neadekvatnim ponašanjem u tretiranju otpada.
- Usklađenost postupanja komunalnog sektora i sektora otpada nije na dovoljno visokom nivou.
- Formalno, entiteti i Brčko distrikt su uskladili dio propisa sa dijelom propisa EU, ali se osjećaju velika odstupanja u primjeni transponiranih propisa. Stiče se osjećaj da se propisi automatski usvajaju i donose, a da se oni jednostavno ne mogu primijeniti na način kako to EU zahtijeva. Stvara se pogrešna slika o stanju stvari.
- Bosna i Hercegovina se u periodu kada se ovaj izvještaj priprema snažno bori da dobije zeleno svjetlo za početak pregovora sa EU. Uprkos velikoj želji, kad je u pitanju oblast upravljanja otpadom, razlike u stanju stvari između EU i BiH su ogromne i potrebno je uložiti mnogo novaca, energije, znanja i dobre volje da se ono prilagodi zahtjevima koje postavlja EU.

Preporuke

Bosna i Hercegovina treba da razmotri mogućnosti kako da sistem upravljanja otpadom približi konceptu kružne ekonomije. Ne samo da bi se približila EU, nego prvenstveno radi sebe i svojih građana.

U proteklih 20 godina usvojene su mnoge strategije, planovi, programi i drugi dokumenti u kojima se BiH obavezala na izgradnju sistema upravljanja otpadom i približavanje tog sistema standardima koji postoje u EU. Malo tih dokumenata je doživjelo svoju primjenu. Možda je bolje ići korak po korak, nego donositi i usvajati dokumente za koje se u stratu zna da se ne mogu korektno primijeniti.

Za početak, potrebno je postojeće tehničke kapacitete (deponije) približiti stanju koje zahtijeva EU, te razmotriti aktivnosti koje bi na kraći rok uz što manje finansijskih davanja približili BiH uspostavljanju efikasnog sistema upravljanja otpadom uz smanjenje negativnih uticaja i poboljšanje iskorištavanja resursa.

Treba razmisliti o tome da zbrinjavanje otpada postane ekonomska kategorija i da poslovi zbrinjavanja imaju adekvatnu cijenu. Jasno je da je poskupljenje bilo kojeg proizvoda ili usluge vrlo neželjeno i nepopularno, ali bez bitnog povećanja cijena u ovom segmentu, neće se ostvariti osnovna ideja da otpad postane resurs koji može da se koristi na razne načine.

Drina kod Višegrada, 2023, foto: Robert Oroz

HEMIKALIJE

Autor

Đorđe Stefanović

O okviru za upravljanje hemikalijama u Evropskoj uniji

Sektor hemikalija je u Evropskoj uniji dio okolinskog *acquisa*, što pravi razliku u odnosu na tradicionalnu podjelu poslova, odnosno upravnih oblasti, koja postoji u Bosni i Hercegovini. U BiH, ovaj sektor je dio upravne oblasti zdravlja/zdravstva. U sadržaju to ne mijenja mnogo na stvarima, nego nameće potrebu da se sektori okoline i zdravlja usaglašavaju i koordiniraju na nivou koji će omogućiti da se proces približavanja BiH prema EU u ovom sektoru odvija lakše i brže.

Kao i u drugim sektorima zaštite okoline, dio EU *acquisa* čine međunarodne konvencije koje je EU ratifikovala ili ih je na drugi način unijela u svoje propise. O konvencijama koje su važne za upravljanje hemikalijama bit će riječi kasnije u ovom tekstu.

Acquis u sektoru hemikalija, osim međunarodnih konvencija koje su dio obaveza za EU i njene članice čine i dokumenti usvojeni na nivou EU.

Temeljni pravni dokument za upravljanje hemikalijama u EU jeste Uredba (EZ) br. 1907/2006 Evropskog parlamenta i Vijeća od 18. 12. 2006. o registraciji, evaluaciji, autorizaciji i ograničavanju kemikalija (REACH) i osnivanju Evropske agencije za hemikalije te o izmjeni Direktive 1999/45/EZ i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EEZ) br. 793/93 i Uredbe Komisije (EZ) br. 1488/94 kao i Direktive Vijeća 76/769/EEZ i direktiva Komisije 91/155/EEZ, 93/67/EEZ, 93/105/EZ i 2000/21/EZ¹¹⁶.

Ovaj jako dugačak naziv je sveden u kolokvijalno "REACH Regulativa" što je skraćena naziva na engleskom jeziku (Regulation on the registration, evaluation, authorisation and restriction of chemical substances).

Uredba (Regulativa) je stupila na snagu 2007. godine kako bi se poboljšala zaštita ljudskog zdravlja i okoline s obzirom na opasnosti koje mogu predstavljati hemikalije, a uz istovremeno povećanje konkurentnosti hemijske industrije.

REACH se odnosi na sve hemijske tvari; ne samo one koje se primjenjuju u industrijskim procesima nego i one koje se koriste u svakodnevnom životu, kao što su proizvodi za čišćenje, boje, te proizvodi poput odjeće, namještaja i električnih uređaja. REACH naglašava odgovornost za procjenu i upravljanje rizikom koji predstavljaju hemikalije, kao i prenošenje odgovarajućih sigurnosnih informacija u vezi sa njihovim korištenjem sa nadležnih tijela na industriju.

Kroz princip "Nema podataka – nema tržišta", prema REACH, industrija je odgovorna da upravlja rizicima od hemikalija i da osigura informacije o sigurnosti supstanci. Od proizvođača i uvoznika se zahtijeva da pribave informacije o osobinama supstanci koje stavljaju u promet, koje će omogućiti sigurno rukovanje, kao i da registruju supstance, odnosno da dostave informacije u centralnu bazu podataka Evropske agencije za hemikalije¹¹⁷ (ECHA).

Prema REACH uredbi sve se supstance u količinama iznad 1 tone/godina trebaju registrovati i evaluirati da bi se mogle dalje proizvoditi/uvoziti/stavljati u promet/koristiti u EU. Kompanije trebaju registrovati svoje supstance, a da bi to učinile moraju saradivati s drugim kompanijama koje registruju istu supstancu. ECHA prima i procjenjuje usklađenost pojedinačnih registracija, a zemlje članice Evropske unije procjenjuju odabrane materije kako bi uklonile sumnje s obzirom na brigu za ljudsko zdravlje i okolinu.

ECHA baze podataka obuhvataju informacije o hemijskim supstancama i njihovim opasnim osobinama, kao i o klasifikaciji i sigurnim načinima njihovog korištenja. Ove informacije ECHA-i podnose kompanije u skladu sa svojim obavezama prema sljedećim uredbama čineći jedinstvenu bazu podataka Agencije za hemikalije:

- REACH baza podataka o registrovanim supstancama, što uključuje informacije o preko 15.000 registrovanih supstanci, što je čini jednim od najvećih izvora informacija o hemikalijama na svijetu;

¹¹⁶ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:136:0003:0280:en:PDF>

¹¹⁷ https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-chemicals-agency-echa_hr

- Razvrstavanje, označavanje i pakovanje (CLP)¹¹⁸ inventar sadrži informacije o klasifikaciji i označavanju supstanci. Pored toga, usaglašene klasifikacije i informacije o kategorijama opasnih supstanci prema Seveso Direktivi takođe su uključene. Informacije su dostupne za preko 120.000 supstanci;
- Baza podataka o biocidnim proizvodima (BPR) obuhvata informacije o aktivnim supstancama/ vrstama za koje je zahtjev za odobrenje predat u skladu sa BPR Uredbom¹¹⁹;
- Regulatorna o uvozu/izvozu opasnih hemikalija (PIC).

Osim klasičnih pravnih propisa, u ovom slučaju uredbi EU, o kojima je bilo riječi u prethodnom tekstu, usvojena je Rezolucija Evropskog parlamenta od 10. srpnja 2020. o strategiji održivosti za kemikalije (2020/2531(RSP))¹²⁰.

Strategija održivosti za hemikalije (engl. Chemicals strategy for sustainability – CSS) je ključan element Zelenog plana EU-a i dio evropskog puta prema ostvarenju prvog klimatski neutralnog kontinenta do 2050. Nova Strategija predlaže uvođenje i primjenu više od 50 regulatornih mjera, uključujući reviziju Uredbe REACH i Uredbe CLP-a, te razvoj koncepata o osnovnoj upotrebi hemikalija, procjeni smjese i "sigurnom i održivom dizajnu". Sumirajući sadržaj EU sektora hemikalija, izdvajaju se sljedeći zaključci:

- Sektor hemikalija je izuzetno kompleksan i obiman, što zahtijeva jako veliko učešće usko specijalizovanih institucija i pojedinaca;
- Za razliku od drugih sektora gdje su osnovni pravni akti direktive, u sektoru hemikalije osnovni instrument pravnog uređenja su uredbe (regulative). Direktive su „instrukcije“ zemljama članicama na koji način one svojim propisima treba da regulišu određenu oblast upravljanja. Regulative su po pravnoj prirodi direktno primjenjive, zemlje nemaju mogućnost da nadalje uređuju materiju, nego moraju direktno da primjenjuju uredbu;
- Agencija za hemikalije ne komunicira sa zvaničnim organima zemalja članica, nego se komunikacija subjekata koji učestvuju u proizvodnji, prometu i zbrinjavanju hemikalija sa Agencijom direktno ostvaruje.

Bosna i Hercegovina u međunarodnoj saradnji i uređenju sektora hemikalija

Organi Bosne i Hercegovine u vrlo ograničenom obimu donose i usvajaju popise iz sektora hemikalija, s obzirom da su pitanja od značaja za okoliš i javno zdravlje u isključivoj nadležnosti entiteta.

Ipak, BiH je nadležna i odgovorna za zaključivanje i izvršavanje međunarodnih ugovora. Sektor hemikalija na međunarodnom nivou je uređen ugovorima koji ističu potrebu međunarodnog djelovanja u ovom sektoru kako bi se proizvodnja, korištenje, transport i skladištenje (odlaganje) hemikalija vodilo na način kojim se ne ugrožava bezbjednost i zdravlje ljudi na širem nivou.

U ovom tekstu dat je osvrt na tri konvencije koje regulišu sektor hemikalija na međunarodnom nivou i koje su dio EU *acquisa*:

Štokholmska konvencija o perzistentnim organskim polutantima (POPs supstance)¹²¹ je usvojena 23. 05. 2001. godine u Štokholmu, Švedska. Konvencija je stupila na snagu 17. maja, 2004. godine.

Bosna i Hercegovina ratifikovala je Konvenciju o POPs supstancama 30.3.2010. godine, čime se obavezala na ispunjavanje obaveza preuzetih iz Konvencije.

Cilj Konvencije je zaštita zdravlja ljudi i okoliša od POPs supstanci, vodeći računa o pristupu predostrožnosti navedenom u Rio deklaraciji o okolišu i razvoju¹²² (član 1). Ovaj cilj se Konvencijom želi postići na način da je ona identifikovala i uvrstila opasne (otrovne) supstance/ hemikalije u svoje priloge (Aneksi Konvencije), a zatim definisala njihovo ograničavanje i eliminaciju iz proizvodnje, upotrebe, trgovine, skladištenja i ispuštanja. Konvencijom se takođe želi postići kontinuirano svodenje na najmanju moguću mjeru pojava dugotrajnih organskih zagađujućih materija - polutanata u okolišu i eliminacija ispuštanja nenamjerno proizvedenih POPs supstanci. POPs supstance su organske nerazgradive hemijske supstance - hemikalije koje se oslobađaju u okolinu kao posljedica ljudskih aktivnosti, prije svega industrije. Neke od tih supstanci su neželjeni nusproizvodi industrijskih procesa i/ili sagorijevanja.

¹¹⁸ U skladu sa EU Uredbom o razvrstavanju, označavanju i pakovanju (CLP) ((EC) No 1272/2008)

¹¹⁹ U skladu sa Uredbom o biocidnim proizvodima (UBP, Uredba (EU) 528/2012).

¹²⁰ Više o Strategiji na: [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2020/2531\(RSP\)](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2020/2531(RSP))

¹²¹ <https://www.pops.int/TheConvention/Overview/TextoftheConvention/tabid/2232/Default.aspx>

¹²² https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf

U grupu POPs supstanci se ubrajaju organohlorna jedinjenja, koja obuhvataju sva organska jedinjenja koja sadrže jedan ili više hlorovih atoma. Ključne odredbe Konvencije odnose se na kontrolu nad:

- POPs supstancama koje se namjerno proizvode i koriste;
- POPs supstancama koji se nenamjerno proizvode i koriste; i
- skladištima/zalihama i otpadnim materijama.

Konvencija postavlja osnovna načela zaštite od ovih supstanci u smislu: ograničenja/zabrana, proizvodnje (namjerna i nenamjerna), upotrebe, uvoza i izvoza POPs supstanci navedenih u prilogima Konvencije. Takođe, Konvencija određuje mjere za smanjenje emisije POPs supstanci, sprečavajući ulazak novih supstanci, koje posjeduju svojstva POPs supstanci, u okoliš, uvođenjem BAT/BEP prakse (tj. primjenom najboljih raspoloživih tehnika i najbolje prakse zaštite okoliša), a za otpad koji sadrže POPs supstance ukazuje na obavezu njegovog odlaganja na okolinski prihvatljiv način.

Roterdamska konvencija o proceduri prethodnog obavještenja o saglasnosti za promet nekih opasnih hemikalija i pesticida u međunarodnoj trgovini¹²³ usvojena je na Diplomatskoj konferenciji u Roterdamu 10. septembra 1998. godine. Konvencija je stupila na snagu 24. februara 2004. godine.

Predsjedništvo Bosne i Hercegovine je na 32. sjednici, održanoj 27. jula 2006. godine, donijelo Odluku o ratifikaciji Roterdamske konvencije o proceduri prethodnog obavještenja o saglasnosti za promet nekih opasnih hemikalija i pesticida u međunarodnoj trgovini¹²⁴. Na osnovu člana 4. stav (2) Odluke o imenovanju državnog tijela za koordinaciju provođenja Roterdamske konvencije o proceduri prethodnog obavještenja o saglasnosti za promet nekih opasnih hemikalija i pesticida u međunarodnoj trgovini¹²⁵, Uprava Bosne i Hercegovine za zaštitu zdravlja bilja ima obavezu dostaviti izvještaj o provođenju Konvencije Savjetu ministara Bosne i Hercegovine najkasnije do 31. marta tekuće godine.

Roterdamska konvencija ima za cilj promovisati zajedničku odgovornost i saradnju između ugovornih strana u međunarodnoj trgovini određenim opasnim hemikalijama i pesticidima radi zaštite ljudskog zdravlja i okoliša od

potencijalnih oštećenja i doprinijeti njihovoj ekološki bezbjednoj upotrebi, olakšavanjem razmjene podataka o njihovim svojstvima, utvrđivanjem nacionalnog procesa odlučivanja o njihovom uvozu i izvozu i prenošenjem tih odluka ugovornim stranama.

Roterdamska konvencija obuhvata pesticide i industrijske hemikalije koje su zabranjene ili strogo ograničene od strane ugovornih strana kako bi se zaštitilo ljudsko zdravlje ili okoliš i za koje je podneseno obavještenje o konačnoj regulatornoj mjeri.

Baselska konvencija o nadzoru prekograničnog prometa opasnog otpada i njegovu odlaganju¹²⁶ je multilateralni ugovor, sačinjen u Bazelu (Švajcarska) 22. marta 1989. godine, kojom se regulišu norme postupanja, odnosno kriterijumi za upravljanje otpadom na način usaglašen sa zahtjevima zaštite i unapređenja zaštite okoline, kao i postupci prekograničnog kretanja opasnog i drugog otpada. BiH je ratifikovala Konvenciju¹²⁷ i time se opredijelila za učešće u međunarodnim tokovima vezano za transport i odlaganje opasnog i drugog otpada. Praksa je da se Bazelska konvencija obrađuje i spominje u dijelu Izvještaja koji se odnosi na pitanja otpada, ali postoji trend da se ova konvencija tretira kao dio *acquisa* iz sektora hemikalija. U daljem tekstu navedeno je da se i na službenim sastancima ujedno razgovara o tri konvencije o kojima je u prethodnom tekstu bilo riječi.

S ciljem smanjenja obima prekograničnog kretanja opasnog otpada i izvršavanja međunarodnih obaveza koje je BiH preuzela ratifikacijom, Savjet ministara BiH, na prijedlog Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH je na 74. sjednici, održanoj 22. septembra 2016. godine, donio Odluku o uslovima prekograničnog kretanja opasnog otpada u skladu sa Konvencijom¹²⁸. Osnovni cilj Odluke je da se promet opasnog otpada ne može dozvoliti ukoliko u BiH postoji subjekt registrovan i ovlašten, osposobljen za tretman i odlaganje opasnog otpada na ekološki prihvatljiv način u cilju zaštite domaće privrede.

Kontakt osoba (focal point) za BiH u izvršavanju ove Konvencije je Ministarstvo vanjske/spoljne trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine (MVTEO BiH). Nadzor nad provedbom Odluke obavljaju nadležna entitetska ministarstva i Brčko distrikt, u skladu sa svojim zakonskim propisima.

¹²³ <https://www.pic.int/>

¹²⁴ Odluka je objavljena u Službenom glasniku BiH - Međunarodni ugovori, broj 14/06.

¹²⁵ Službeni glasnik BiH" broj 15/10

¹²⁶ <https://www.basel.int/>

¹²⁷ Odluka o ratifikaciji Konvencije objavljena u Službenom glasniku BiH- MU, broj: 31/00

¹²⁸ Službeni glasnik BiH broj: 83/16

Rudnik Kakanj, 2021, foto: Emir Jordamović

Zanimljivo je da se o tri naprijed navedene konvencije raspravlja u "paketu", čime se omogućava širi uvid u realizaciju obaveza u kontekstu hemikalija, s ciljem da se na jednom mjestu sagleda, analizira i unapređuje razvoj u ovoj oblasti, mada je formalno-pravno ova oblast tretirana u različitim konvencijama.

U periodu 28.-30. marta 2023. godine održan je pripremni sastanak CEE (Centralne i Istočne Evrope) regiona za Konferenciju ugovornih strana Bazelske, Roterdamske i Štokholmske konvencije koja je planirana za maj mjesec 2023. godine. Sastanak je održan u Zagrebu. Učešće u ovom sastanku su uzele kontake osobe (focal point) za sve tri konvencija-zemlje CEE regiona. Tom prilikom su se izvršile pripreme i usaglasili stavovi predstavnika u vezi tačaka dnevnog reda za sve tri konvencije o kojima će biti raspravljano tokom Konferencije.

Konferencija strana - članica Bazelske, Roterdamske i Štokholmske konvencije, održana je u Ženevi u periodu od 30.04.- 12.05. 2023. godine na temu „Ubrzano djelovanje: Ciljevi za dobro upravljanje hemikalijama i otpadom“ („Accelerating action: Targets for the sound management of chemicals and waste“). Tokom konvencije razmatrane su tačke dnevnog reda za koje su se članice pripremile tokom regionalnog pripremnog sastanka. Pored toga što organi BiH (državni nivo) učestvuju u izvršenju međunarodnih sporazuma u ovoj oblasti, određeni propisi iz sektora hemikalija su doneseni na nivou BiH.

Naime, u okviru MVTEO osnovana je Uprava Bosne i Hercegovine za zaštitu zdravlja bilja, koja je pripremila, a Parlamentarna skupština usvojila, Zakon o fitofarmaceutskim sredstvima Bosne i Hercegovine¹²⁹ kao i Zakon o zaštiti zdravlja bilja BiH¹³⁰. Osim zakona, Uprava je donijela i niz podzakonskih akata¹³¹ bitnih u oblasti koju pokriva.

Federacija BiH

Situacija u sektoru hemikalija u Federaciji BiH je zbunjujuća. Naime, usvojen je Zakon o hemikalijama¹³², ali nisu doneseni podzakonski akti koji bi omogućili njegovu primjenu.

Zakon uvodi određene obaveze za učesnike u pravnom režimu hemikalija, prvenstveno sljedeće:

- upis u Registar proizvođača i uvoznika hemikalija treba obaviti u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu propisa kojim se uređuje Registar proizvođača u uvoznika hemikalija;
- upis hemikalije u Inventar hemikalija treba obaviti u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu propisa kojim se uređuje Inventar hemikalija.

Za ispunjavanje prve obaveze, proizvođač ili uvoznik hemikalija treba da angažuju savjetnika za hemikalije, a u svrhu ispunjavanja druge obaveze, potrebno je pripremiti adekvatnu dokumentaciju, uključujući i sigurnosno-tehnički list. Hemikalije treba da budu adekvatno klasifikovane i obilježene, a u obzir se uzimaju i propisane zabrane i ograničenja za njihov promet i upotrebu.

Članom 58. Zakona određeno je donošenje podzakonskih akata u roku od 24 mjeseca od dana stupanja na snagu Zakona, ali ova obaveza do danas nije ispunjena.

U prelaznim odredbama Zakona određeno je da se do donošenja propisa iz člana 58. novog Zakona, primjenjuju propisi doneseni na osnovu Zakona o prometu otrova¹³³ ukoliko nisu u suprotnosti sa ovim zakonom, i to:

- Pravilnik o tehničkim i sanitarno-higijenskim uslovima koje moraju ispunjavati organizacije udruženog rada koje se bave prometom otrova¹³⁴;
- Pravilnik o dopunama Pravilnika o tehničkim i sanitarno-higijenskim uslovima koje moraju ispunjavati organizacije udruženog rada koje se bave prometom otrova¹³⁵;
- Rješenje o utvrđivanju Liste otrova koji se mogu stavljati u promet u Federaciji Bosne i Hercegovine¹³⁶;
- Odluka Vlade Federacije BiH o postupku utvrđivanja uvjeta za promet i upotrebu otrova pred Federalnim ministarstvom zdravstva¹³⁷;
- Odluka Vlade Federacije BiH o zabrani odnosno ograničenju uvoza, proizvodnje i upotrebe određenih opasnih industrijskih hemikalija u Federaciji Bosne i Hercegovine¹³⁸;

¹²⁹ Službeni glasnik BiH, broj 49/04

¹³⁰ Službeni glasnik BiH, broj 23/03. Zakoni se mogu preuzeti na: <https://uzzb.gov.ba/dokumenti/zakoni/>

¹³¹ Lista propisa i njihovo preuzimanje na: <https://uzzb.gov.ba/dokumenti/podzakonski-akti-zastita-zdravlja-bilja/>

¹³² Službene novine Federacije BiH", broj 77/20

¹³³ Službeni list R BiH, br. 2/92 i 13/94

¹³⁴ Službene list R BiH, br. 2/92 i 13/94

¹³⁵ Službene novine Federacije BiH, broj 60/07

¹³⁶ Službene novine Federacije BiH", broj 50/08

¹³⁷ Službene novine Federacije BiH, broj 66/16

¹³⁸ Službene novine Federacije BiH, br. 52/16 i 47/19

Šteta je da se nisu ispoštovali rokovi za donošenje podzakonskih akata od 24 mjeseca od dana stupanja na snagu Zakona. Trenutno, dakle, postoji Zakon, ali nije u potpunosti u primjeni jer ne postoje uslovi za njegovu punu primjenu.

Neki od podzakonskih akata koji se primjenjuju, na osnovu prelaznih odredbi Zakona, prilično su zastarjeli i nisu u skladu sa zahtjevima EU propisa, tako da se ne može govoriti o usklađenosti propisa sa propisima EU u ovoj oblasti.

Potrebno je nastaviti raditi na donošenju podzakonskih akata kako bi se sistem zaokružio i profunkcionisao. Time će se približiti standardima koji su propisani u EU. Dinamika rada u EU je na visokom nivou, izmjene i unapređenja sistema su dio procesa, tako da svako kašnjenje udaljava BiH od usvajanja *acquisa* u ovom sektoru.

Republika Srpska

Sektor hemikalija je obiman sektor i u Republici Srpskoj postavljen je regulatorni okvir kroz usvajanje:

- Zakona o hemikalijama¹³⁹ iz 2018. godine; i
- Zakona o biocidima¹⁴⁰ iz 2009. godine.

U svrhu omogućavanja izvršenja zakonom određenih obaveza i uspostave sistema, donesen je veliki broj podzakonskih akata na osnovu dva navedena zakona, a u primjeni su i podzakonski akti, doneseni na osnovu starog Zakona o hemikalijama¹⁴¹.

Lista podzakonskih akata je vrlo dugačka, a akti su dostupni u fusnoti¹⁴².

Zakon o hemikalijama uređuje:

- klasifikaciju, obilježavanje i pakovanje hemikalija;
- bezbjednosno-tehnički list;
- obavljanje djelatnosti sa hemikalijama;
- Integralni inventar hemikalija;
- ograničenja i zabrane hemikalija;
- uslove za uvoz i izvoz hemikalija;
- stavljanje deterdženata na tržište;
- integrisano upravljanje hemikalijama;
- nadzor i druga pitanja od značaja za bezbjedno upravljanje hemikalijama u Republici Srpskoj.

Ovaj zakon zasniva se na načelu predostrožnosti i na načelu bezbjednosti, odnosno da proizvođač, uvoznik ili dalji korisnik treba da obezbijede da se supstance koje proizvode, stavljaju na tržište ili koriste nemaju štetno dejstvo na zdravlje ljudi i okoliš.

Ovim zakonom ostvaruju se pretpostavke za sprovođenje Globalno harmonizovanog sistema klasifikacije i obilježavanja hemikalija Ujedinjenih nacija, Roterdamske konvencije o proceduri davanja saglasnosti na osnovu prethodnog obavještenja za određene opasne hemikalije i pesticide u međunarodnoj trgovini i drugih međunarodnih sporazuma i inicijativa kojima je cilj bezbjedno upravljanje hemikalijama.

Brčko distrikt

U Brčko distriktu još se primjenjuje zastarjeli Zakon o prometu otrova¹⁴³ usvojen još u SFRJ. Nije usvojen zakon u periodu poslije 1991. godine, tako da se ne može govoriti o prenosu propisa EU u sektoru hemikalija u pravni sistem u Brčko distriktu.

Određeni propisi, uglavnom vezano za zdravlje bilja i za fitosanitarnu zaštitu, koji su usvojeni i doneseni na nivou BiH, primjenjuju se u Brčko distriktu.

Bez mnogo elaboriranja, stanje stvari u Brčko distriktu je otvoreno i potrebno je raditi na uspostavi sistema, praktično od samog starta.

Zaključak

Sektor hemikalija je jako kompleksan i dinamičan sektor, koji je u EU regulisan uredbama, koje se direktno primjenjuju u svim zemljama, bez mogućnosti zemalja da svojim propisima naruše ujednačeni sistem koji važi u svim zemljama. Upravljanje i kontrola nad procesima povjerena je Evropskoj agenciji za hemikalije i obavezna je direktna komunikacija svih subjekata direktno sa Agencijom.

Bosna i Hercegovina aktivno učestvuje u međunarodnoj saradnji, čime ispunjava svoje obaveze, ali imajući u vidu da su međunarodni ugovori dio EU *acquisa*, time u solidnoj mjeri ispunjava obaveze iz ovog dijela okolinskog *acquisa*. Međunarodne aktivnosti u ovoj oblasti koordinira Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH.

¹³⁹ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 21/18

¹⁴⁰ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 37/09

¹⁴¹ Službeni glasnik Republike Srpske, broj 25/09

¹⁴² <https://vladars.rs/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/MZSZ/farmacija/hemikalije/zakoni/Pages/default.aspx>.

¹⁴³ Službeni list SFRJ br. 13/91

Aktivnosti na usklađivanju propisa u oblasti hemikalija i biocida u Bosni i Hercegovini provode Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalno ministarstvo zdravstva i Odjeljenje za zdravstvo i ostale usluge Brčko distrikta, uz koordinaciju Ministarstva civilnih poslova BiH. Nadležna tijela u BiH učestvuju u nizu projekata kojima, u direktnoj saradnji sa tijelima EU, rade na približavanju regulatornog i institucionalnog okvira sa okvirom koji postoji u EU.

Entiteti su usvojili zakone o hemikalijama, čime je postavljen solidan osnov za dalje usaglašavanje stanja stvari sa pravnom stečevinom koja postoji u EU. Republika Srpska je donijela set podzakonskih akata čime je omogućena primjena zakona, dok Federacija kasni sa ovim poslom, što uslovljava da se usvojeni zakon ne može u potpunosti primijeniti. Brčko distrikt je na samom početku posla i potrebno je da počne sa aktivnostima na postavljanju regulatornog okvira za hemikalije, koji će biti usklađen sa okvirom u entitetima i sa EU zahtjevima.

Hemikalije, kao sektor, tradicionalno je u BiH postavljen kao sektor u okviru upravne oblasti zdravlje/zdravstvo, dok je u EU ovo dio okolinskog *acquisa*. U tekstu je navedeno da se određeni poslovi vode kroz MVTEO (sektor okoline), dio kroz djelovanje Ministarstva civilnih poslova BiH. Očigledno je da postoji snažna potreba da se vrši stalna koordinacija poslova na svim nivoima, što osim međusektorske saradnje zahtjeva i dobru koordinaciju i saradnju između entitetskih tijela i tijela Brčko distrikta.

Naznačeno je da je ovaj sektor dosta dinamičan, tako da je za očekivati unapređenja stanja stvari u EU, što zahtijeva stalno praćenje stanja u EU i spremnost za adekvatan i brz odgovor odgovornih tijela u BiH na svim nivoima.

Preporuka

Ubrzati poslove na pripremi i donošenju podzakonskih akata u FBiH;

Početi sa procesom pripreme i usvajanja zakona za Brčko distrikt, te na osnovu zakona donijeti potrebne podzakonske akte;

Nastaviti rad na usaglašavanju propisa u RS sa propisima u EU;

Obezbijediti mehanizme pune saradnje i koordinacije na svim nivoima, kako bi se BiH kao cjelina približila usvajanju ukupnog sistema EU u sektoru hemikalija.

BUKA U OKOLISU

Autor

Đorđe Stefanović

Sektor buka u okolišu obrađen je u Izvještaju iz sjene II za period koji je obuhvatio period 2019. - 2021. godine.

Stanje stvari u Evropskoj uniji

Regulatorni okvir sektora buka u EU je ostao isti kao što je to predstavljeno u Izvještaju iz sjene za prethodni vremenski period. Za kratko podsjećanje, ovo je lista najvažnijih propisa EU u ovom sektoru:

Pravo EU u oblasti buke konsolidovano je u prečišćenom tekstu Direktive 2002/49/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća od 25. juna/lipnja 2002. o procjeni i upravljanju bukom iz okoline¹⁴⁴. Ova direktiva je nakon usvajanja dopunjena i izmijenjena slijedećim aktima:

- Uredba (EZ) br.1137/2008 Evropskog parlamenta i Vijeća od 22. oktobra 2008.¹⁴⁵;
- Direktiva komisije (EU) 2015/996 o uspostavi zajedničkih metoda ocjene buke u skladu s direktivom 2002/49/;
- Uredba (EU) 2019/1010 Evropskog parlamenta i vijeća od 5.6.2019. o usklađivanju obaveza izvještavanja u području zakonodavstva povezanoga s okolišem.

Poštujući propise o izvještavanju, Evropska komisija je pripremila Izvještaj prema Evropskom parlamentu i Vijeću o implementaciji Direktive o buci u okolišu, u skladu sa članom 11 Direktive 2002/49/EZ (Report from the Commission to the European parliament and the Council on the implementation of the Environmental Noise Directive in accordance with Article 11 of Directive 2002/49/EC¹⁴⁶).

U Izvještaju se konstatuje da su zemlje članice postigle dobre rezultate u implementaciji Direktive, a poseban osvrt je dat na unapređenje stanja u sektoru buke vezano za transport.

Ovo obuhvata:

- Uvođenje novog načina ispitivanja za mjerenje emisija buke pri korištenju motornih vozila, pri čemu se trenutno važeće granične vrijednosti buke snižavaju, a njome su obuhvaćene i dodatne odredbe o emisijama buke pri postupku homologacije. Dat je osvrt i na smanjenje buke za mopede, motocikle i kotrljanje guma;
- Pravila EU u vezi s bukom u zrakoplovstvu; Izvještaj navodi prilagođavanje operativnih postupaka za smanjenje utjecaja buke na tlu i, po potrebi, uvođenje operativnih ograničenja, kao što su zabrane noćnih letova;
- Velika industrijska i poljoprivredna postrojenja obuhvaćena Direktivom o industrijskim emisijama mogu dobiti dozvole ako kao referencu primjenjuju najbolje dostupne tehnike. Buka koju odašilju građevinske mašine (npr. utovarivači, strojevi za prenos zemlje i portalne dizalice), te rekreaciona plovila i oprema za vanjsku upotrebu, također je regulisana s ciljem da se smanjuje buka iz ovih izvora.

Izvještaj govori o tome da se pitanju buke u okolišu pristupa jako ozbiljno i da se kontroliše sve više potencijalnih izvora buke.

Posebno je izdvojen i aspekt uticaja buke na biljni i životinjski svijet, kako na kopnu, tako i u vodi. Onečišćenje bukom može prouzrokovati niz učinaka na tjelesno stanje i ponašanje životinja, te povećati nivo njihova stresa.

Na primjer, buka cestovnog prometa može žabama i pticama pjevicama otežati međusobnu komunikaciju, posebno tokom sezone parenja. To može smanjiti njihovu sposobnost da se razmnožavaju ili ih prisiliti da napuste svoja staništa.

¹⁴⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002L0049>

¹⁴⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008R1137>

¹⁴⁶ https://environment.ec.europa.eu/document/download/d28b97d8-235d-4454-8df1-988caa6a7950_en?filename=COM_2023_139_1_EN_ACT_part1_v3.pdf

Federacija Bosne i Hercegovine

U periodu koji je obuhvaćen ovim Izvještajem (2022. i 2023. godina) nije bilo usvajanja i/ili donošenja novih propisa u oblasti buke u okolišu.

Nije bilo ni izvještaja koji bi ukazivali na pomake u implementaciji Zakona o zaštiti od buke Federacije BiH¹⁴⁷.

Strategija zaštite okoliša FBiH, koja je bila predmet rasprave u oba doma Parlamenta FBiH tokom novembra 2023. godine, sadrži dio teksta koji se odnosi na buku u okolišu. Intencija Strategije je da se nastavi unapređivati stanje u ovom sektoru i da se obezbijedi usklađivanje propisa sa propisima u EU, te da se u primjeni propisa poduzimaju mjere i aktivnosti koje bi pitanje buke istaklo kao bitan segment opšte brige za zdravlje ljudi, zdrav okoliš i očuvanje eko-sistema.

Stanje stvari na terenu nije u skladu sa očekivanjima i dobrim namjerama. Za potrebe ovog Izvještaja, izdvojamo samo jedan slučaj koji je već duži period aktuelan, a govori o nebrizi za ugroženost bukom domaćina Salke Hodžića, mjesto Kaćuni, Opština Busovača. Naime, u neposrednoj blizini kuće u kojoj živi porodica Hodžić izgrađena je i puštena u pogon mala hidroelektrana, koja ozbiljno i kontinuirano proizvodi buku koja je iznad dozvoljenih granica i ozbiljno ugrožava pravo ukućana na život u zdravom okruženju.

Fotografija¹⁴⁸ prikazuje udaljenost kuće od zgrade postrojenja. Ostaje pitanje kako je postrojenje uopšte moglo dobiti dozvolu za gradnju i rad, a da nisu utvrđene mjere kako zaštititi stambenu kuću od uticaja buke.

Predstavnici NVO Eko Akcija su u pet navrata u periodu od 03.12.2023. do 25.12.2023. izvršili mjerenje buke u kući i mjerenjem je konstatovana buka u prosjeku iznad 60 dBA. Zvanični organi nisu uradili detaljna mjerenja buke, a mjerenja koja su obavili predstavnici NVO Eko akcija nemaju „zvaničnu“ vrijednost jer, iako su izvršena odgovarajućim, baždarenim aparatima, NVO nije registrovan kao subjekt koji može da vrši ova mjerenja.

Primjer koji je naveden u Izvještaju nema za cilj da omalovaži nastojanja odgovornih da unapređuju stanje stvari, nego jednostavno govori o tome da problem buke nije shvaćen ozbiljno i da postoji mnogo prostora da se rad u ovom sektoru unaprijedi i da se obezbijedi mogućnost svima da žive u zdravom okolišu.

Republika Srpska

U periodu koji je obuhvaćen ovim Izvještajem Republika Srpska je unaprijedila regulatorni okvir u ovom sektoru donošenjem Pravilnika o graničnim vrijednostima intenziteta buke¹⁴⁹. Član 2. određuje da se Pravilnikom detaljnije propisuju granične vrijednosti intenziteta buke u područjima prirodne i izgrađenog okoliša u skladu sa utvrđenom namjenom područja, način mjerenja buke na otvorenom i u zatvorenom prostoru, kao i prostorni razmještaj područja (zona).

U daljoj razradi, Pravilnikom se određuje da se akustičko zoniranje sprovodi na osnovu namjene prostora, a u okviru prostornih i urbanističkih planova koje usvaja nadležni organ jedinice lokalne samouprave.

Akustičko zoniranje vrši nosilac izrade prostornih i urbanističkih planova unošenjem podataka o akustičkim zonama u postojeće referentne karte i grafičke prikaze prostornih i urbanističkih planova, odnosno određivanjem akustičkih zona, u skladu odredbama Zakona o uređenju prostora i građenju.

Pravilnik sadrži i priloge kojima se:

- Određuju indikatori buke u okolišu i način korištenja indikatora buke u okolišu (Prilog 1.);
- Utvrđuju granične vrijednosti indikatora buke u naseljenim mjestima, na otvorenom i u zatvorenom prostoru (Prilog 2.)
- Propisuju metode za ocjenjivanje indikatora buke u okolišu (Prilog 3.).

Pravilnik je relativno novi propis u Republici Srpskoj i nema izvještaja koliko jedinice lokalne samouprave implementiraju odredbe Pravilnika. U svakom slučaju, samim donošenjem Pravilnika učinjen je pomak u regulisanju ove materije i učinjen je korak ka potpunom preuzimanju propisa EU u sistem Republike Srpske.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine

U Brčko distriktu nije bilo aktivnosti usvajanja i/ili donošenja propisa koji regulišu oblast buke u okolišu u periodu koji obuhvata ovaj izvještaj.

¹⁴⁷ Službene novine FBiH br. 110/12, tekst zakona se može preuzeti na: [https://www.fmoit.gov.ba/upload/file/2020/Zakon%20o%20za%20zaštiti%20od%20buke%20\(Slu%C5%BEbene%20novine%20Federacije%20BiH%2C%20broj%20110_12\).pdf](https://www.fmoit.gov.ba/upload/file/2020/Zakon%20o%20za%20zaštiti%20od%20buke%20(Slu%C5%BEbene%20novine%20Federacije%20BiH%2C%20broj%20110_12).pdf)

¹⁴⁸ Fotografije se objavljuju uz odobrenje g. Roberta Oroza, Eko Gotuša. Zahvaljujemo se g. Orozu i na dozvoli da objavimo dijelove izvještaja o mjerenju buke.

¹⁴⁹ Pravilnik je objavljen u Sl. glasniku RS br. 02/23, dostupan na: https://rzsm.org/images/stories/RZSM/Propisi/MPUGE/Zastita%20zivotne%20sredine/MPUGE_Zzs_Vazeci/2-23_Pravilnik_o_granicnim_vrijednostima_intenziteta_buke.pdf

Zaključak

Ostaje konstatacija koja je istaknuta i u Strategiji približavanja BiH pravnoj stečevini EU u oblasti zaštite okoline, na stranici 191., da je sektor buke najmanje transponovan dio EU stečevine o okolini;

Sličan zaključak izrečen je i u osvrtu na Strategiju zaštite okoline i Akcionog plana zaštite okoline u Bosni i Hercegovini (ESAP);

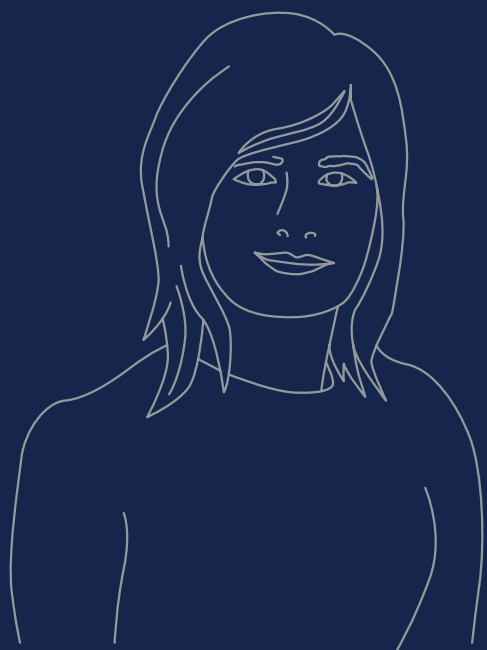
Ne treba zanemariti donošenje novog Pravilnika u RS, uz očekivanje da će se elementi sektora buke i dalje propisivati u svim administrativnim dijelovima BiH (eneiteti i Brčko distrikt),

Postoji potreba da se energije, volje i vremena posveti ovom sektoru kako bi se stanje približilo stanju koje postoji u EU.

Potrebno je podizati propise i standarde u nekim drugim upravnim oblastima (transport, industrijske emisije, zaštita prirode, građenje i prostorno planiranje), kako bi se sektor buke generalno unaprijedio u cijeloj zemlji.

Salkina kuća, 2021. foto: Robert Oroz

ZAKLJUČAK

Autorica
Sanja Stević

Tokom izvještajnog perioda nije bilo dodatnog usklađivanja horizontalnog zakonodavstva sa okolišnim *acquis-om*. Izuzetak je Direktiva o odgovornosti za okoliš u pogledu sprečavanja i otklanjanja štete na okolišu, koja je djelimično transponovana u entitetske zakone o zaštiti okoliša.

Novim zakonskim propisima de facto je ograničen pristup informacijama o potencijalno štetnim projektima, pod plaštom brige za zaštitu okoliša. Krivično zakonodavstvo prepoznaje krivičnu odgovornost za štete nanesene okolišu, ali je njegova, kao i primjena ostalih propisa iz ove oblasti, i dalje problematična.

Problem koji se izdvaja u ovoj oblasti je nedovoljno obučeni i podkapacitirani kadar na svim nivoima vlasti, pogotovo inspekcijских i pravosudnih instanci, te stoga i kvalitet primjene propisa koji su u BiH na snazi i koji se tiču slobodnog pristupa informacijama, efikasnog učešća javnosti u donošenju odluka i pristupa pravdi u okolišnim pitanjima.

Tokom izvještajnog perioda nije ostvaren napredak u usklađivanju sa *acquis-om* u oblasti zaštite prirode. Tome svjedoče činjenice da Lista potencijalnih Natura 2000 područja još nije usvojena, te da brojni zakonski akti ovoj oblasti i dalje nedostaju.

Preporučuje se osiguravanje potpune provedbe Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES), kao uslova za ratifikaciju Protokola iz Nagoje o pristupu genetskim resursima i pravednoj raspodjeli dobiti ostvarene njihovim korištenjem.

Na polju usklađivanja pravne stečevine Evropske unije u oblasti voda postignut je ograničen napredak. Vidljivi su pomaci u donošenju strateških planskih dokumenata u ovoj oblasti, iako često praćeni kašnjenjem i probijanjem zakonom utvrđenih rokova za njihovu izradu i usvajanje. To se ne bi smjelo dešavati s obzirom da su vode opšte (zajedničko) dobro, a upravljanje vodama se bazira na načelu nekomercijalnosti u vodoopskrbi kao njenoj osnovnoj upotrebnoj vrijednosti.

Ulogu upravljanja kvalitetom zraka trebalo bi da preuzmu entitetski hidrometeorološki zavodi, no oni za to nisu kapacitirani pa se djelatnost ovih institucija svodi na uspostavljanje i održavanje mreže mjernih stanica.

Kvalitetu zraka u urbanim područjima značajno bi doprinijelo povećanje količine urbanog zelenila, bolji javni saobraćaj, kao i ohrabrivanje alternativnih oblika prevoza, poput biciklističkog, dijeljenih prevoznih sredstava, te jačanje infrastrukture i promjene propisa za poticanje korištenja električnih i hibridnih vozila. Svi projekti za smanjenje emisija u zrak i unapređenje kvaliteta zraka trebalo bi da se planiraju i provode transparentnije i uz blagovremeno informisanje i učešće javnosti.

U oblasti industrijskog zagađenja, najvažnija aktivnost koju bi trebalo što prije provesti je implementacija i redovno ažuriranje novog registra zagađivača i ispuštanja zagađujućih materija (PRTR), te ratifikacija PRTR protokola. Potrebno je uspostaviti i jačati sistem za kontrolu prijavljenih emisija, jer BiH nema dovoljno kapaciteta da osigura verifikaciju dostavljenih podataka u registar.

Javno objavljivanje PRTR registra moglo bi značajno unaprijediti učešće javnosti kao mehanizma dodatne kontrole i podrške inspekcijским organima.

BiH treba donijeti zakon o klimi na državnom nivou. Ovim zakonom bi se trebale konkretizovati obaveze BiH iz Nacionalnog utvrđenog doprinosa, te propisati precizne mjere ka ostvarivanju zadatih ciljeva.

Na nivou entiteta FBiH potrebno je da se konkretizuje nadležnost Federalnog hidrometeorološkog zavoda, koji ni sada ne vodi GHG inventare, niti se takvo nešto nazire u dogledno vrijeme.

Što se tiče RS, važno je da Republički hidrometeorološki zavod što prije krene u primjenu novih alata za praćenje emisija stakleničkih plinova, kako bi se iste mogle ažurno pratiti.

Kako bi unaprijedila oblast upravljanja otpadom, s ciljem prilagodavanja standardima EU ali i poboljšanja kvaliteta života svojih građana, Bosna i Hercegovina bi trebalo da razmotri sve mogućnosti približavanja sadašnjeg sistema upravljanja otpadom konceptu kružne ekonomije.

Za početak, potrebno je postojeće tehničke kapacitete (deponije) približiti stanju koje zahtijevaju EU standardi, te poduzeti aktivnosti koje bi na kraći rok uz što manje finansijskih davanja približili BiH uspostavljanju efikasnog sistema upravljanja otpadom, uz smanjenje negativnih uticaja na okoliš i poboljšanje iskorištavanja resursa.

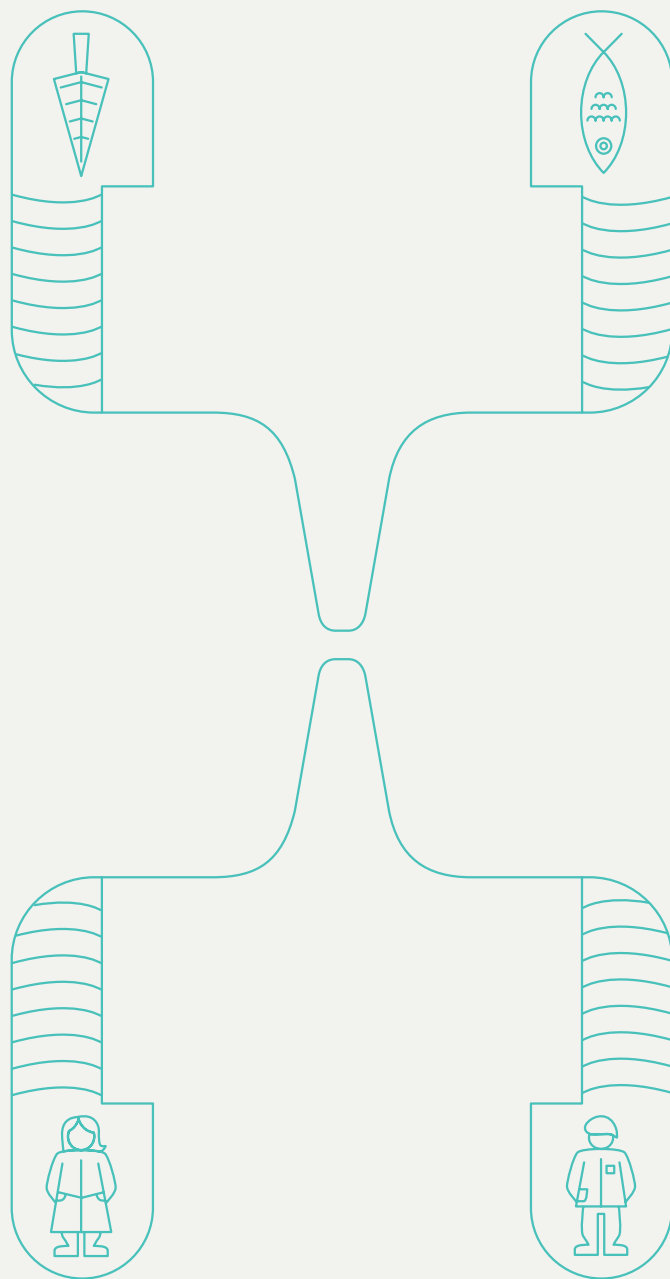
Entiteti su usvojili zakone o hemikalijama, čime je postavljen solidan osnov za dalje usaglašavanje stanja u ovoj oblasti s pravnom stečevinom EU.

Hemikalije su u BiH tradicionalno postavljene kao sektor u okviru upravne oblasti zdravlje/zdravstvo, dok su u EU one dio okolinskog *acquis*-a. Ovaj sektor je dosta dinamičan, pa je za očekivati njegovo dalje unapređenje na nivou EU, što zahtijeva stalno praćenje stanja stvari i spremnost Bosne i Hercegovine na adekvatan i brz odgovor, na svim nivoima vlasti.

Ostaje konstatacija koja je istaknuta i u Strategiji približavanja BiH pravnoj stečevini EU u oblasti zaštite okoline, na stranici 191. da je sektor buke najmanje transponovan dio EU stečevine o okolini. Postoji potreba da se energije, volje i vremena posveti ovom sektoru kako bi se stanje približilo stanju koje postoji u EU. Potrebno je podizati propise i standarde u nekim drugim upravnim oblastima (transport, Industrijske emisije, zaštita prirode, građenje i prostorno planiranje), kako bi se sektor buke generalno unaprijedio u cijeloj zemlji.

U zaključku ovog Izvještaja iz sjene može se konstatovati da je Bosna i Hercegovina postigla određeni napredak u transponovanju pravnih propisa u domaće okolinsko zakonodavstvo u odnosu na prethodni izvještajni period. Kada je u pitanju implementacija propisa, ne može se reći da je ostvaren konkretan pomak za minuli izvještajni period.

Bosna i Hercegovina je u ovom izvještajnom periodu definitivno nazadovala u garancijama slobode izražavanja i slobode medija. Iako Federacija BiH bilježi pozitivne pomake u regulaciji zaštite aktivista i novinara od SLAPP tužbi, Republika Srpska je dodatno ograničila slobodu izražavanja kroz kriminalizaciju klevete, a Zakon o stranim agentima čije se donošenje nazire (u septembru 2023. godine usvojen je nacrt zakona) mogao bi ozbiljno ugroziti okruženje za civilno društvo i unazaditi Bosnu i Hercegovinu na putu evropskih integracija.

Odgovornost za tačnost podataka snose autori. Ova aktivnost realizirana je uz podršku projekta "Misli o prirodi!" kojeg implementira Centar za promociju civilnog društva, a finansijski podržava Švedska.

